کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٨٥٢ | یەکشەممە، ١٥ی گەلاوێژی ١٤٠٢ _ ٦ی ئاگوستی ٢٠٢٣

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

مستەفا هیجری: ئەرکی سەرشانی خەڵکی کوردستانە بەهانای خەڵکی مەریوانەوە بچن

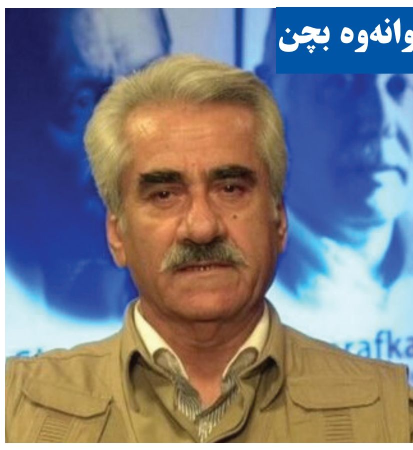

ئاگربەردان لە دارستانەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، تەنیا دەربڕی ئاگری ڕق و دوژمنکاری و کردنەئامانجی ژینگەی نیشتمان لەلایەن ڕێژیمی دژەخەڵک و دژەژینگەی کۆماری ئیسلامیی ئێرانە.

لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا، دارستانەکانی مەریوان و ناوچەکانی دەوروبەری، بە شێوەی گوماناوی ئاگریان تێبەردراوە و سەرەڕای هەوڵی بێوچان و خۆبەخشانەی ژینگەپارێزانی ناوچەکە و خەڵکی شارەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە ڕوویان لە شوێنی ئاگرەکە کردووە، مخابن سووتانی دارستانەکان هەروا بەردەوامە و هەتا لە لایەکەوە کۆنترۆڵ دەکرێ، لە لایەکی دیکەوە سەرهەڵدەداتەوە.

ئەزموونی ڕابردوو ئەو ڕاستییەی سەلماندووە، تەنیا هێزێک کە ئیرادەی پاراستنی خاک و سروشتی کوردستانی هەیە، هێزی جەماوەر و کۆمەڵگەی کوردستانە. هەربۆیە پاراستنی ژینگە، پاراستنی خاک و سروشت و جوانییەکانی نیشتمانە. بێگومان پاراستنی نیشتمان و بەگژداچوونەوەی ئاگری دوژمن، نەک تەنیا ئەرکێکی ئەخلاقی و نیشتمانی، ئەرکێکی گەورەی مرۆڤایەتیشە کە تاک بە تاکی کۆمەڵگەی کوردستان لێی بەرپرسیارن. هەر لەو پێوەندییەدا هەوڵ و تێکۆشانی ژینگەپارێزانی مەریوان و هاریکاریی چالاکانی ژینگەپارێزی ناوچەکانی دیکەی کوردستان بۆ دامرکاندنی ئەو ئاگرە، شیاوی پێزانینە. هەروەها ئەرکی هەموو کوردستانییانە بە هەر شێوەیەک بۆیان دەکرێ، بۆ کۆنترۆڵی ئاگرەکە بەهانای خەڵکی مەریوان و ناوچەکانی دەوروبەرییەوە بچن.

پشتیوانیی خەڵک و خەبات لەپێناو ئامانجە نەتەوەییەکان

ڕەمزی هەرمان و خۆشەویستیی حیزبی دێموکراتە

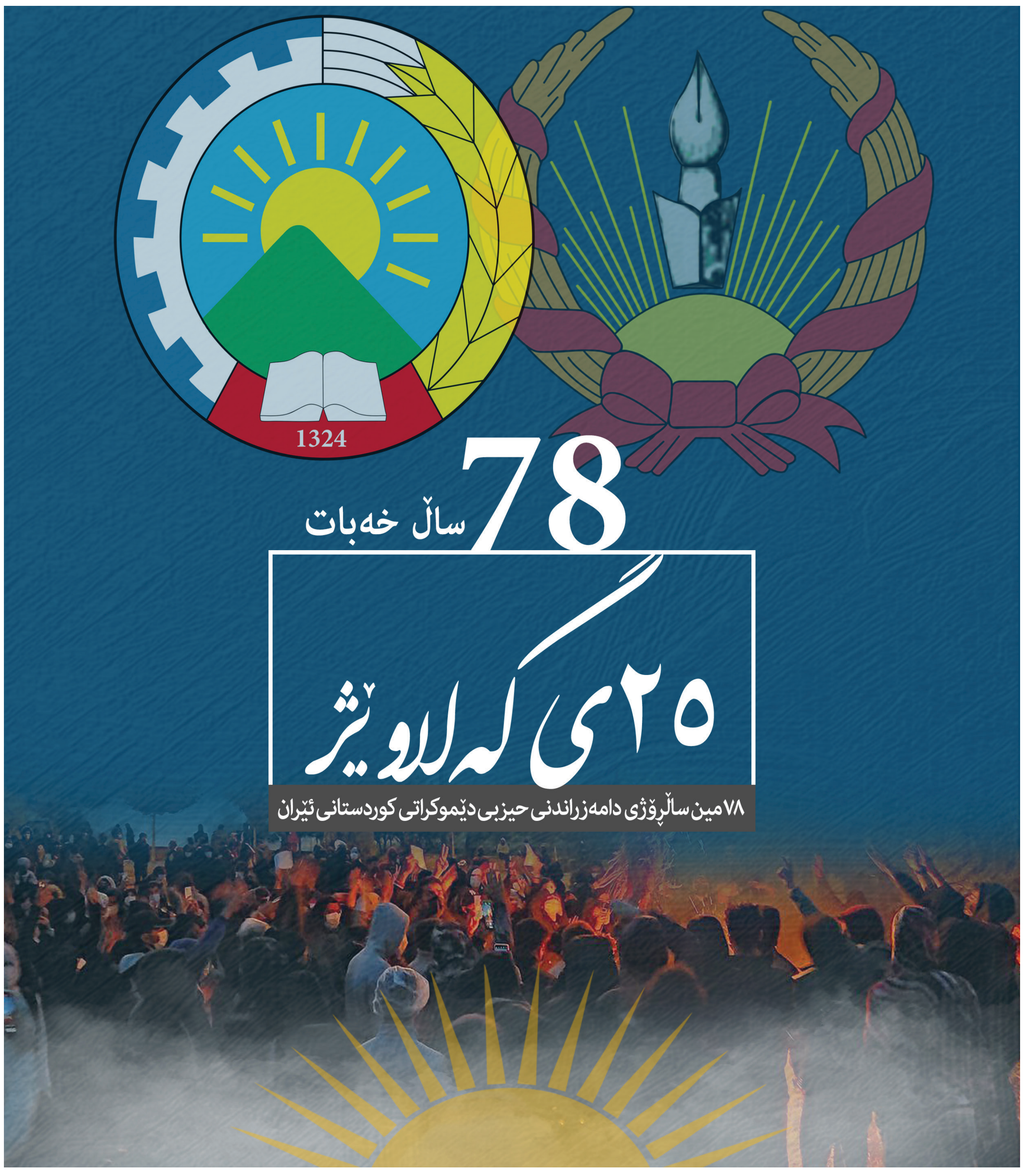

زامەکانی سەر جەستەی نیشتمان و پێشمەرگەکانی

(سەدان هێکتاری تر لە دارستانەکانی مەریوان لە ئاگردا سووتێنران)

سەرەڕای هەوڵی بێوچانی ژینگەپارێزان و ئەندامانی ئەنجومەنی سەوزی چیای مەریوان بۆ کۆنترۆڵکردنی ئاگری دارستانەکان لە حەوتووی ڕابردوودا، بەڵام سەدان هێکتاری تر لە لەوەڕگە و دارستانەکانی ئەو ناوچەیە لە ئاگردا سووتێنران.

بەپێی ڕاپۆرتی ئەنجومەنی سەوزی چیای مەریوان ئاگرەکان ئەمجارەیان دارستانەکانی «گومارەلەنگ»، «دەرەوەران»، «ماسییەر» و «کۆڵیت»ی لە ماوەی چەند ڕۆژەدا سووتاند و سەرەڕای هەوڵی تیمەکانی ئەنجومەن و سووتان و بریندابوونی چەند کەس لەوان، و بەهاناوەچوونی ڕێکخراوە ژینگەپارێزییەکانی دیکەی وەک «پاژین»ی بانە و چەندین تیم لە شارەکانی سنە، پاوە و سەقزەوە زیاتر لە چەند ڕۆژی خایاند. ئامارەکان دەڵێن لە ماوەی یەک مانگی ڕابردوودا، زیاتر لە هەزار هێکتار لە دارستان و لەوەڕگەکانی مەریوان لە ئاگردا سووتێنراون و ژینگەپارێزان بە کەمترین ئیمکانات و بەبێ یارمەتیی ناوەندە پێوەندیدارەکانی ڕێژیم، بە شێوەی خۆبەخشانە بە هانای دارستانەکانی نیشتمانەکەیانەوە دەچن.

چاودێرانی سیاسی ڕایان وایە ئاگردانی ژینگە و لێرەوارەکانی کوردستان وەک ژێنۆسایدی ژینگەیی دەستی ناوەندە ئەمنییەتییەکانی ڕێژیمی لە پشتە کە جیا لە تاڵان و وێرانکاری ڕۆژ لە دوای ڕۆژ هەوڵی زیاتر بۆ گۆڕینی دێمۆگرافیی کوردستان دەدەن.

کوژران و بریندابوونی ٦٠ کۆڵبەر لە کوردستان

لە ماوەی یەک مانگ و نیوی هاوینی ئەمساڵدا لانیکەم ٢٥ کۆڵبەر و کاسبکاری ناوچە سنوورییەکانی کوردستان بە تەقەی هێزەکانی کۆماری ئیسلامی کوژراون یان بریندار بوون.

کوژران و بریندابوونی ئەو ٢٥ کۆڵبەرە لەو ماوەیەدا لە حاڵێکدایە کە لە ماوەی سێ مانگی بەهاری ئەمساڵیشدا ٣٥ کۆڵبەر و کاسبکاری ناوچە سنوورییەکانی کوردستان بوونەتە قوربانیی سیاسەتی پەرەنەسەندنی کوردستان لە ڕووی ئابووری و، ڕەفتاری دوژمنکارانەی کۆماری ئیسلامیی ئێران دەرحەق بە گەلی کورد. بەو پێیە ژمارەی ئەو کۆڵبەرانەی لە سەرەتای ئەمساڵەوە تا ئێستا بە تەقەی هێزەکانی ڕێژیم کوژراون و بریندار بوون، گەیوەتە ٦٠ کەس.

لە ساڵی ڕابردوو (١٤٠١)یشدا ٢٢٥ کۆڵبەر و کاسبکاری کورد بەهۆی تەقەی ڕاستەوخۆ، تەقینەوەی مین، بەربوونەوە لە بەرزایی لە سۆنگەی ڕاوەدوونان و هەروەها ڕەقهەڵاتن لە سەرما گیانیان لەدەست دابوو و بریندار ببوون. لەو ٢٢٥ قوربانییەی ساڵی ڕابردوو ٢٩ کەسیان کوژرابوون و هەروەها ١٩٦ کەسیش بریندار ببوون.

ئێعدامکردنی ٦١ کەس لە ماوەی مانگێکدا

لە ماوەی یەک ڕابردوودا سزای لەداردانی لانیکەم ٦١ بەندکراو لە بەندیخانەکانی ئێراندا جێبەجێ کراوە، کە ٤ کەسیان لە شارەکانی شیراز و فوولادشار لە پێش چاوی خەڵک و لە شوێنی گشتیی شاردا لەسێدارە دراون.

لە یەک مانگی ڕابردوودا سزای لەداردانی لانیکەم ١٢ بەندکراوی بەلووچ و ١١ بەندکراوی کورد جێبەجێ کراوە کە دەکاتە نیزیک سەتا ٤٠ی کۆی گشتیی ئێعدامەکانی مانگی ڕابردوو لە ئێران. بەپێی زانیارییەکان سەتا ٥١ ئێعدامکراوەکان بە تۆمەتی پێوەندیدار بە مادە هۆشبەرەکانەوە لەسێدارە دراون. ئێعدامکردنی ٦١ کەس لە مانگی ڕابردوودا لە حاڵێکدایە مانگی پێشووتریش لانیکەم ٥٢ بەندکراو لە زیندانەکانی کۆماری ئیسلامیدا ئێعدام کرابوون. ئاماری ئێعدامەکان لە کوردستان لە ماوەی ساڵی ڕابردوو (١٤٠١)یشدا لانیکەم ٨٧ کەس بوو.

ژینا ئەمینی هەر ناوێک نییە
تابلۆیەک لە جینایەتە سیستماتیکەکانی ڕێژیم دژی مرۆڤایەتییە

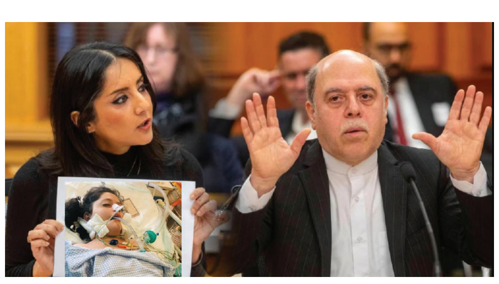

لە پاڕلمانی نیوزلەند و لە کۆبوونەوەیەکی ڕەسمیدا و لە بەردەم باڵوێزی کۆماری ئیسلامیدا، ڕێژیمی ئێران سەبارەت بە جینایەت و مرۆڤکوژییەکانی ڕیسوا کرا.

لەو کۆبوونەوەیەدا کە ڕۆژی پێنجشەممە، ١٢ی گەلاوێژ بەڕێوە چوو، گوڵڕێز قارەمان، نوێنەری بەڕەچەڵەک ئێرانیی پاڕلمانی نیوزلەند، ئازار و ئەشکەنجە سیستماتیکەکانی ژنان و زیندانیانی سیاسی، سەرکوتی بزووتنەوە نارەزایییەکان لەلایەن ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، و کوژرانی بەندییە سیاسییەکان لە گرتنگەی ناوەندە ئەمنیەتییەکانی ڕێژیمی بە چاوی ڕەزا نەزەرئاهاری، باڵوێزی ئێران لەو وڵاتە دادایەوە و گوتی: «ژینا ئەمینی هەر ناوێک نییە، تابلۆیەک لە جینایەتە سیستماتیکەکانی ڕێژیم دژی مرۆڤایەتییە». لەو کۆبوونەوەیەدا ئیبراهیم عومەر، تاکە نوێنەری موسوڵمانەکانی نیوزلەند لە پاڕلمانی ئەو وڵاتەش وێڕای پێداگری لەسەر شانازیکردنی بە دینەکەی، بەڵام کۆماری ئیسلامیی ئێرانی سەبارەت بە بەکارهێنانی بنەما ئایینییەکان وەک ئامرازێک بۆ ئەشکەنجە و گرتن و کوشتنی ژنان و بەرتەسککردنی ئازادییە سیاسی و مەدەنییەکانی پێکهاتەکانی کۆمەڵگەی ئێران تاوانبار کرد. گوڵڕیز لەو کۆبوونەوەیەدا وێنەیەکی ژینا لە سەر تەختی نەخۆشخانەی هەڵگرت و خستە بەردەمی باڵوێزی ئێران و گوتی کاتێک وەڵامی پرسیارەکانی ئێمە دەدەیتەوە، چاو لە چاوەکانی ژینا کە. ئەو تەنیا کەس نییە ئێوە بە دەستی غەدر و تاوان کوشتووتانە، بەڵکوو یەک لەو سەدان هەزار کەسەیە بێتاوان و تەنیا لە سۆنگەی مافویستییەوە گیانتان لێ ئەستاندوون.

خالید عەزیزی:

نامانەوێ و نەمانویستووە هەرێمی کوردستان بکەینە مەیدانی شەڕ و پشتی جەبهەی خۆمان لەگەڵ ڕێژیمی ئێران

ئاماژە: کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، شەوی دووشەممە ٢ی گەلاوێژ لە وتوویژێکدا لەگەڵ تۆڕی مێدیایی "ڕووداو" وەڵامی کۆمەڵە پرسیارێکی پێوەندیدار بە پرسی ئەمنییەتیی حیزبی دێموکراتی دایەوە و، سیاسەتەکانی حیزب بە نیسبەت هێرش و هەڕەشەکانی کۆماری ئیسلامی و چەندیوچۆنیی ڕێککەوتنی ئەمنییەتیی نێوان عێراق و ئێران و لێکەوتەکانی لەسەر ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی لە هەرێمی کوردستانی شی کردەوە. "کوردستانمێدیا" پوختەی وەڵامەکانی وتەبێژی حیزبی دێموکراتی لە چەند تەوەرێکی گشتیدا بۆ خوێنەرانی گواستۆتەوە:

وادەی دیاریکراوی سپای پاسداران بۆ عێراق و هەرێمی کوردستان

تا ئەو جێگای پێوەندی بە ئێمەوە هەیە لە ڕاستیدا سەرکردایەتیی و ئەندامان و بەشێک لە دامەزراوەکانی حیزب لە خاکی کوردستان و لە خاکی عێراقدا زۆربەیان مەدەنین. ئێمە هەموو کاتێک هەوڵمان داوە دەستێوەردان لە کاروباری عێراقدا نەکەین و، ڕێز لە سەرووی خاکی عێراق و یاساکانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان بگرین. لەژێر ڕووناکایی ئەو سیاسەتە گشتییەدا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران تێدەکۆشی لەگەڵ حکوومەتی هەرێمی کوردستان ڕێگا چارەیەک ببینێتەوە. بەشێک لە بیانووکانی ئێران ئەوەیە ئێمە لێرەوە هێزی پێشمەرگە دەنێرینەوە و عەمەلیاتی نیزامی دەکەین، لە حاڵێکدا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە بەردی بناغەوە وەک حیزبێکی سیاسی دامەزراوە و پاش هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی و سەرنەکەوتنی دانوستانەکانی ئێمە لەگەڵ تاران و پاش هێرشی سپا و ئەرتەشی ئێران ئیدی خەڵک بەناچار بەرگرییان لە خۆیان کردووە.

لە ئێستادا و لە حاڵێکدا لە نێوخۆی وڵات خەبات و تێکۆشانێکی بەربەرینی مەدەنی، قانوونی و جەماوەری هەیە، حیزبی دێموکرات هیچ حەوجێی بەوە نییە پێشمەرگە بنێرێتەوە. لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا ئێمە پێمان وایە پرسی کورد لە ئێران ڕێکاری نیزامیی نییە. هەر لەم ڕووەوە ئێمە لەو دواییانەدا نە پێشمەرگەمان ناردۆتەوە، و دەشمانەوێ هەرێمی کوردستان و خاکی عێراق بکەینە پشتی جەبهە بۆ شەڕ و شۆڕشی خۆمان. بۆیە ئێمە هەموو پابەندییەکانی خۆمان بە یاسا نێونەتەوەییەکان و پرەنسیپە سیاسییەکانی عێراق و هەرێمی کوردستان پاراستووە، و هەر لە درێژەی ئەوەشدا حکوومەتی عێراق بڕیاری داوە پاسەوانانی سنوور لە سنوورەکان جێگیر بکات.

حکوومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان مافی قانوونیی خۆیانە پاسەوانەکانی سنوور لە ناوچە سنوورییەکان جێگیر بکەن. ئێرە عێراقە و ئێمە لەوەدا دەستوەردان ناکەین و لەهەر جێگایەکی ئەو سنوورانە پاسەوانانی حکوومەتی عێراقی لێ بن، بە لای ئێمەوە ئاساییە و پێشمان باشە. چونکی ئەودەم حکوومەتی عێراقیش دڵنیا دەبێت لەوەی ئێمە باسی دەکەین. ئێمە مادام هێرش ناکەینە سەر هێزەکانی ئێران لە نێوخۆ و مادام هێزی پێشمەرگە نانێرینەوە، ئاشکرایە ئەوە هەمووی بیانووگریی کۆماری ئیسلامییە و ئێمە ئامادەین لەو پێوەندییەدا ڕێگاچارەیەک ببینیەوە کە لە چوارچێوەی سیاسەتی عێراق و هەرێمی کوردستاندا دەقیقەن "دفع‌الشر"ێک بێت بەو بیانووگرییەکانی ئێران بە بەغدا، هەرێمی کوردستان و ئێمەی گرتووە.

پرسی چەککردنی حیزبی دێموکرات

بارودۆخی عێراق جۆرێکە هەموو کەس و هێز و لایەنەکان چەکدارن. لە عێراق گرووپی جۆراوجۆری چەکدار هەیە. ئەمریکا چەکدارە، لایەنە عێراقییەکان چەکدارن، هێزە کوردییەکان چەکدارن. چەکداربوونی ئێمە لە ڕاستیدا بۆ بەرگری لە خۆمانە و پرسی چەکداربوونی ئێمە گرێدراوی پرسی ئەمنییەت و پاراستنی بنکە مەدەنییەکانی ئێمەیە. ئەو بنکە مەدەنییانە بێگومان پێویستییان بە پاراستن هەیە. ئێمە لە ڕابردووی ١٠ تا ١٢ ساڵ پێش ئێستادا لە پێوەندییەکانی خۆمان لەگەڵ حکوومەتی عێراقدا ئەو باسانەمان لەگەڵ کردوون. هەر بۆخۆم یەکێک لە سەرۆکوەزیرانی عێراقم لە بەغدا بینیوە و پێمان گوتوون ئێوە ڕابردووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەناسن و دەزانن حیزبێکە بە هەست بە بەرپرسیارییەتییەوە لێرەیە. ئێمە هەرگیز بۆ کێشە دروستکردن لێرە نین و دەستێوەردان لێرەدا ناکەین و، تەنانەت ئەگەر قسە خێرتان بۆ چارەسەری پرسی کورد لە ئێران پێ دەکرێ، لەلایەن حیزب دێموکراتەوە فەرموون بەدوایدا بڕۆن. یانی حکوومەتی عێراق و بەشێکی زۆر لە لایەنە سیاسییەکان ئاشنان بە مێژووی جووڵانەوەی کوردی ئێران و حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران. بۆیە من پێم‌وایە بەغدا تا ڕادەیەکی زۆر دەزانێ سیاسەتەکانی ئێمە چۆنە و، تێدەگا ئێمە حیزبێکی لاشەڕین و ڕێز لە سەروەری خاکی عێراق دەگرین و لە داهاتووشدا ئەسبابی کێشە بۆ حکوومەتی عێراق و هەرێمیش نابین.

ڕێگەچارەی کێشەکانی نێوان کورد و دەسەڵات لە تاران

بناغەی دروستبوونی حیزبی دێموکرات لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی و کوردایەتییە. حیزبی دێموکرات چارەسەری ئەو کێشەیە لەوەدا دەبینێ دێموکراسی لە ئێراندا جێگیر ببێ و جیاواز لەوی داهاتووی ئێران چی لێ دێتەوە، ئێمە دەمانەوێ تاران گوێ لە داواکانی ئێمە بگرێ و ڕێزی بۆ دابنێ و لانیکەمی ئەو داوایانە جێبەجێ بکرێ. ئێمە پێمان‌وایە لە تاران هەموو وەک یەک بیر ناکەنەوە و ڕەنگە لەنێو کۆماری ئیسلامییشدا خەڵکانێک هەبن وەکوو سپای پاسداران بیر نەکەوە و ئەوانیش پێیان وابێت ئەو نیزامە کێشەی بۆ خەڵکی ئێران دروست کردووە و کورد و بۆخۆشیانی تووشی کێشە کردووە. من پێم‌وایە ئەو باسانە و ئەو عەقڵییەتە لە داهاتوودا دێتە گۆڕێ، بەڵام دیسان جەخت دەکەمەوە، شەڕ و مووشەکباران و دڕۆن ناردن بۆ دەرەوە و کوشتن و ئێعدام و بڕین لە نێوخۆ، ئەوانە هیچی ڕێگاچارە نییە. هۆیەکەی ڕوونە: کۆمار ڕووخا، بەڵام جووڵانەوەکە مایەوە. لە دوای کۆمار و پاشان هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی کە دانوستان لەگەڵ هەیئەتی نوێنەرایەتیی کورد سەری نەگرت و هێرش کرایە سەر کوردستان؛ جووڵانەوەکە هەر مایەوە. ڕێبەرانمان تیرۆر کران و ئەو جووڵانەوەیە و ئەو حیزبە هەر ماوە. ئەو بابەتە پرسی مەسەلەی یەک حیزب و دوو حیزب نییە، پرسی یەک میللەتە کە لە جووڵانەوەی ژینادا سەلماندی داواکاریی خۆی هەیە و بەدوایدا دەڕوا و کاری بۆ دەکات.

شەڕ و مووشەکباران و دڕۆن ناردن بۆ دەرەوە و کوشتن و ئێعدام و بڕین لە نێوخۆ، ئەوانە هیچی ڕێگاچارە نییە. هۆیەکەی ڕوونە: کۆمار ڕووخا، بەڵام جووڵانەوەکە مایەوە. لە دوای کۆمار و پاشان هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی کە دانوستان لەگەڵ هەیئەتی نوێنەرایەتیی کورد سەری نەگرت و هێرش کرایە سەر کوردستان؛ جووڵانەوەکە هەر مایەوە. ڕێبەرانمان تیرۆر کران و ئەو جووڵانەوەیە و ئەو حیزبە هەر ماوە. ئەو بابەتە پرسی مەسەلەی یەک حیزب و دوو حیزب نییە، پرسی یەک میللەتە کە لە جووڵانەوەی ژینادا سەلماندی داواکاریی خۆی هەیە و بەدوایدا دەڕوا و کاری بۆ دەکات

پێوەندیی حیزبی دێموکرات و هەرێمی کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەگەڵ خەڵکی کوردستانی عێراق و هێزە سیاسییەکانی پێوەندییەکی یەکجار خۆشی هەیە. زۆربەی خەڵکی هەرێم و هێزە سیاسییەکان بە مێژوو و پێوەندیی ئێمە ئاشنان و لە خۆشی و ناخۆشییەکاندا لەگەڵمان بوون، بۆیە هەمیشە جێگای ڕێز و سپاسن. تا ئەو جێگایەش کە پێوەندی بە حکوومەتی هەرێمی کوردستانەوە هەیە، من پێم‌وایە هەم سەرۆکایەتیی هەرێم و هەم سەرۆکایەتیی حکوومەتی هەرێمی کوردستان زۆر بە هەست بە بەرپرسیارییەتیەوە بۆ ئەو مەسەلەیە چوون. لەو ماوەیەدا هەم بەغدا و هەم حکوومەتی هەرێمی کوردستان هەموو لەسەر خەت بوون و ئێستاش هەر بەدوای چارەسەرێکدا دەگەڕێن کە لەو چارەسەردا خاڵی سازانێک دروست بکەن. واتە ڕێگاچارەیەک ببیندرێتەوە کە هیچ لا بەو جۆرە زەرەی تێدا نەکەن و ئارامییەک لەو ناوچەدا بێتە گۆڕێ. تا ئەو جێگایەش کە پێوەندیی بە حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە هەیە، دیسان پێداگریمان لەسەر ئەوە کردووەتەوە کە ڕێز لە یاسا و ڕێساکانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و سەروەریی عێراق دەگرین و لە چوارچێوی ئەو ڕەچاوکردن و ڕێزگرتنەدا، بە هەست بە بەرپرسیارێتییەوە بەدوای چارەسەردا دەگەڕێین.

خۆ هەر لە مووشەکباران و زیانەکاندا بەتەواوی دەرکەوت بنکەکانی ئێمە کە هێرشیان کرایە سەر، زۆربەی زۆریان خەڵکی مەدەنیی تێدا نیشتەجێیە و دامەزراوەی جۆراوجۆری مەدەنیی حیزبیان تێدا بووە. ئەگەر قەرار بێ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پڕۆژەی سەربازیی هەبێت، خەڵکانێکی زۆر لە نێوخۆی وڵات هەن کە چەکیان هەیە و ئامادەییشیان هەیە و داواشیان لە ئێمە کردووە کە ئێمە پێمان گوتوون نا. یانی بە لای ئێمەوە ئەوە باوەڕە. بەتایبەتی کە نامانەوێ هەرێمی کوردستان، بکەینە مەیدانی شەڕ و پشتی جەبهەی خۆمان لەگەڵ ڕێژیمی ئێران.

داخوازەکانی ئێران و ئاسۆی ڕێککەوتن لەسەر ناکۆکییەکان

هەتا ئێستا ڕێککەوتنێک کە کۆتایی بەو ئاڵۆزی و بابەتە بێنێ نەکراوە. بەڵام هەم ئێمە و هەم حکوومەتی هەرێمی کوردستان و هەم بەغدا لەسەر خەتین. ڕێگا چارەی جۆراوجۆر باس دەکرێ. ئاشکرایە ئێران کۆمەڵێک داوای هێناوەتە گۆڕێ، وەک ئەوەی و لەگەڵ بەغدا باسی کردووە و، بەغداش لەگەل حکوومەتی هەرێمی کوردستان. ئەم وتووێژانە هەتا ئێستاش بەردەوامن و هەروەک باسم کرد ئێمە بە هەست بە بەرپرسایەتییەوە چاو لە مەسەلەکە دەکەین و ئیدی ئەوە حکوومەتی بەغدا و حکوومەتی هەرێمی کوردستانن کە دەبێ بزانین، چ ڕێگا چارەیەک دەبیننەوە. مەسەلە بیانووگرییەکانی ئێرانن. بۆ نموونە و بۆ ئاگاداریی هەموو لایەک لە تەواوی ئەو ماوەیەدا کە هێرش کراوەتە سەر حیزبی دێموکرات، پێشمەرگەکانی ئێمە لە ناوچەی سەر سنوور بوون، بەڵام ئەو شوێنانە هێرشیان نەکراوەتە سەر و هێرشەکە بەداخەوە بۆ سەر بنکە و بارەگاکا مەدەنییەکانی ئێمە بوو کە خەڵکی سڤیل و ژن و منداڵی تێدا دەژین. جا ئەگەر ئێمە گەیشتینە سەر ڕێککەوتنێک لەگەڵ حکوومەتی هەرێمی کوردستان و بەغدا، ئەوکات خوێندنەوەیەکی دیکە لە مانەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە خاکی عێراق و لەنێو حکوومەتی هەرێمدا دەکرێت.

بە گشتی سیاستی گشتی ئێمە وەکوو حیزبی دێموکرات، ئەوەیە لە چوارچێوەی خاکی عێراق و هەرێمی کوردستاندا جۆرێک هەڵسوکەوت بکەین بەشێک لە چارەسەری ئەو کێشەیە بین. لەبارەی هێنانەخوارێی هێزەکانمان لەسەر سنوور داوایەک لەلایەن حکوومەتی هەرێمەوە لە ئێمە کراوە کە ناتوانین نادیدەی بگرین. بەڵام کاتێک بڕیارە پاسەوانانی سنوور لەو ناوچانە جێگیر بن، بە مانای ئەوەیە ئەو داوایەی ئێران کە پاراستنی سنوورەکانیەتی وەدی هاتووە و بیانوویەکی بۆ هێرش و هەڕەشە نامێنیت. ئێمە لەمێژە بەڕاشکاوی گوتوومانە سەرەڕای ئەوەی لە نێوخۆی وڵاتەوە داواشمان لێ دەکەن، بەڵام ئێمە گوتوومانە نە پێویستیمان بەوە هەیە و نە سیاسەتی ئێمە ئەوەیە. ئەوە ڕێژیمە کە لەو ڕێگەیەوە دەیەوێ شۆڕش و ڕاپەڕینی مەدەنیی خەڵک بە لاڕێدا ببا.

حکوومەتی عێراق و بەشێکی زۆر لە لایەنە سیاسییەکان ئاشنان بە مێژووی جووڵانەوەی کوردی ئێران و حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران. بۆیە من پێم‌وایە بەغدا تا ڕادەیەکی زۆر دەزانێ سیاسەتەکانی ئێمە چۆنە و، تێدەگا ئێمە حیزبێکی لاشەڕین و ڕێز لە سەروەری خاکی عێراق دەگرین و لە داهاتووشدا ئەسبابی کێشە بۆ حکوومەتی عێراق و هەرێمیش نابین

پرسی دانوستان لەگەڵ کۆماری ئیسلامی

ئێمە لەباری پرەنسیپ و ئوسوولییەوە هەرگیز دانوستانمان وەلا نەناوە. زۆر سروشتییە لەنێوان جووڵانەوەی کوردستانی ئێران، لە نێوان حیزبی دێموکرات و حکوومەتی ناوەندیدا دانوستان هەبێت. بۆیە ئەگەر کۆماری ئیسلامی داوای وتوویژ بکات، وەک پرەنسیپ سیاسەتی ئێمە ڕوونە. بەڵام پرسیار ئەوەیە داواکە چییە؟ چۆنە؟ کێ دەیهێنێ؟ بابەتەکانی پێوەندیدر بە کاتی داواکە و زۆر دی و ئەو لایەنە تێکنیکییانە هەمیشە جێگای باسن. دەنا حیزبێکی سیاسی کە لە حاڵی خەبات و تێکۆشاندایە و، لایەنی بەرانبەری داوای وتوویژی لێ دەکا، بە هیچ جۆر ئەوە ڕەت ناکاتەوە. بەڵام دەبێ بزانین ئەو پەیامە چییە؟ چی دەنێرن و بە کێدا دەینێرن؟ هۆیەکەشی ئەوەیە ئێمە لە ڕابردووشدا ئەوەمان کردووە، بۆ نموونە لە دانوستانێک کە لە ڤییەندا کرا، نەمر دوکتور قاسملووی تێدا شەهید کرا.یان دانوستانێک کە سێ-چوار ساڵ لەوە پێش لە نۆڕوێژ کرا و هەیئەتێکی باڵای کۆماری ئیسلامی هاتن و چەندین دانیشتنیشمان پێکەوە هەبوو، بەڵام بە هیچ ڕێککەوتنێک نەگەیشتین.

خەباتی دیپلۆماسیی حیزب لە دەرەوەی وڵات

ئێمە لە تەواوی ژیانی سیاسیی خۆماندا بایەخمان بە لۆبیگەری لە ئورووپا و ئەمریکا داوە. بەردی بناغەی لۆبیگەریی کورد و حیزبی دێموکرات نەمر دوکتور قاسملوو کاتی خۆی لە پاریس دابینا. ئەو بۆچوون و عەقڵییەتە وردە وردە پەری سەند و، ئێستا دەبینین کە بەهرەی بۆ بەشێکی کوردستان بەتایبەتی باشووری کوردستان هەیە.

لە ئەمریکا تا ئەو جێگایەی پێوەندی بە چارەسەرەکان هەیە و تا ئەو جێگایەی پێوەندی بەوەوە هەیە گوێ بدەن بە ئێمە، لایەنە ئەمریکییەکان حیزبی دێموکراتیان پێ حیزبێکی مەنتیقییە و حیزبی دێموکراتیان پێ حیزبێکە کە دژی تێرۆریزم و لایەنگری دێموکراسییە. حیزبێک کە لایەنگری ئیدارەی هەمەلایەنەی ئێرانە، بۆیە لەو بابەتەدا زۆر دامەزراوە لە ئەمریکا گوێ دەدەن بە ئێمە و ئێمەش لەوێ هەوڵمان داوە خەڵکێکی زۆر پەیدا بکەین هەتا بە نیسبەت مەسەلەی ئێمە و مافەکانی ئێمە لە داهاتووی ئێراندا، بێ‌تەفاوت نەبن. بەڵام ئەمریکا و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەداخەوە زۆر سەرقاڵە بە مەسەلەی پڕۆژەی ئەتۆمیی ئێران و لەلایەکی دیکە بە ئۆکراینەوە، بۆیە مەسەلەی ئێمە جارێ ڕەنگە لە ڕۆژەڤی کاریاندا نییە.

***

خالید عەزیزی بۆ "دیپرێسی":

ئەگەر دنیا دەیهەوێ کێشەی ئەتۆمی ئێران لەکۆڵ بێتەوە، دەبێ هەوڵی بنبڕکردنی ئەو ڕێژیمە بدات

ئاماژە: خالید عەزیزی وتەبێژی حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێران لەم دواییانەدا میوان بوو لە کۆنفرانسێک کە لەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە یەکێک لە سالۆنەکانی شارەداریی ڤییەن گیرا. حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێران بۆ مافی کوردەکان لە ئێران خەبات دەکات. دوکتۆر عەبدولڕەحمانی قاسملوو، لە ڕێکەوتی ١٩٨٩/٧/١٣ لە ڤییەن لەلایەن دیپلۆمات تێرۆریستەکانی ئێرانەوە تێرۆر کرا، و ئوتریش ئەوکات تێرۆریستەکانی بەرەو ئێران بەڕێ کردەوە. لە کاتی کۆنفرانسەکەدا (٢٠٢٣/٦/٢٣) کە کاک خالیدی عەزیزی، یەکێک لە پانێلگێڕەکانی بوو، ڕۆژنامەنووس ڤیلاند شنایدەر لە ڕۆژنامەی "دی پرێسێ" لە وڵاتی ئوتریش ئەم چاوپێکەوتنەی لەگەڵ کرد. بڵاوکردنەوەی ئەم چاوپێکەوتنە، کەمێک وەدرەنگی کەوت.
"کوردستان" دەقی ئەو وتووێژەی بۆ خوێنەرانی گواستۆتەوە:

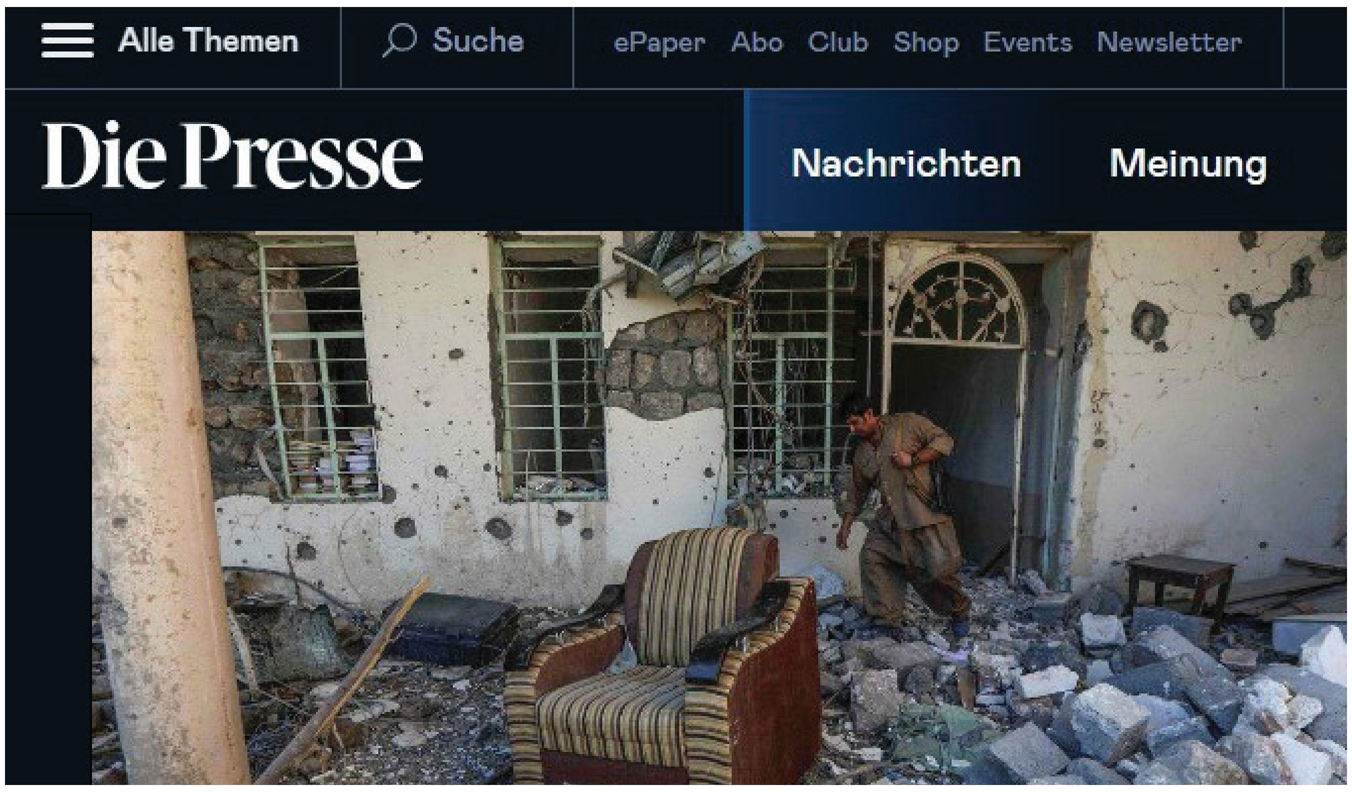

دی پرێسێ:
خالید عەزیزی داوا دەکات کە ئوورووپا هەڵسوکەوتی توندتر لەگەڵ سیاسەتی "بەبارمتەگرتنی" ئێراندا بکات و دامودەزگا قەزاییەکانی ئوتریشیش سەرلەنوێ بە پەروەندەی تێرۆری دوکتۆر قاسملوو و هاوڕێیانیدا بچێتەوە. هەروەها هەڕەشەی ئەتۆمییش تەنیا ئەوکاتە کۆتایی دێت، کە ڕێژیمی ئێران کۆتایی پێ هاتبێت.

دی پرێسێ: دوای ئەوەی ژینا مەهسا ئەمینی لەژێر دەستی گەشتی ئیرشادی ئیسلامیدا مرد، ئەوە نیزیکەی ساڵێکە کە لە ئێران دژی ڕێژیم ناڕەزایەتییەکان بەردەوامن، بەڵام ڕێژیم هەر لەسەر کارە؟

خالید عەزیزی: دوای مەرگی ژینا ئەمینی ناڕەزایەتییەکان بە گوڕوتینێکی زۆر دەستیان پێ کرد، ڕاپەڕینێکی زۆر بەربەرین بوو، حیزب و ڕێکخراوە سیاسی و نەتەوەکانی جۆراوجۆر و گرووپ و دەستە و لایەنی مەزهەبی و ئێتنیکی جۆراوجۆر بەشدار بوون تێیدا. ئەوانە هەمویان یەکگرتوو بوون. خەڵک دروشمگەلێکیان دەگوتەوە کە بۆ یەکەمجار لە کوردستانەوە سەریان هەڵدا و لە ئێراندا دەگوترانەوە، بەڵام ئێستا ئەو ڕاپەڕینە لە کزیی داوە.

بۆ؟

ڕێژیم لە هەموو جۆرە ئیمکاناتێک کە هەیەتی، دژی خۆپێشاندەران و ناڕازییان کەڵکی وەرگرت، لەو نێوشدا هێزە دژبەرەکانی ڕێژیم وەک ئۆپۆزیسیۆن، نەیانتوانی بەدیلێک دروست بکەن. دروشمی سەر زاری خەڵک ئەوەیە "بڕووخێ ڕێژیم"، بەڵام بەداخەوە هێزە سیاسییەکانی دژبەری ڕێژیم لەم نێوەدا، سەرکەوتوو نەبوون کە بەدیلێک بۆ دوای ڕووخانی ڕێژم بە خەڵک بناسێنن.

وڵاتانی ئوورووپایی پشتگیرییان لە ناڕەزایەتییەکان کرد لانیکەم لە ڕووی ئەخلاقیەوە، بەڵام لە لایەکی دیکەوە دەیانهەوێت پەروەندەی ئەتۆمی ئێران دووبارە بێننەوە سەر مێزی وتووێژ؟

ئەم شێوە ڕاپەڕینانە کە تەنیا لە ڕووی ئەخلاقییەوە پشتگیری دەکرێن، لە گۆڕەپانی سیاسیدا بە پشتگیری لەقەڵەم نادرێن. ئێستا تەنیا لەسەر پرۆگرامی ئەتۆمیی ئێران قسە دەکرێت، بەم شێوەیە ڕێژیم توانیویەتی هاوپەیمانیە نێونەتەوەییەکان بەبارمتە بگرێت. بەڵێ، ئەو ڕێژیمە بە هیچ شێوەیەک نابێ دەستی بە بۆمبی ئەتۆمی ڕابگات، بەڵام ئەوە هەر دەمێنێتەوە تا ئەوکاتەی ئەو ڕێژیمە لەسەر کار بێت. بۆیە ئەگەر دنیا دەیهەوێ مەترسیی بۆمبی ئەتۆمی لەلایەن ئێرانەوە بنبڕ بکات، دەبێ هەوڵی بنبڕکردنی ئەو ڕێژیمە بدات.

بەڵام لە داهاتوودا بۆ ئەوە شانسێک هەیە؟

لە ئێران خەڵک ئەوە دەزانن، کە ئەو ڕێژیمە لە بواری سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتیدا توانای چارەسەری گیروگرفتەکانی نییە، من چاوەڕوانیی ئەوە دەکەم، کە شەپۆلێکی تازەی ناڕەزایەتییەکان لە کوردستانی ئێران و هەروەها لە تەواوی ئێراندا، بێتەوە گۆڕێ.

ڕێژیم هەوڵ دەدات ئەو کەسانە، کە هاووڵاتی دوولایەنەن بخاتە زیندانەوە، بۆ ئەوەی وەک چەکێکی فشار بۆ سەر وڵاتانی ئوورووپایی بە کاریان بێنێ و کەسانی خۆی، کە لە ئوورووپا دەگیرکەوتوون پێ ئازاد بکات. هەر دوور نەڕۆین، ئێران تازە دوو کەسی ئوتریشیی ئازاد کردووە بۆوەی ئەسەدوڵڵا ئەسەدی کە لە بێلژیک وەک پلاندارێژی تێرۆرێک لەدژی ئۆپۆزیسیۆنی ئێران حوکم دراوە، ئازاد بکرێت.

ئەگەر ئوورووپا بەتوندی بەرهەڵستی ڕێژیم بێتەوە، ڕێژیم ناتوانێ ئوورووپا بکاتە گۆڕەپانی شەڕانخێوی خۆی و هێرش بکاتە سەر دژبەرانی و تێرۆریان بکات و، بەم شێوەیە کەڵکی خراپ لە ئوورووپا وەردەگرێ. ئەمن هیوادارم ئوورووپا ئەو مەترسییانەی کە لەلایەن ئێرانەوە لە سەری هەن، وەک مەترسییەکان ڕوسیا بیبینێ.

تێرۆریستەکان دوای تێرۆری ڤییەن توانیان بێ هیچ بەربەستێک، ئوتریش بەجێ بێڵن و بەرەو تاران بڕۆنەوە، پێتوایە کە ئوتریش، ئێستا دەبێ هەنگاوێکی دیکە باوێت لە مەسەلەی ئەو تێرۆرەدا؟

ئەو تێرۆرە لە ڤییەن کراوە، لە پێتەختی وڵاتێکی سەربەخۆ کە دەزگای قەزایی سەربەخۆی هەیە ئەوە بە دەست دامودەزگاکانی قەزایی ئوتریشە کە ئەو پەروەندەیە بخەنەوە گەڕ، چوون هیچ شک و گومانێک لەوەدا نییە کە تاوانبار لەم پەروەندەیەدا کۆماری ئیسلامیی ئێرانە. بەداخەوە حکوومەتی ئوتریش لە ساڵی ١٩٨٩دا بە هۆی ساتوسەودای لە گەڵ ئێران، توانی بەر بە پرۆسەی قانونی بەدژی تێرۆریستەکان بگرێت. بۆیە ناکرێ ئەو پەروەندەیە وەک پەروەندەیەکی داخراو و وەلانراو سەیر بکرێت.

ئەگەر لە مانگی جولای ١٩٨٩دا لە ڤییەن قازییەک هەبایە و دوای تێرۆری ڕێبەری ئێمە دوکتۆر قاسملوو، دژی ئەو بکوژانە لێکۆلینەوەی کردبایە، لەوانەبوو تێرۆری میکۆنۆس لە ئاڵمان ڕووی نەدابا؛ کە لەو تێرۆرەشدا کۆماری ئیسلامی دوکتۆر شەرەفکەندی و هاوڕێیانی دیکەی ئێمەیان تێرۆر کرد.

لەنێو حیزبی ئێوەدا باسی ئەوە هەبوو پێشمەرگە دەنێردرێتەوە بۆ ئەوەی ناڕازییان لە توندوتیژیی هێزەکانی ڕێژیم بپارێزێت و، بەم شێوەیە سەرهەڵدانەکە بگاتە ئاستێکی نیزامی؟

حیزبی ئێمە، حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێران حیزبێکی سیاسییە و گروپێکی چەکدار نیی. ئێمە پێشمەرگەمان هەمیشە هێزی بەرگریکار بووە، بەڵام سیاسەتی ئێمە ئەوە نەبووە کە پێشمەرگە بنێرینەوە بۆ ئەوەی لە ڕێگای نیزامییەوە پشتیوانێک بین بۆ ناڕەزایەتییەکان، یان چالاکیی سەربازی بکەین. لە کوردستانی ئێران بزوتنەوەیەکی بەهێزی مەدەنی هەیە و، ئەوەمان لە دوای شەهیدبوونی ژینا باشتریش بۆ دەرکەوت.

کەوابێ پێشمەرگە تەمای هێرشکردنە سەر سوپای پاسدارانی نییە؟

پێشمەرگەی ئێمە هێزێکە کە ئەرکەکەی بەرگریکردنە.

بەڵام ناوەندی سەرەکیی ئێوە لە کوردستانی عێراق چەند جار لەلایەن ڕێژیمەوە هێرشی کراوەتە سەر، بۆ؟

لە هێرشە مووشەکییەکەی ساڵی ٢٠١٨دا من خۆم یەکێک لە بریندارەکان بووم، دوای ئەوەش ڕێژیم ئێمەی چەندین جار داوەتەوە بەر موشەک و درۆن، بۆ ئەوەی ئەو سەرنجەی لەسەر ناڕەزایەتییەکان نێوخۆی ئێران هەبوو، بەلاڕێیدا بەرێت. ڕێژیم لەو نێوەدا دەیهەوێت بە خەڵکی ئێران بڵێ کە هێزە سیاسییە کوردەکان خەباتیان بۆ پارچەپارچەکردنی ئێرانە، و ئەوە هیچ ڕاستیەکی لە پشت نییە. ئێمە هەمو هەوڵمان ئەوەیە کە لەگەڵ هێزەکانی دیکەی ئێرانیی غەیری کورد بتوانین دیمۆکراسییەک بخەینە گەڕ کە لەودا هەموو وەک یەک بەشدار بن و خاوەندارەتی لێ بکەن. جا ئەوە فەرق ناکا کام نەتەوە و کەمینەیە و چ ئایین و پاشخانێکی کولتووریی هەیە.

***

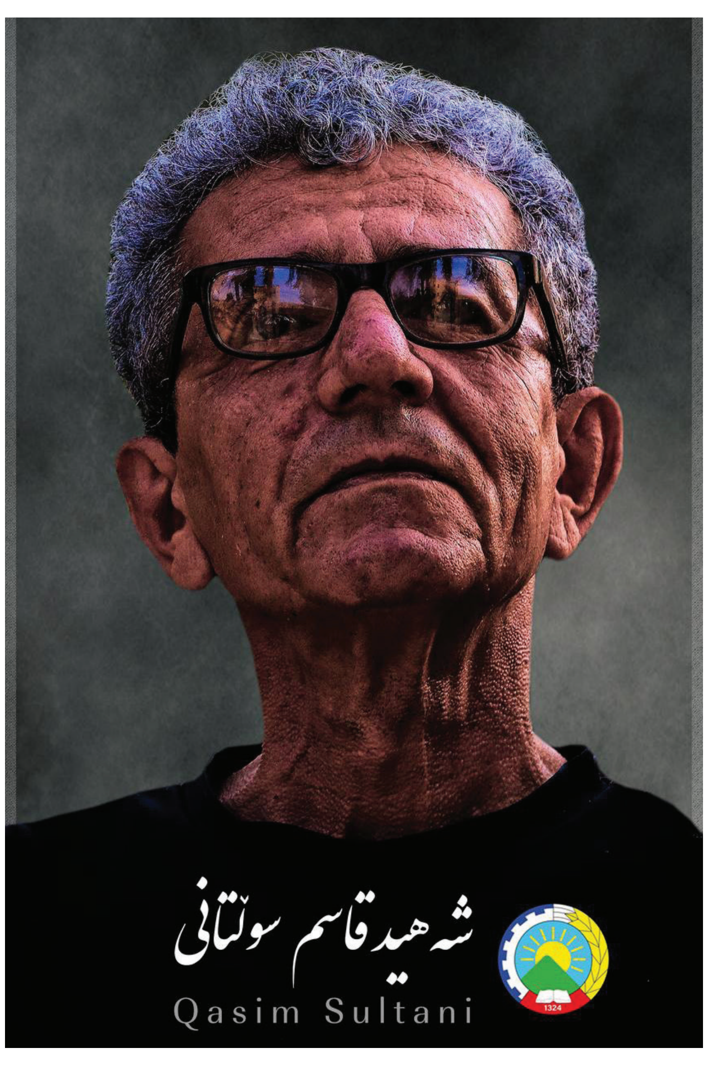

ماڵاوایی هەمیشەیی کاک قاسم سوڵتانی کادری بەوەج و دێرینی حیزبی دێموکرات

کاک قاسم سوڵتانی، کادری دێرینی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران چووە ڕێزی کاروانی نەمرانەوە.

بەپێی ئاگاداریی ناوەندی هێزی پێشمەرگەی کوردستان کاک قاسم سوڵتانی، پێشمەرگەی دێرین و کادری بەوەج و بەڕابردووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تەمەنی ٦٣ ساڵیدا بەهۆی جەڵتەی دڵ ماڵاوایی لە کۆڕی هاوسەنگەرانی کرد.

کاک قاسم سوڵتانی کۆتاییەکانی ساڵی ١٣٣٨ی هەتاوی لە شاری مەهاباد لەدایک بوو. ئەو لە بنەماڵەیەکی تێکۆشەردا پێ گەیشت و لە هەڕەتی لاوەتیدا تێکەڵ بە کاری سیاسی و حیزبایەتی بوو. ساڵی ١٣٥٧ی هەتاوی بەهۆی کاری سیاسی و لە سۆنگەی چالاکی لە ڕێکخستنەکانی حیزبی دێمۆکراتدا لەلایەن "ساواک"، ناوەندی ئەمنییەتیی ڕێژیمی پاشایەتییەوە لەگەڵ ٣٥ تێکۆشەری دیکەی خەڵکی شاری مەهاباد دەسبەسەر و لە دادگادا حوکمی ئێعدامی بەسەردا سەپا. بەڵام پاش ڕووداوەکانی شۆڕشی گەلانی ئێران و ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی لە زیندان ئازاد دەبێ و دەست بە تێکۆشانی سیاسی و حیزبیی خۆی دەکاتەوە.

کاک قاسم سوڵتانی کە دیپلۆمی لە سەردەمی پاشایەتیدا وەرگرتبوو، پاش سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران لە کاتێکدا خوێندکاری زانکۆ لە بەشی بازرگانی بوو، بەڵام بەهۆی سەپاندنی شەڕ بە سەر کوردستان و دواتر داخرانی زانکۆکان نەیتوانی درێژە بە خوێندنی بەرز بدات. سوڵتانی ساڵی ١٣٥٩ی هەتاوی بەشداری یەکەم خولە پەروەردەکردنی کادری سیاسی لە ئاوایی خڕەجۆ بوو، و بەرپرسایەتییە حیزبییەکانی هەتا کادری پلە ٢ی حیزب بڕی. نەمر سوڵتانی لە ماوەی ٤٥ ساڵ پێشمەرگایەتیدا کە جارێکیش بریندار ببوو، لە ئۆرگانەکانی پەروەردە، کۆمیتە شارستانی بۆکان، کۆمیتە شارستانی شنۆ، دەفتەری سیاسیی ژمارە ١، دەبیرخانە و ناوەندی سپیسەنگ ئەرک و تێکۆشانی حیزبیی بەڕێوە برد، بەڵام زۆرترین ماوەی تەمەنی پێشمەرگایەتیی خۆی، واتە نیزیک بە ٣٥ ساڵ لەو ماوەیەی هەتا کاتی شەهیدبوون و دواماڵاوایی خۆی؛ لە ناوەندی ڕاگەیاندنی حیزب و لە بەشی چاپەمەنیی حیزبدا ئەرک و بەرپرسایەتیی جۆراوجۆری لە بەشەکانی فەننی و ئەرشیڤدا گرتەئەستۆ.

کاک قاسم سوڵتانی مرۆڤێکی مەند و بەبیروباوەر و، تێکۆشەرێکی خاکەڕا و خۆنەویست بوو. بۆیە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە لەدەستدانی کاک قاسم سوڵتانی کادرێکی بەوەج و خەڵکی کوردستان تێکۆشەرێکی بەئیمان، نەسرەوتوو، و ماندوویینەناسی خۆی لەدەست دا.

ناوەندی هێزی پێشمەرگەی کوردستان سەبارەت بە کۆچی دوایی کاک قاسم سوڵتانی سەرەخۆشی لە بنەماڵە و کەسوکار و هاوسەنگەرانی دەکا و ڕوحی ئەو تێکۆشەرە نەمرە دڵنیا دەکاتەوە خەبات و تێکۆشانی هاوقوتابی و هاوڕێبازەکانی هەتا وەدیهاتنی دوائامانج و خەونەکانی درێژەی دەبێت.

ڕوحی شاد و سەنگەری خەباتی ئاوەدان.

پرۆسەی بەئەمنییەتیکردنی دیاردەکان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان

(بەشی دووهەم، چەند نموونەیەک و دەرەنجام)

د. محەممەد حوسێنزادە

پرۆسەی بەئەمنییەتیکردنی پرسەکان لە ڕۆژهەڵات لەلایەن کۆماری ئیسلامییەوە پراکتیزەکردنی هەمان ئەو پرۆسەیە کە لە بەشی پێشوودا باس کرا. کۆماری ئیسلامی هەوڵ دەدات بە تایبەت بە گەڕانەوە بۆ چەمکگەلێکی وەک "جیاییخوازی" [تەجزیەتەڵەبی]، "هەڵوەشانەوەی سنوورەکانی ئێران" و "تێکچوونی یەکپارچەیی و "تەواوییەتی ئەرزی" زۆربەی پرسەکان یان تەنانەت داواکارییەکانی خەڵکی ڕۆژهەڵات بەئەمنییەتی بکات. بۆ نموونە ساڵانێکە هەوڵ دەدات داواکاری جێبەجێکردنی مافە نەتەوەییەکان و تەنانەت پرسێکی وەک خوێندن بە زمانی دایکی وەک هەڕەشەیەک زەق بکاتەوە و لەگەڵ خوازیارانی ئەو مافانە هەر جۆر ویستی ڕەفتار بکات و لە کوردستان بە هەر شێوەیەک ویستی سیاسەت بکات. بۆ ئەو مەبەستە سەرەتا زمان یاخود گوتارێکی ئەمنییەتی بەکاردەهێنێت بە مەبەستی قایلکردنی هاووڵاتییانی ئێران (و بە تایبەت فارسەکان کە بە جۆرێک دەوڵەتی ناوەندی نوێنەرایەتیی بەرژوەندییە سەرەکییەکانیان دەکات). وەک گوتم چەمکەکانی جیاییخوازی و تەواویەتی ئەرزی و تێکدانی یەکپارچەیی وڵات چەمکە سەرەکییەکانی ئەو گوتارەن کە دەوڵەتی ناوەندی لە تاران زیاتر پەنای بۆ دەبات و وەک لە درێژەشدا ئاماژەی پێ دەکەم تەنانەت ڕووناکبیران و بەشێک لە ئۆپۆزیسیونی دەرەوەی وڵاتیش لە مامەڵە لەگەڵ کوردەکان یان حیزبەکان وەک نوێنەرانی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵات پەنا بۆ ئەو گوتارە دەبەن. بەمجۆرە، کۆماری ئیسلامی توانیویەتی پرسە ئاساییەکان یان سیاسییەکان وەک پرسی ئەمنیی نیشان بدات و دواتریش کوردستان میلیتاریزە بکات(١) و تەنانەت زۆر جار یاسا و ڕێساکانی خۆی بە بیانووی هەبوونی هەڕەشەی گەورە و هەبوو لەسەر وڵات پشتگوێ بخات.

هەر لەم چوارچێوەیەدا زۆر جار بینیومانە کاتێک نەک باس لە بابەتێکی وەک فیدرالیزم، تەنانەت کاتێک باس لە پێویستیی خوێندن بە زمانی دایکی لە کوردستان یان باقی هەرێمە نەتەوەییەکانی نێو جوغرافیای ئێران دەکرێت، خێرا هەندێک لە دامودەزگا بەناو کولتوورییەکانی حکوومەت یان "فەرهەنگسەراکان" باس لە مەترسی دابەشبوون و هەڵوەشانەوەی ئێران لە ئەگەری جێبەجێکردنی ئەو داواکارییە دەکەن. ئەمە نموونەیەکی بەرجەستە لە بەکارهێنانی زمان یان گوتاری بەئەمنییەتیکردنە. هەر بە پشتبەستن بەم گوتارە، پرسی خوێندن بە زمانی کوردی لە ڕۆژهەڵات ئەمنییەتی دەکرێتەوە و تەنانەت فێرکاری نافەرمیی زمانی کوردی وەک هەڕەشەیەک سەیر دەکرێت و بە هەموو جۆرێ هەوڵ دەدرێ گرفت و کێشە بۆ ئەو ناوەند و ئەنجومەنە مەدەنی و سەربەخۆیانە دروست بکرێ کە هەوڵی فێرکردنی زمانی کوردیی دەدەن. بۆیە سەیر نییە کە دەبینین مامۆستایەکی زمانی کوردی (خاتوو زارا محەممەدی وەک مامۆستای زمانی کوردی لە سنە وەک نموونە) حوکمی زیندانی بەسەردا دەسەپێت و حکومەت و دامودەزگاکانیش وەڵامدەرەوەی ئەو نین کە بۆچی هیچ بەڵگەیەک بۆ سەلماندنی تاوانەکەی ڕادەستی دادگا ناکەن. هۆکارەکەی ئەوەیە کە هەوڵ بۆ فێرکردنی زمانی کوردی لە بنەڕەتدا پرسێکی ئەمنییەتییە و پرسێکیش کە ئەمنییەتی بوو حکوومەت بە ڕەوای دەزانێت لە لەسەرەوە/دەرەوەی دەستوور و یاسا کار بکات. ڕەنگە ئەمە یەکێک لەو نموونە یان حاڵەتانەی بەئەمنییەتیکردن بێت کە تێیدا ڕۆڵی ڕۆشنبیران و نووسەرانی فارسیش لە ڕەوتی بەئەمنییەتیکردنی پرسەکاندا بە ئاشکرا دەردەکەوێت. کاتێک هەندێ لە نووسەران و ڕۆشنبیرانی فارس هاودەنگ لەگەڵ حکوومەت بانگەشەی ئەوە دەکەن کە هەر جۆرە ددانپێدانان و قەبووڵکردنی زمانە نافارسییەکان دەبێتە هۆی لێکهەڵوەشانەوەی ئێران، دەبن بە بەشێکن لەو پرۆسەیە لە چوارچێوەی هەوڵدان بۆ قایلکردنی هاووڵاتیانی ئێران بۆ ئەوەی خوێندن بە زمانی دایکی وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر تەواوییەتی ئەرزی ئێران بە هەژمار وێنا بکەن. هەندێک لەو ڕۆشنبیرانە بە ڕادەیەک دەکەونە خزمەتی بەهێزکردنی ئارگیومێنتی بەئەمنییەتیکردن کە دەڵێن "تەنیا خایینان هەوڵ دەدەن زمانی فارسی تەنیا بە زمانی فارسەکان بزانن [واتە زمانی فارسی زمانی هەموو دانیشتوانی ئێرانە]". لەڕاستیدا ئەمە بە مانای ڕەتکردنەوەی بوونی باقی نەتەوەکانە جگە لە فارسەکان. تەنانەت هەندێک لەوانە، وەک محەممەدڕەزا شەفیعی کەدکەنی، پێی وابوو پێداگری لەسەر خوێندن بە زمانی دایکی پیلانێکی دەرەکی و بە تایبەت پیلانی ئینگلیسەکانە. ئەمە درێژەی هەمان گوتاری فارسیستە کە هەر جۆرە داواکارییەکی نافارسەکان بە پیلان یان پیلانێکی دەرەکی نیشان دەدات.(٢) لە ڕاستیدا ئەگەر بەناو ڕۆشنبیران و تەنانەت نووسەرانی فارس نەبن، کۆماری ئیسلامی لانیکەم لە قایلکردن و قەناعەتهێنان بە کۆمەڵگە وەک نواندنی ئەو پرسە وەک هەڕەشەی هەبوو تووشی کێشە دەبێت و ئەوەش دەتوانێت پرۆسەی بەئەمنییەتیکردن تووشی گرفت یان لاواز بکات.

بەئەمنییەتیکردنی ژینگەی ڕۆژهەڵاتیش هەر ئەم پرۆسەیە تێدەپەڕێنێت. کاتێک بەرپرسێکی کۆماری ئیسلامی لە وتووێژ لەگەڵ ڕۆژنامەیەکدا دەڵێ ژینگەپارێزان بوونەتە بڵندگۆی "دژە شۆڕش [ضد انقلاب]" و دواتر بە دەیان و سەدان کەناڵ و ماڵپەڕی ئێرانی ئەوە وەک سەردێڕ دادەنێن، ژینگەپارێزیی دەبێتە هەڕەشە و بابەتێکی نائاسایی کە پێویستی بە چارەسەرێکی تایبەت و نائاسییە. بۆیە خێرا لە ناوەندە پەیوەندیدارەکان پلان و پیلان دژی ژینگەپارێزان دادەڕێژرێت.

وەک نموونەیەکی دیکەی بەرجەستەی بەئەمنییەتیکردنی پرسەکانی ڕۆژهەڵات، دوای ئەوەی ساڵی ڕابردوو (١٤٠١) چەند ئەندامێکی حیزبی کومەڵەی شۆڕشگێڕان لەلایەن هێزەکانی سپای پاسدارانەوە دەستبەسەر کران، خێرا وەزارەتی ئیتلاعاتی ڕژێم و سپای پاسداران لە ڕاگەیەندراوێکدا باسیان لەوە کرد کە ئەو ئەندامانەی کۆمەڵە پلانیان بۆ تەقاندنەوەی ناوەندێکی هەستیاری سەربازی لە ئیسفەهان هەبووە. هاوکات لە میدیاکانیاندا پڕۆپاگەندەی ئەوەیان دەکرد کە ئەو حیزبە لەگەڵ موسادی ئیسرائیل پەیوەندی هەبووە و لەلایەن ئەو وڵاتەوە بۆ جێبەجێکردنی ئەو پلانە ڕاسپێردراون. هەر لەو کاتەدا ٢٠١ بەناو نوێنەری مەجلیسی ڕێژیم ڕاگەیەندراوێکیان سەبارەت بە تۆڵەسەندنەوە لە حیزبەکانی ڕۆژهەڵات دەرکرد. هەر لە ڕاگەیەندراوەکانی ناوەندە ئەمنییەکانی ڕێژێمدا ئاماژەش بەوە کرابوو کە "کۆڵبەران" پێشتر کەلوپەلی سەربازی و چەکوچۆڵی پێویستیان بۆ نێوخۆ بە مەبەستی ئەنجامدانی ئەو عەمەلیاتە گواستووەتەوە. لێرەدا دەبینین کە لەژێر ناوی "تەقاندنەوەی ناوەندێکی هەستیاری سەربازی" و "پەیوەندی لەگەڵ ئیسرائیل" و "هاوردەکردنی چەکوچۆڵ بۆ نێوخۆی ڕۆژهەڵات" هەم پرسی حیزبەکان و هەم کۆڵبەران ئەمنییەتی دەکرێتەوە. ئەمە لە لایەکەوە بوو بە یەکێک لە بیانووەکانی هێرشی دواتری مووشەکی و پەهپادی بۆ سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و هەم ڕەواییدان بە کوشتنی کۆڵبەران لە داهاتوودا. لە بیرمان نەچێت کە پێشتریش هەندێ لە کاربەدەستان و بەرپرسانی حکومەت بانگەشەی ئەوەیان کردبوو کە لەگەڵ کولبەرەکان "کەسانی دژە شۆڕش [ضد انقلاب]" دێنەوە نێو وڵات و ئێمە ناتوانین لێکیان بکەینەوە. هەر ئەمەیە وا دەکات کە ساڵانە سەدان کولبەر تەقەیان لێ بکرێ و بکوژرێن و کەسیش لێپرسینەوەی لێ نەکرێت. لۆژیکەکەی ئاسانە: کۆڵبەری بابەتێکی ئەمنییەتییە. وەک لە بەشی پێشوودا ئاماژەم پێداوە، هەر بەکارهێنانی وشەی ئەمنییەت دەتوانێت کلیلی ڕەواییدان بە بەکارهێنانی هێز یان سەرکوتکردن یان پێشێلکردنی یاسا و ڕێسا بێت.

لە میانەی ڕاپەڕینی ژیناشدا بینیمان لە کاتێکدا کە حیزبەکانی ڕۆژهەڵات بڕیاریان دابوو لە ناردنی هێز بۆ نێوخۆی ڕۆژهەڵات خۆیان ببوێرن، بەڵام سپای پاسدارانی ڕێژیم لە پیلانێکدا وێنەی هەندێ لە هێزەکانی خۆی لە جلوبەرگی پێشمەرگەدا بڵاو دەکردەوە و بانگەشەی ئەوەی دەکرد کە هێزی پێشمەرگە نێردراوەتەوە و بۆیە پێویستە و ڕەوایە خۆپیشاندەران بە توندترین شێواز سەرکوت بکرێن. دیسان هەندێک لە پانئێرانیستەکان و لایەنگرانی دەسەڵاتی ناوەندی کە لە دەرەوە خۆیان بە ئۆپۆزیسیونی ئێران دادەنێن هەندێ وێنەی ساڵانی ڕابردووی پێشمەرگەیان بڵاو کردەوە و دووبارە کەوتنە چوارچێوەی خزمەت بە گوتاری بەئەمنییەتیکردنی خۆپیشاندانەکان لەلایەن کۆماری ئیسلامییەوە.

هەڵبەت جگە لەو نموونانەی کە ئاماژەم پێ کردن، نموونە زۆری دیکە هەن کە کەسانێک لە دەرەوەی دەسەڵات ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ ئاسانکاریی بۆ پرۆسەی بەئەمنییەتیکردنی ڕۆژهەڵات لەلایەن حکوومەتەوە دەکەن. بۆ نموونە لە ساڵانی ڕابردوودا هەندێجار بینیومانە کاتێک چەند پێشمەرگەیەکی سەر بە حیزبەکان چالاکییەکی تەشکیلاتییان لە نێوخۆ ئەنجام دەدا یان دەکەوتنە کەمینی هێزە چەکدارەکانی ڕژێم و ناچار دەبوون بەرگری لە خۆیان بکەن، خێرا دەستەیەک بەناو سەربەخۆ یان ڕیفۆرمخواز لە ڕۆژهەڵات ڕەخنەیان دەگرت کە گوایە ئەو چالاکیانەی پێشمەرگە دەبێتە هۆی میلیتاریزەکردنی کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵات. لەڕاستیدا، خودی ئەو پاساوهێنانەوە لە خزمەتی بەئەمنییەتیکردن و میلیتاریزەکردنی ڕۆژهەڵاتدا بوو. چونکە لە ماوەی ساڵانێکی دوورودرێژ کە خەباتی چەکداری لەلایەن هێزەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانەوە وەستاوە، نەک هەر هیچ هەوڵێک بۆ ئاساییکردنەوە یان چارەسەرکردنی پرسی کورد نەدراوە و هیچ پرسێکی ئەمنیی سیاسی یان ئاسایی نەبووەتەوە، بەڵکو بە کردەوە کوردستان بووەتە بنکەیەکی سەربازیی گەورە و زیاتر لە هەموو کات میلیتاریزە کراوە و بە بنکە و پایەگای سەربازی تەنراوە. ئەگەر میلیتاریزەکردن ئەنجامی بەئەمنییەتیکردن بێت، ئەمە نیشان دەدات کە تەنانەت دوای وەستانی خەباتی چەکداری بەئەمنییەتیکردن لە هەموو بوارەکاندا (سیاسیی، ژینگە، ئابووری، کلتووریی) پەرەی سەندووە. لەڕاستیدا ئەوەی لە ڕۆژهەڵات ڕووی داوە سەلمێنەری یەکێک لە ڕوانگەکانی بیرمەندانی قوتابخانەی کوپێنهاگیشە کە دەڵێن هەموو بابەتێک (بابەتە سیاسییەکان، ئابوورییەکان، کۆمەڵایەتییەکان و تەنانەت ژینگەش) دەکرێت ئەمنییەتی بکرێتەوە. ئەمانەی کە ئاماژەم پێدان تەنیا وەک نموونە بوو، هەر دیاردەیەکی دیکەش دەکرێت بە پشت بەستن بەم مۆدیلەی بەئەمنییەتی کردن شرۆڤە بکرێت.

ئەنجام

بەئەمنییەتیکردن پرۆسەیەکە کە دەبێتە هۆی ئەوەی هەندێ دیاردەی ئاسایی یان سیاسی کە پێشتر یان هەر لە بنەڕەتدا ئەمنییەتی نەبوون، بکەونە چوارچێوە و بازنەی ئەمنییەتییەوە. پرۆسەیەکە کە تێیدا ئەکتەری بەئەمنییەتیکەر هەوڵ دەدات دیاردەیەک وەک هەڕەشە بنوێنێت بۆ ئەوەی بە هەر شێوازێک کە خۆی بە گونجاوی دەزانێت، تەنانەت لە دەرەوەی یاسا و ڕێسا باوەکان مامەڵەی لەگەڵ بکات. بۆ ئەم مەبەستە پێویستی بە گوتار و زمانی بەئەمنییەتیکردن و بەڵگەهێنانەوە یان درووستکردنی بەڵگەیە بۆ ئەوەی قەناعەت بە ئەندامانی کۆمەڵگە بۆ بینینی ئەو بابەتە وەک مەترسی بهێنێت و ڕەوایی بە هەموو کردەوەکانی خۆی بدات. لەم پرۆسەیەدا هەم بابەتەکە دەتوانێت لەڕاستیدا هەڕەشە نەبێت و تەنیا وەک هەڕەشە بنوێنرێت و هەم بەڵگە و ئارگومێنتەکان دەتوانن ساختە و ناڕاست بن. هەر لەم چوارچێوەیەدا، کۆماری ئیسلامی وەک ڕژێمێکی داگیرکەری کوردستان زیاتر لە چوار دەیەیە هەوڵی بەئەمنییەتیکردنی پرس و بابەتەکانی ڕۆژهەڵات بەمەبەستی میلیتاریزەکردنی ئەم ناوچەیە و پتەوکردنی پێگەی ناڕەوای خۆی دەدات. ئەو ڕژێمە لە ڕێگەی بەئەمنییەتیکردنی داواکارییە ئاسایی یان سیاسییەکان هەوڵی داوە ڕێگاچارەیەک بۆ کونترۆڵکردنی دۆخەکە یان باشتر بڵێم سەرکوتی خەڵک و داواکارییەکانیان بدۆزێتەوە. ئێستا ئیتر هەموو پرسە سیاسییەکان واتە هەر پرسێک کە پەیوەندی بە داواکارییەکانی خەڵک سەبارەت بە پێدانی مافە نەتەوەییەکان یان تەنانەت حوکمڕانی باش و دێموکراتیانەوە هەبێت، بەئەمنییەتی کراون. بۆیە هەموو ڕێگاچارەکانیش بەرتەسک کراونەتەوە لە بەکارهێنانی هێز و باقی شێوازەکانی توندوتیژی و سەرکوتکردن. کۆماری ئیسلامی بەبەکارهێنانی زمانی بەئەمنییەتیکردن لە ڕێگای کەڵکوەرگرتن لە هەندێ چەمک وەک جوداییخوازی و هەڵوەشاندنەوەی ئێران، توانیویەتی لانیکەم بەشێکی بەرچاو لە فارسەکان لەو پرۆسەیەدا لەگەڵ خۆی بخات. ئەمەش وای کردووە تەنانەت بەشێک لە ئوپوزیسیونی بەناو سەراسەری لە دەرەوەی ئێران زۆر جار بەرامبەر داخوازییەکانی کورد و حیزبەکانی ڕۆژهەڵات پەنا بۆ هەمان زمان و گوتاری کوماری ئیسلامی لە پرۆسەی بەئەمنییەتیکردنی کوردستان ببەن. وەک لەم نووسراوەیەدا وتم لە پرۆسەی بەئەمنییەتیکردندا دەبێ وا بنوێنرێت کە هەڕەشەکان مەترسییان بۆ هەمووان هەیە و بەرژوەندییەکانی زیاترین ژمارەی دانیشتوانی وڵاتێک دەخەنە مەترسییەوە. بۆیە ئەم باسە دەتوانێت وەڵامی ئەو پرسیارەش بێت کە بۆچی هەم کۆماری ئیسلامی و هەم هەندێ لە ئۆپۆزیسیونی فارس بەردەوام لە مامەڵە لەگەڵ کوردەکان باس لە تەواوییەتی ئەرزی، یەکپارچەیی وڵات و جیاییخوازی یان سەربەخۆییخوازی کوردەکان دەکەن و لەو پرسەدا هیچ جیاوازییەکان پێکەوە نییە.

چەمکەکانی جیاییخوازی و تەواویەتی ئەرزی و تێکدانی یەکپارجەیی وڵات چەمکە سەرەکییەکانی ئەو گوتارەن کە دەوڵەتی ناوەندی لە تاران زیاتر پەنای بۆ دەبات و تەنانەت ڕووناکبیران و بەشێک لە ئۆپۆزیسیونی دەرەوەی وڵاتیش لە مامەڵە لەگەڵ کوردەکان یان حیزبەکان وەک نوێنەرانی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵات پەنا بۆ ئەو گوتارە دەبەن. بەمجۆرە، کۆماری ئیسلامی توانیویەتی پرسە ئاساییەکان یان سیاسییەکان وەک پرسی ئەمنیی نیشان بدات و دواتریش کوردستان میلیتاریزە بکات و تەنانەت زۆر جار یاسا و ڕێساکانی خۆی بە بیانووی هەبوونی هەڕەشەی گەورە و هەبوو لەسەر وڵات پشتگوێ بخات

ئەگەر میلیتاریزەکردن ئەنجامی بەئەمنییەتیکردن بێت، ئەمە نیشان دەدات کە تەنانەت دوای وەستانی خەباتی چەکداری بەئەمنییەتیکردن لە هەموو بوارەکاندا (سیاسیی، ژینگە، ئابووری، کلتووریی) پەرەی سەندووە. لەڕاستیدا ئەوەی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕووی داوە سەلمێنەری یەکێک لە ڕوانگەکانی بیرمەندانی قوتابخانەی کوپێنهاگیشە کە دەڵێن هەموو بابەتێک دەکرێت ئەمنییەتی بکرێتەوە

***

یادداشتەکان و سەرچاوەکان:

١- شایانی ئاماژەیە وەک پێشتر ئاماژەم پێ داوە من لە نێوان میلیتاریزەکردن و بەئەمنییەتیکردنی کوردستان جیاوازی دادەنێم. ئەم دوو چەمکە گەرچی زۆر تێکەڵ دەکرێن بەڵام دەتوانم بڵێم میلیتاریزەکردن بەشێک یان باشتر بڵێم یەکێکە لە دەرئەنجامەکانی سیاسەتی بەئەمنییەتیکردن. بەئەمنییەتیکردن دەروازەیەکە بۆ میلیتاریزە کردن. بۆیە کاتێک دەڵێین بەئەمنییەتیکردنی کوردستان تەنیا مەبەست دامەزراندنی بنکە و بارەگای سەربازی لە کوردستان نییە؛

٢- كمال سليمانی و احمد محمدپور، امنيتی‌سازی زندگی: کردستان شرقی (ڕۆژهەڵات) تحت حاكميت كشور فارسی-شیعی، ترجمه: خوشناو قاضی.

کاریگەریی ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان لەسەر پرسی کورد (پەیماننامەی ئەلجەزایر)

مستەفا مەولوودی

هاوکات لەگەڵ کۆبوونەوەی سەرۆکەکانی ڕێکخراوی نەوتیی "ئۆپێک" (١٩٧٥) کە لە ئەلجەزایر پێک هات، ڕاگەیاندنێکی هاوبەش لەنێوان حکوومەتی ئێران و عێراق لە پێوەندی لەگەڵ شێوەی چارەسەرکردنی کێشەکانی نێوانیان بە لەبەرچاوگرتنی پاراستنی یەکپارچەیی خاک و دەستدرێژنەکردن بۆ سنوور و دەستوەرنەدان لە کاروباری نێوخۆی یەکتردا، لە چەند مادە و بەندی سەرەکیدا بڵاو کرایەوە. لە ڕێککەوتننامەیەکدا کە پێوەندیی بە سنووری نێوان ئێران و عێراقەوە هەیە، ئەحمەد حەسەن بەکر، سەرۆککۆماری عێراق و محەممەدڕەزا پەهلەوی، شای ئێران، هەر یەک لە عەبباسعەلی خەلعەتبەری، وەزیری دەرەوەی ئەوکاتی ئێران و سەعدوون حیمادی وەزیری دەرەوەی عێراقیان ڕاسپاردوون بۆ جێبەجێکردنی ئەو ڕێککەوتننامەیە کە لە چوار خاڵی سەرەکیدا لەسەری ڕێککەوتبوون.

هەموو ئەوانەی شارەزای پێوەندیی نێوان حکومەتەکانی ئێران و عێراقن بە تایبەت شارەزای سنووری وشکانیی ئەو دوو وڵاتەن، دەزانن هەموو سنووری ئەو دوو وڵاتە لە وشکانی بە خاکی کوردستاندا کێشراوە کە لە دوای شەڕی چاڵدێران لە ساڵی ١٥١٤ و کاتی ئیمپراتووریی سەفەوی و ئیمپراتووریی عوسمانی لە پەیماننامەی زەهاوەدا دیاری کراوە. پاش شەڕی یەکەمی جیهانی و هەڵوەشانەوەی ئیمپراتووریی عوسمانی ئەو سنوورە وەک خۆی ماوەتەوە و گۆڕانێکی بەرچاوی بەسەردا نەهاتووە.

پاش دروستبوونی وڵاتی عێراق، چالاکی و بزووتنەوەی کورد لە باشووری کوردستان بەتایبەت لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلوولدا زۆر پەرەی ئەستاندبوو و لە هەموو بارێکەوە تەنگی بە حکومەتی عێراق هەڵچنیبوو. لەلایەکی دیکەش بەپێی هەلومەرجی ناوچە و تا ڕادەیەکی سنووردار، شۆڕشی ئەیلوول بە ڕێبەریی خوالێخۆشبوو مەلا مستەفا بارزانی لەگەڵ حکومەتی ئێران پێوەندی هەبوو. حکوومەتی عێراق بۆ تێکشاندنی ئەو شۆڕشە بەهێزە ئامادە بوو دوای زیاتر لە ٤٠ ساڵ کە سنووری وشکانیی لەگەڵ ئێران هەبوو و هەموو ئەو سنوورە بە نێو کوردستاندا کێشراوە، تەنانەت سنووری ئاویش لە باشوور (شط العرب) قسەی لێ بکات و دەستکاریی بکات. ئەوە بوو لە بەرانبەر هێندێک دەسکەوتی ئەرزی و ئاوی بۆ حکومەتی ئێران شکست بە بزووتنەوەی بەهێز و نەتەوەیی کوردستان بهێندرێ و تووشی نسکۆی بکات و بۆ ماوەیەکی هەرچەند کەمیش بێ ئەو جووڵانەوەیە کپ و بێدەنگ بکرێ.

سنووری نێوان عێراق و ئێران لە وشکانی هەمووی بە ناو کوردستاندا کێشراوە یانی زیاتر لە ٦٠٠ کیلۆمیتر درێژایی ئەو سنوورە کوردستانە و پێشتر باسمان کردووە کە کێشانی سنووری ئەو وڵاتانە بە نێو خاکی کوردستاندا بۆ کورد و کوردستان چ کارەساتێکی بەدواوە بووە.

نێوەرۆکی ڕێکەوتننامەکە

ئەگەر بەوردی لە بەند و مادەکانی ڕێککەوتنی ئەلجەزایر لە ساڵی ١٩٧٥ لەنێوان عێراق و ئێران ورد ببینەوە، بۆمان دەردەکەوێ کە ئەو حکومەتانە بۆ بەرژەوەندیی خۆیان چ بەڵایەکیان بەسەر نەتەوەی کورد هێناوە. وڵاتیان لە کورد داگیر کردووە، بە هەموو ڕێگایەک تێکۆشان و پیلانیان لەدژی کورد گێڕاوە بۆ ئەوەی کوردەکان نەبنە خاوەن کیان و دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیان. بەو جۆرە دەردەکەوێ بە درێژایی مێژوو هەرچەندی بۆیان کراوە لەسەر خاک و عەرزی خۆی چ خراپەیەکیان دەرحەق بەو نەتەوە ڕەسەنە کردووە. ئەو گەلەیان لەیەکتر دابڕیوە و لەنێو خاک و ماڵ و وڵاتی خۆی سنووریان بۆ کێشاوە. ئەوان هەر بەوەندە ڕانەوەستاون و بە ڕێککەوتن و پەیماننامەی نێودەوڵەتی لە هەموو ئاستێکدا سنوورداریان کردووە و بەربەستیان بۆ دروست کردووە.

لێرەدا تیشک دەخەینە سەر هێندێک مادە و بەندی پەیماننامەی ئەلجەزایری ١٩٧٥ لە نێوان ئێران و عێراق کە ئامانجی ئەسڵیی ئەو ڕێککەوتنە بۆ کپکردنی شۆڕشێکی مەزنی کورد بووە لە باشووری کوردستان.

یەکەم: سنووری دوو وڵاتی عێراق و ئێران هەر لەسەر بناغەی پرۆتۆکۆلی قۆستەنتەنیە (ئەستەمبوڵ) لە ساڵی ١٩١٣ و ڕیزبەندیی کۆمیسیۆنی دیاریکردنی سنوور لە ساڵی ١٩١٤ بووە. یانی لە ڕاستیدا دەستکارییەکی ئەوتۆی سنووری نێوان ئەو دوو وڵاتە نەکراوە. تەنیا لە باشوور، دوڵەتی عێراق چاوپۆشی لە هێندێک سنووری ئاوی خۆی (شط العرب) کردوە، بۆ ئەوەی ئێران هاوکاریی شۆڕشی مەلامستەفا نەکات و تووشی نسکۆ و شکستی بکات، تەنانەت ئەگەر بۆ ماوەیەکی کاتی و کورتیش بێ.

لە مادەی ١ی پەیماننامەی پێوەندیدار بە سنووری نێوان ئەو دوو وڵاتەدا هاتووە کە هەر دوو لایەن پێ لەسەر ئەوە دادەگرن کە سنووری عەرزیی ئەو دوو وڵاتە جارێکی دیکە نیشانەگوزاری بکرێتەوە. لە مادەی ٢دا هاتووە هەر دوو لایەن بەڵێن دەدەن بەپێی پرۆتۆکۆلی دیاریکراو کە پێوەندی بە تەناهی لە سنوور و پەیوەست بەو پەیماننامەیە بە درێژایی سنوور لەژێر کۆنترۆڵی بەردەوامدا دەبێ بۆ پێشگیری و کۆتاییهێنان بە هەر جۆرە دزەکردنێکی خراپکارانە.

سەیر بکەن لەو مادەیەشدا، نێوەرۆکی مادەکە هەر بۆ کۆنترۆڵ و سنووردارکردن و بەربەست دروستکردنە لە بەرانبەر بزووتنەوەی گەلی کورددا. لەبەر ئەوە ئامانجەکە ئەوەیە بەو ڕێککەوتن و بەڵێننامانە نەتەوەیەک لە یەکتر دابڕن، بەبێ گرینگیدان بە مێژوو، ڕەگەز، کولتوور، فەرهەنگ و تەنانەت پێداویستییەکانی ڕۆژانەی خەڵکی سەر سنووری دەستکردی دەوڵەتانی داگیرکەر.

لە مادەی ٥دا هاتووە؛ "ئەو سنوورانە بە هیچ شێوەیەک گۆڕانیان بەسەردا نەیەت و ڕێزی تەواو لە سەروەریی خاکی دوو دەوڵەت دەگیرێ. دوو لایەن پێداگری دەکەن کە خەتی سنووری وشکانی و ئاوی ئەوان گۆڕانی بەسەردا نایەت و دایمی و یەکلاکەرەوەیە".

کە سەیری ڕووداوەکان دەکەین دەبینین ئامانجی ئەو ڕێککەوتنە لە ساڵی ١٩٧٥ دا تەنیا شکستپێهێنان و نسکۆی شۆڕشی گەورەی کورد بووە لە باشوور بە ڕێبەریی مەلا مستەفا بارزانی. لە دواییدا دەرکەوت کە بە ڕواڵەت ئەو نیگەرانییەی دەوڵەتی عێراق ڕەویوەتەوە. لە دوای شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٩٨١دا سەدام حوسێن سەرکۆماری ئەوکاتی عێراق پەیماننامەی ئەلجەزائیری دڕاند و یەکلایەنە هەڵیوەشاندوە و هێرشی کردە سەر ئێران. شەڕێکی قورس لەنێوان دوو وڵات دەستی پێ کرد کە هەشت ساڵی خایاند و بە میلیۆن ئینسان لە هەر دووک لا کوژران و بریندار بوون، دەیان شار و گوند لە هەردووک وڵات وێران و خاپوور بوون و بە میلیاردها دۆلار تێچووی ئەو شەڕە بوو کە ئێستاش هیچ لایەک نەیتوانیوە کاریگەرییەکانی ئەو شەڕە بسڕێتەوە کە دیارە کاریگەریی ڕووحیی ئەو شەڕە بەو زووانە کۆتایی نایەت.

هێندێک لە شارەزایانی بواری کۆمەڵایەتی، سیاسی و ژێئۆپۆلتیک باوەڕیان وایە دروستبوونی شەڕی هەشت ساڵەی نێوان عێراق و ئێران هۆیەکەی پەیماننامەی سنووری بووە، واتە پەیماننامەی ئەلجەزائیر لە ساڵی ١٩٧٥دا. دەگوترێ ئەوکات حکومەتی عێراق بۆ شکستپێهێنانی بزووتنەوە و شۆڕشی کورد ناچار بووە بەشێک لە خاکی وڵاتەکەی بداتە ئێران، بەڵام چاوەڕوانی دەرفەت بووە بۆ هەڵوشاندنەوەی ئەو پەیماننامەیە. هەر کە پاش شۆڕشی ئێران سەددام حوسێن سەرۆککۆماری ئەوکاتی عێراق هەستی کردووە ڕێژیمی تازە بە دەسەڵاتگەیشتووی ئێران لە حکوومەتی عێراق لاوازترە و عێراق کە بەشێک لە خەڵکەکەی شیعەیە و ڕەنگە لە داهاتوودا حکوومەتی ئێران لە ڕێگەی شیعەکانەوە ژانەسەر بۆ وڵاتی عێراق دروست بکات، هێرشی کردە سەر وڵاتی ئێران. ئەوە لەکاتێکدایە کە هەر لە پەیماننامەی ئەلجەزایر بەڕواڵەت ڕێکاری یاسایی بۆ چارەسەری کێشەکان لە نێوان ئەو دوو دەوڵەتە دەستنیشان کراوە، بەڵام چونکە بناغەی ڕێککەوتنەکە بۆ کپکردنی بزووتنەوەی کورد بووە کە بە هەر هۆیەک بێ لەو کاتدا ئەو گرینگییەی بۆ حکوومەتی عێراق نەماوە یان حکوومەتی تازەی ئێران نیگەرانیی زۆرتری بۆ حکومەتی عێراق دروست کردووە و حکوومەتی عێراق بێ گوێدانە پرۆتۆکۆلی ڕێککەوتنەکە، یەکلایەنە پەیمانەکەی هەڵوەشاندۆتەوە و شەڕێکی هەشت ساڵەشی بەو هەموو زیانە مادی و مەعنەوی و ڕوحییەوە لێ کەوتۆتەوە. لە پێوەندی لەگەڵ جێبەجێکردنی پەیماننامەی ئەلجەزائیر لە ساڵی ١٩٧٥ی زایینی چەند پرۆتۆکۆل و بەڵگەنامەی پەیوەست (الحاقیه) لە نێوان دوو دەوڵەتدا هەیە کە لەسەری ڕێککەوتوون و کاریان پێ کراوە و زۆربەی زۆریان هەر بۆ کۆنترۆڵی سنوور و سنووردارکردنی بزووتنەوەی کوردستان بوو.

بۆ نموونە دەتوانین پرۆتۆکۆلی پێوەندیدار بە تەناهی لە سنووری عێراق و ئێران شی بکەینەوە. هەرچەند بابەتەکە درێژ دەبێتەوە بەڵام بۆ ڕوونبوونەوەی زیاتری پێویستە لەو پرۆتۆکۆلەدا بە کەڵکوەرگرتن لە پەیماننامەی ٦ مارسی ١٩٧٥ کە لەسەر تەناهی دڵنیایی لە یەکتر وەردەگرن و بەدرێژایی سنووری هاوبەش و کۆنترۆڵ و چاودێری ورد و دەقیق و کاریگەر بۆ کۆتایی هێنان بە هەر جۆرە دزەکردنی بە قسەی ئەوان گێرەشێوێنانە ڕێکاری گونجاو بگرنە بەر، هاوکاریی نیزیک لە نێوانیاندا هەبێ. هەروەها پێشگیری لە هەر جۆرە دزەکردنێک بکرێ یان بە قەولی ئەوان هاتوچۆی نایاسایی لە سنووری هاوبەش کە ئامانجی پێشگیرییە لە هەموو شۆڕش و ئاڵۆزییەک. لە پرۆتۆکۆلی ١٥ی مارسی ١٩٧٥ی تاران و ڕێککەوتنی وەزیرانی دەرەوەی ئێران-عێراق-ئەلجەزائیر لە مانگی مەی ١٩٧٢ی ئەلجەزایر لەسەری ساغ بوونەوە و لە ١٣ی ژوئەنی ١٩٧٥ بە بەشداریی وەزیری دەرەوەی ئێران، عێراق و ئەلجەزائیر و بە بەشداریی و حزووری عەبدولعەزیز بوتفلیقە، ئەندامی شوڕای بەرزی شۆڕشی ئەلجەزایر لە بەغدا بە گشتی ئیمزا کراوە.

مادەی ١ دەڵێ: "دوو لایەن بەڵێن دەدەن ئاڵوگۆڕی زانیاری بکەن لە پێوەندی لەگەڵ هاتوچۆی ئاژاوەگێڕان کە لێرەدا مەبەست لە ئاژاوەگێڕان، تێکۆشەرانی کوردە لە هەر دوو دیوی سنوور، یانی دوو دەوڵەت بەڵێن بە یەکتر دەدەن بەڕەسمی جاسووسی لەسەر کورد و تێکۆشەرانی کورد بکەن کە لەو شوێنەی سنووری پێداکێشراوە، هاتووچۆی یەکتر دەکەن یان وەک کورد دەڵێ "هاتووچۆی گەرمێن و کوێستان" دەکەن.

مادەی ٢ دەڵێ: پێداگری لەسەر نێوەرۆکی مادەی ١ دەکەنەوە و بەڕاشکاوی دەڵێن دەبێ هۆوییەتی (کەسایەتی) ئەو کەسانە بۆ یەکتر دیار و ڕوون بکەنەوە کە بە مەبەستی -وەک ئەوان دەڵێن- خەراپکاری هاتوچۆ و ئەو دیو ئەو دیوی سنوور دەکەن. یانی هەر دووک لا تێکۆشەرانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و باشووری کوردستان بە یەکتر بناسێنن. هەموو تێکۆشان و جموجۆڵێکی ئەوانیش دەبێ لەژێر چاوەدێریدا بێ و بۆ ئەو بابەتەش هەموو ڕێکارێک دەگرنەبەر. لە بەشێکی ئەو مادەیەدا هاتوە کە دەبێ پێشی هەر گردبوونەوەیەک بگیردرێ، ئەگەر بەپێی یاسای کۆنترۆڵی سنوور بێ، لێرەدا پێویستە قسە لە تاک بکرێ، لە حاڵێکدا زۆر بەڕوونی باس دەکات کە پێویستە پێش بە گردبوونەوەیان بگیردرێ. بەبێ ئەوەی ناوی هیچ دەستە و گرووپێک بهێنن. زۆر بەڕوونی دیارە نییەت و غەرەزیان تێکۆشەرانی کوردە کە بە مەبەستی سیاسی و تێکۆشان لە دەوری یەکتر کۆ دەبنەوە و خەبات دەکەن.

لە مادەی ٣دا باس لە هاوکاریی کاربەدەستانی دوو وڵات دەکا لەسەر سنوور و ئەو کاربەدەستانەی لە هەردووک لا دیاری کراون تا ئاستی بەرزی وەزیرانی بەرگری و دەرەوە و نێوخۆ. واتە بزووتنەوەی کورد بە هۆی دوو دەوڵەت و کاربەدەستێکی زۆر و چەند وەزارەتی پێوەندیدار و ئیمکاناتی ماڵی و ئینسانی زۆری ئەو وڵاتانەیان بۆ تەرخان دەکرێ بۆ ئەوەی ڕووبەڕوویان ببنەوە و تا بۆیان بکرێ خەبات و تێکۆشانی گەلێکی خەباتکار و مافخواز لە ڕیشەدا وشک و بنبڕ بکەن. هەروەها دەستنیشانی چەندین خاڵی سنووری دەکەن کە بە خەیاڵی ئەو دوو دەوڵەتە ئیمکانی هەیە تێکۆشەرانی کورد سوودیان لێ وەربگرن بۆ دزەکردن لە نێوان دوو بەشی ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستاندا.

لێرەدا بە گشتی ٣٨ خاڵی سنووری دەستنیشان دەکرێن بۆ کۆنترۆڵکردن و هەر بەوەندەش ڕاناوەستن و دەڵێن لە داهاتووشدا ئەگەر پێویست بکا خاڵ و نوقتەی دیکەش بە ڕاوێژی نیوان هەردووک لا دیاری و زیاد دەکرێن. دەڵێن هەموو ڕێگەیەک دەبەسترێ تەنیا ئەوانە نەبێ کە لەژێر چاودێری گومرگی دوو لایەن دان. هاتوچۆ لە ڕێگەکانی دیکەدا بە هەموو جۆرێک قەدەغە دەکرێ، مەگەر ئەوانەی لە داهاتوودا بەهاوبیری هەردووک دەوڵەت دەکەونە ژێر چاودێریی گومرگی دوو وڵات.

لە مادەی ٤دا دەڵێن بۆ جێبەجێکردنی مادەی ٣ دوو لایەن بەڵێن دەدەن ئیمکاناتی ئینسانی و ماددیی پێویست دابین بکەن بۆ کۆنترۆڵ و پێشگیری لە کەسانی ئاژاوەگێڕ. هەروەها هەر دووک لا بەڵێن دەدەن بەپێی ئەزموونێک کە دەستیان دەکەوێ لەو سنوورانە بە تەگبیری یەکتر بۆ کۆنترۆڵی سنوور ڕێکاری کاریگەرتر بگرنە بەر.

مادەی ٥ دەڵێ: هەر خراپکارێک لە هەرکام لە وڵاتەکان قوڵبەست بکرێ تەحویلی وڵاتی پێوەندیدار دەدرێتەوە و ئەو ڕێوشوێنانەی دیاری کراون لەسەری جێبەجێ دەکرێن. جیا لەوەش هەردووک لا بەڵێن دەدەن لە حاڵەتی دەرباز بوون لە سنوور لە هەوەڵین دەرفەتدا زانیاری لەسەر هاووڵاتی یەکتر بدەن بە وڵاتی پێوەندیدار بۆ ئەوەی بە ئاسانی دەستگیر بکرێ.

مادەی ٦ دەڵێ: لە کاتی پێویستدا بە ڕەزایەتی دوو لایەن ڕەنگە هێندێک ناوچە بۆ پێشگیری لە هاتنەدیی ئامانجی خەڵکانی گێرەشێوەن بە ناوچەی قەدەغەکراو ڕابگەیەنرێن.

هەر ئەوەی دوای پەیماننامەی ١٩٧٥ی ئەلجەزایر لە ناو خەڵکی ئاساییدا بڵاو بۆوە و باو بوو کە هەردووک دەوڵەت ئیزنیان بە یەکتر داوە تا سنووری بیست کیلۆمیتری بۆ قووڵایی هەر کام لە وڵاتان قەدەغەکراو ڕاگەیەندراوە، کەس مافی نییە تێیدا نیشتەجێ بێ. کە ئەوە لە سنووری باشووری کوردستان لە زۆر ناوچە هاتۆتە بواری جێبەجێ کردن.

مادەی ٧: لەو مادەیەدا ئیقرار کراوە بۆ پەرەپێدانی هاوکاریی دوو لایەنەی کاریگەر و بەسوود، کۆمیتەیەکی تێکەڵاو و هەمیشەیی لە بەرپرسانی ئیداراتی سنووری و نوێنەرانی وەزارەتی دەرەوە و نێوخۆی دوو وڵات پێک بهێندرێ کە ساڵانە دوو جار کۆ دەبنەوە بۆ تاوتوێکردنی کارەکان و کۆنترۆڵی سنوور. جیا لەوەش ساڵانە دەکرێ لەسەر داوای هەر کام لە دەوڵەتەکان کۆبوونەوەی نائاسایی پێک بهێندرێ بۆ بابەتەکانی پێوەندیدار بە سنوور و کۆنترۆڵی سنوور.

مادەی ٨ دەڵێ: پرۆتۆکۆڵی ئامادەکراو کە پێوەندی بە داخستن و کۆنترۆڵی سنوورەوە هەیە، نابێ گرفتێک لە ڕێوشوێنەکانی پەیماننامەی تایبەتی لە نێوان ئێران و عێراقدا دروست بکا.

لەسەرەتادا ئیشارەمان پێ کردوە کە ئەو پرۆتۆکۆلە تەناهییە! لە ٩ مادە پێک هاتوە. هەموو لایەنە پێوەندیدارەکان دەزانن گرینگترین بەشی سنووری ئاوی لە نێوان ئەو دوو وڵاتە "شط العرب" بوو کە بە کێشانی خەتی "تالۆگ" گۆڕانی بەسەردا هاتوە. بۆیە پێویستی دەکرد لەو پرۆتۆکۆلەدا زۆرتر ڕێوشوێنی یاسایی و ئەمنی لە سنوورەکانی "شط العرب" دانرابا و ڕێکاری تەناهی و کۆنترۆڵی تێدا دەست نیشان کرابا. بەڵام لەو پرۆتۆکۆلەدا لە ٩ مادە ٨ مادەی پێوەندی بە سنووری وشکانییەوە هەیە کە بەنێو خاکی کوردستاندا کێشراوە و لە هەرکام لە مادەکان کە لە چەند خاڵ و بەندێک پێکهاتوون و ڕێکاری توند و تۆڵیان تێدا ڕەچاو کراوە بەڵام ئەوەی پەیوەندی بە سنووری ئاویی خوارووی عێراق یانی باشوورەوە هەیە تەنیا لە یەک مادەدا زۆر بەکورتی ئیشارەی پێ کراوە و بێ وردکردنەوە بە خاڵ و بەند، کە ئەوە زۆر بە سانایی ئێمە دێنێتە سەر ئەو بڕوایە ئەو شێوە دیاریکردنەی سنووری دوو وڵات هی هاوسێیەتیی باش نییە؛ بەڵکوو کۆنترۆڵی خەڵکی ئەو سنوورەیە کە لە هەموو مادە و بەند وخاڵ و نێوەرۆکی پرۆتۆکۆلەکە بەڕوونی دیارە و بە جۆرێک لە جۆرەکان زۆریش لە چاو دەدا.

لە خاڵی ٢ی مەنشووری ئاتلانتیکدا نووسراوە: ئەوان خوازیاری ئەوەن کە هەر گۆڕانێک لە سنووری وڵاتان پێک بێ، دەبێ بە خواستی سەربەستانەی خەڵکی سنوورەکە بێ. دەزانین ئەو مەنشوورە لە ژانوییەی ١٩٤٢ بە ڕاگەیاندنی نەتەوە یەکگرتووەکان تەواو کراوە، بەڵام دیاریکردنی سنووری کوردستان لە هەموو دەورانەکاندا بێ پرس و بێ لەبەرچاوگرتنی ئیرادەی خەڵکی کوردستان و تەنانەت دانیشتوانی سەر سنوور و دەڤەرەکەش بووە.

سنووری وشکانیی نێوان ئێران و عێراق بەتەواوی بە نێو خاکی کوردستاندا تێپەڕ دەبێ، یانی خاکی کوردان لەت و بەش دەکات. خەڵکی کورد و کوردستان لە یەکتر دادەبڕێ، بەڵام لەیەک شوێنی ئەو پرۆتۆکۆلەدا بچووکترین ئیشارە بە کورد و خواستی کورد نەکراوە.

لەلایەکی دیکە لە دیاریکردنی سنووری وڵاتاندا کە پرەنسیپی جیرانەتیی باش ڕەچاو دەکەن، لەگەڵ دیاریکردنی سنووری وڵاتەکانیان وەک دوو جیرانی باش، ڕەچاوی تایبەتمەندیی ناوچەکە و پێکهاتە و خەڵکەکەی دەکرێ، یانی حیساب بۆ ویست و خواستی خەڵک، ئاڵوگۆڕی بازرگانی، پێوەندیی کۆمەڵایەتی، فەرهەنگی و کولتووری دەکرێ و بە ڕێککەوتن ڕێوشوێنی بۆ دەدۆزنەوە تا کەمترین زیان بە خەڵکی دەڤەرەکە نەگەیەندرێ. لە حاڵێکدا لەو ڕێککەوتنەدا حیساب بۆ هەموو شتێک کراوە، تەنانەت حیساب بۆ ئەوەش کراوە کە ئەگەر نیشانەیەکی سنووری بە هەر شێوەیەک نەمێنێ و لەنێو بچێ، چۆنی چاک بکەنەوە و تەنانەت ئەگەر بە دەستی خەڵکی وەک ئەوان دەڵێن خەرابکار خەراپ بکرێ و جەریمە و سزای توندی بۆ لەبەرچاو گیراوە. بەڵام هەر وەک ئاماژەی پێ درا بە یەک وشەش باسی کوردستان و خەڵکی کورد نەکراوە و ڕەچاوی ماف و ژیانی خەڵکی ناوچەکە نەکراوە؛ بەڵکوو بە شێوەی جۆراوجۆر خەڵک ئازادی لێ زەوت کراوە؛ مافی پێشێل کراوە و پێش بە تێکۆشانی سیاسی و مەدەنی و تەنانەت لە زۆر شوێن کار و کاسبیشی گیراوە.

لە یەک کەلامدا ئایا ڕێککەوتنێک با نێودەوڵەتییش بێ، ئەگەر بێ لەبەر چاوگرتنی ئیرادە و خواستی خەڵک بێ و هیچ بەرژەوەندیی خەڵکی لەبەر چاونەگرتبێ و بۆ سنووردار کردنی ژیانی سیاسی و تەنانەت ژیانی ئاسایی ڕۆژانەش دەیان بەربەستی دروست کردبێ، ڕەوایییەتی دەدرێتێ و دەکرێ ناوی لێ بنێین ڕێککەوتنێکی یاسایی؟

قووڵایی ستراتێژیی ئێمە دەبێ هەموو خەڵکی کوردستان بێت

د. مەجید حەقی

خەباتی ڕزگاریخوازانەی نەتەوەی کورد، خەباتێکە لەپێناو ئازادی نیشتمان و گەیشتن بە سەروەریی سیاسی و خەباتێکی سێکۆلار بە واتای ڕاستەقینەی وشەیە. بەو واتایە لەگەڵ ئەوەی زۆربەی هەرە زۆری حیزب و ڕێکخراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و کۆمەڵگەی مەدەنیی کوردستان "سێکۆلار"ن و ئایینیان وەک کەرەسەی سیاسی بەکار نەبردووە؛ بەڵام ئەرکدارن قووڵایی ستراتێژیی خۆیان پێناسە بکەن. قووڵایی ستراتێژیی هەر بزاڤێک دەبێ پێکهاتە و تاکەکانی ئەو کۆمەڵگەیە بێت کە لەپێناویدا خەبات دەکات.

کوردستان پەلکەزێرینەی ئایین و نەریتە جیاوازەکانی ئایینییەکانە. جیا لەوە لە نێو کوردستاندا ئازەری، ئەرمەنی و ئاسووریش دەژین کە بەشێکن لە خەڵکی کوردستان و بێگومان ڕزگاریی کوردستان بە واتای ڕزگاریی ئەوان و ڕێزگرتن لە هەموو ئەو مافانەی ئەوانیشە کە لە جاڕنامەکانی نەتەوە یەکگرتووەکاندا هاتووە و دەبێ بنەمای ئەخلاقی و سیاسەتی بەڕێوەبەری جووڵانەوەیەکی ڕزگاریخوازنە بێت.

بە شێوەی نەریتی دەسپێکی خەباتی ڕزگاریخوازانەی کوردستان لە ناوچەکانی ورمێ و موکریان بووە و دواتر بەرەو بەشەکانی دیکەش پەرەی ئەستاندووە. زۆربەی خەڵکی کورد لەو ناوچانەدا پێڕەوی مەزهەبی سوننەن. بۆیە بەشێوەی نەریتی سەرەڕای ئەوەی حیزبە کوردستانییەکان سێکۆلارن، بەڵام سێکۆلاریزمێک لە جۆری سوننەن. بەرهەمی ئەو جۆرە کولتوورە هەست بە هەڵاواردنی یارسانییەکان لەنێو بزاڤی نەتەوایەتی و لەوانە حیزبە کوردستانییەکاندا بووە و جیابوونەوەی بەشێکی زۆر لە چالاکانی یارسانی لە حیزبەکان و دامەزراندنی حیزب و ڕێکخراوەی تایبەت بە یارسانەکان لێکەوتەی ئەو ڕوانگەیە بووە. تایبەتمەندیی کۆمەڵگە تێکشکاوەکان ئەوەیە لە سەر کەرت و گرووپی جیاواز دابەش دەبن و وەک شیشەی وردوخاشکراو بە زۆری پێکەوە لکێندراون و بە بچووکترین لێگەر لێک جیا دەبنەوە. ئەمەش دەرفەت بە نەیاران و دژمنان دەدات زۆر بەئاسانی دەستێوەردان لەنێو کاروباری نێوخۆیی ئەو کۆمەڵگەیانەدا بکەن و قەیرانی نێوخۆیی بخولقێنن و ئەو کۆمەڵگەیانە بە کۆمەڵگەی "بدوی" تاوانبار بکەن.

لە ڕابردوودا هەتا ئەمرۆشی لەگەڵ بێت، داگیرکەرانی کوردستان جیاوازییە خێلەکی، ئایینی، مەزهەبی و تەنانەت زاراوەییەکانی کوردستانیان بەدژی بزاڤی ڕزگاریخوازانەی نەتەوەی کورد بەکار بردووە و بەهۆی تێکشکاویی کۆمەڵگەی کوردستان لەو سیاسەتەشدا تا ئاستێکی زۆر سەرکەوتوو بوون. بەڵام شۆڕشی "ژن ژیان ئازادی" هەلومەرجێکی تازەی خولقاندووە، هەلومەرجێک کە لەودا جیاوازییەکان نەتەنیا هەڕەشە نین، بەڵکوو هۆی یەکگرتنەوەن. ئەگەر تا پێشتر بە هۆی جۆراوجۆری کۆمەڵایەتی و مێژوویی سەنتەری بزاڤی نەتەوایەتی تەنیا ناوچە "سوننیەکان"ی کوردستان بووە، ئیتر ئەمرۆ پانتایی خەباتی نەتەوایەتی هەموو ناوچەکانی کوردستانی تەنیوەتەوە و بگرە کوردەکانی دانیشتووی دەرەوەی کوردستانیش خۆیان بەبەشیکی گرینگ لە بزاڤی نەتەوایەتیی کوردستان پێناسە دەکەن.

کۆمەڵگەی کوردستان بەهۆی سیاسەتی دووبەرەکی خستنەوەی نەیارانی کوردستان لە سەدەی پێوەندییەکان و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا لەبەرانبەر گەورەترین مەترسیی و لێکترازان هەڵکەوتووە. وێککەیشتنی کۆمەڵایەتی پێویستییەکی هەنووکەیی کۆمەڵگەی کوردستانە و ئەمەش بە واتای زانیاری و شارەزایی لەمەڕ چۆنیەتیی و یەکخستنەوەی جیاوازییەکان لە چوارچێوەی خەونە هاوبەشەکانە.

بزاڤی ڕزگاریخوازانە ئەگەر بیهەوێ سەرکەوتوو بێت و ئامانجەکانی بپێکێت، دەبێ هەمەگر (inclussive) بێت. جیاوازییەکانی نێو کۆمەڵگە بەفەرمی بناسێت و ڕێز لەو جیاوازییانە بگرێت. جیاوازییەکان بکاتە هەوێنی هێزبەخشین بە بایەخە هاوبەشەکان و لەگەڵ ئەمەش ئەو جیاوازییانە بە دەوڵەمەندیی کولتووری و کۆمەڵایەتیی نەتەوەیی بزانێت. کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست قۆناغێکی هەستیار تێپەر دەکات، قۆناغی لەبەرانبەر یەکتر ڕاوەستانی بایەخە توندئاژۆ و دژبەرەکان. لەوەها کەشێکدا ئەو بیروباوەڕ و سیاسەتە دەبیاتەوە کە بتوانێت خاوەنداریێتی لە هەموو بایەخە کۆلێکتیڤە کۆمەڵایەتییەکان بکات و خۆی بپارێزێت لە بوون بە هێزێکی ئایدیۆلۆژیی تەک ڕەهەندی و نوێنەرایەتیی تەنیا چینێکی تایبەتیی کۆمەڵایەتی لە کوردستاندا.

دانپێدانان و ڕێزگرتن و بەفەرمیناسینی جیاوازییەکانی کوردستان یارمەتیدەرە بۆ بەهێزکردنی بایەخە هاوبەشەکان کە کۆمەڵگەی کوردستان بە هەموو پێکهاتەکانی لە دەوری ئامانجی هاوبەشدا کۆ بکاتەوە. پێشکەوتوویی بەواتای دژایەتی لەگەڵ بیروباوەڕی خەڵکدا نییە، بەڵکوو بەواتای خولقاندنی کەشێکی هێمن و کۆکەرەوەیە کە هەموو خەڵک تێدا هەست بە ئارامی بکات و لە مەترسی پەراوێز خران نەبێت.

سەرمایە کۆمەڵایەتییەکانی گەلی کورد دەرفەت و پۆتانسیەلی بەهێزن بۆ یەکگرتنەوە و بەهێزکردنی هەستی هاوبەشی نەتەوایەتی و بەهێزکردنی یەکگرتوویی لە ڕێگەی مکانیزمە دێموکراتیکەکاندا. کاتی ئەوە هاتووە جیاوازییەکان لە دەوری خاڵە هاوبەشەکان کۆ بکرێنەوە و هەڵاواردن لە هەموو ئاستەکانی کولتووری سیاسی، ڕێکخراوەیی و هزری ئێمەدا نەمێنێت. هەڵاواردنە نەبینراوەکان دەتوانێت زیاتر لە هەڵاواردنی ئاشکرا و بەرچاو ببێتە هۆی لێکهەڵوەشانەوە و لێکترازانی کۆمەڵگە. شتێک کە لە ڕابردوودا زۆر بە جوانی ڕێژیمە داگیرکەرەکان "کۆنترۆلیان" کردووە و هەرکات پێویست بوو بێت دژی بزاڤی نەتەوایەتی بەکاریان بردووە.

ئەمرۆ ئێمە لە هەمووکاتی زیاتر پێویستمان بە سازکردنی پردی بڕوای کۆمەڵایەتی و وێکگەیشتنی سیاسی و جڤاکی هەیە و ئەمەش بە واتای بەرفراوانترکردنی ئاسۆی سیاسیمان و بەهێزکردنی قووڵایی ستراتێژیکی نەتەوەییمانە.

ترسی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی لە ڕاگەیاندنە گشتییەکان

عومەر باڵەکی

لە سەردەمی ئێستادا ڕاگەیاندنە گشتییەکان یەکێک لە گرینگترین کەرەستەکانی پێگەیاندنی خەڵک و تێگەیاندنی کۆمەڵگە لەو ڕووداوانەیە کە لە دەورووبەریان یا لە سەرانسەری جیهاندا ڕوو دەدەن. لە وڵاتانی پێشکەوتوو و دێموکراتیکدا خوێندنەوە و گوێگرتن لە ڕاگەیاندنە گشتییەکان لە ماوەی نێوان سەدەی ١٩ و سەدەی ٢٠دا بە چەشنێک پەرەی گرتووە کە بۆتە جۆرێک لە عادەتی ڕۆژانە و کردارێکی کۆمەڵایەتی.

لەمێژە بۆ پێناسەی دێموکراسی و دابەشکردنی دەسەڵاتی سیاسی و بەڕێوەبەریی لەنێو پێکهاتەی دەوڵەتدا دەگوترێ کە ڕاگەیاندنە گشتییەکان کۆڵەکەی چوارەمی دەسەڵاتن. چونکە ڕاگەیاندنە گشتییەکان بێجگە لە گەیاندنی زانیاری بە کۆمەڵگە، حوکمی چاوەدێرییان بەسەر کاروکردەوەکانی دەسەڵاتدارانی وڵاتدا هەیە و لە هەمان کاتدا ڕۆڵێکی تایبەتیان هەیە لە دروستکردنی پێوەندیی فەرهەنگی، سیاسیی و کۆمەڵایەتی لەنێوان دەوڵەت و پێکهاتەکانی وڵاتدا. لە سەردەمی ئێستادا ڕادەی ئازادی ڕاگەیاندنە گشتییەکان لە هەر وڵاتێک دەتوانێ پێوانەییەکی باش بێت بۆ هەڵسەنگاندنی ڕادەی پێشکەوتوویی ئەو وڵاتە لە بواری پەرەسەندن و گەشەکردنی دێموکراسی و ئازادییەکاندا.

لە سەردەمی ئێستادا بە بەرەکەتی ئینترنێت و تێکنۆلۆژیی سەردەم، سەردەمی بە جیهانیبوون و ڕاگەیاندنە. بۆیە هیچ بابەت و ڕووداوێک لە بەرچاوی خەڵک ون نابێ و لە هەر کۆمەڵگەیەکدا چاوەڕوانیی خەڵک لە ڕاگەیاندن بە گشتی ئەوەیە کە ڕاستییەکان بگەیێنێتە دەستی خەڵک. چونکە ئەوە سەلمێندراوە ئەو ڕۆژنامە و گۆڤار و تەلەڤیزیۆن و ڕادیۆیانە لە جیهاندا بایەخ و حورمەتی نێونەتەوەیان هەیە کە لە کاروکردەوەی خۆیاندا زیاتر هەوڵیان داوە، ڕاستیی ڕووداوەکان بگەیەنە دەستی خەڵک و هەر ئەوەش وا دەکا هەر کاتێک ئەو جۆرە دەزگایانەی ڕاگەیاندن کە پێگەیەکی نێودەوڵەتییان بۆ خۆیان دەستبەر کردووە، ئەگەر ڕەخنەیەکی سیاسی و یا کۆمەڵایەتی لە حکوومەت بگرن، دەوڵەت بێ دوودڵی گرینگی پێ بدات و بۆ چارەسەرکردنی ڕەخنەکە بە دوایدا دەڕوات.

لە سەردەمی ئێستادا بەپێی عورفی نێونەتەوەیی کەم دەبیندرێ دەزگایەکی ڕاگەیاندن بەتایبەتی ڕۆژنامەکان بە بیانووی ئەوەی بابەتێکی بڵاو کردووتەوە کە، بە دڵی فلان و فیسار دەوڵەت و تەشکیلات سیاسی و کۆمەڵایەتی نەبووە تووشی کێشەی یاسایی بن. چونکە بڵاوکردنەوەی هەر بابەتێکی ناڕاست و دوور لە واقعییەت پێش هەموو لایەک زیان بە ئیعتیباری ئەو ڕۆژنامە یا دەزگای ڕاگەیاندنە دەگەیێنێ. هەروەک پێشتریش باس کرا، لە جیهانی دێموکراسیدا باوەڕ وایە کە دەزگای ڕاگەیاندن لەپێناو خزمەت بە کۆمەڵگەدا پێک هاتووە و، لە پێگەیاندن و تێگەیاندنی کۆمەڵگەدا ڕۆڵی بەرچاویان هەیە. بۆ پاراستنی ئەو ئەسڵە کە ڕۆژنامەنووس و هەواڵنێر لە وڵاتانی پێشکەوتوو دەبێ ئازاد بن لە نووسینی ڕاستیی ڕووداوەکان و گرینگییەکی تایبەت دەدەن بەو بابەتە. بۆ نموونە لە ئەسڵی یەکی یاسای بنەڕەتی ئەمریکادا هاتووە کۆنگرەی ئەمریکا (مەجلیسی میللی و سەنا) هیچکات مافی ئەوەیان نییە یاسایەک پەسند بکەن کە ئازادیی ڕاگەیاندن بەرتەسک بکاتەوە و هەروەک باس کرا ئەو ئەسڵە لە یاسای بنەڕەتیی زۆر لە وڵاتانی پێشکەوتووی دیکە لە دنیادا ڕەچاو دەکرێ.

لە ئێرانی ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا ماوەی ٤٤ ساڵە دەزگاکانی ڕاگەیاندن بوونەتە سەناگۆی دەسەڵاتدارانی ئەو نیزامە و لە بازنە و چوارچێوەییەکی دیاریکراودا کە لەلایەن دەسەڵاتەوە دەست نیشان کراوە، هەڵدەسووڕێن. بۆیە هەر کاتێک ڕۆژنامەیەک یا ڕۆژنامەنووسێک ویستی ئەرکی ڕۆژنامەنووسیی خۆی بەجێ بگەیەنێ و، لە ڕاستیی ڕووداوێک کە لە کۆمەڵگەدا ڕووی داوە بکۆڵێتەوە و بۆ بەردەنگەکانی ڕاگوێزێت، تەڕدەست لەگەڵ دژایەتی دەزگاکانی پێوەندیدار بە وەزارەتی ئیرشاد و چاپەمەنییەکان و دەزگای داد و ناوەندە ئەمنییەتی و هێزە ئینتیزامییەکان ڕووبەڕوو دەبێتەوە. دواتریش بە تۆمەتی جۆراوجۆر ڕاپێچی بەندیخانە دەکرێ و ڕەنگە بەبێ هۆکار بۆ ڕاگرتنی کاتی و یا داخستنی یەکجاری ئەو ڕۆژنامە یا گۆڤارە و ئەو کردارەی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی تەنیا و تەنیا دەرخەری ئەو ڕاستییە کە لە دەرکەوتنی حەقیقەت و ڕوونبوونەوەی هۆکاری ڕووداوەکان ترسیان هەیە. بۆیە لە هەموو ماوەی ٤٤ساڵی ڕابردوودا سەرجەم هەوڵی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی ئەوە بووە ئێران بکەنە کۆمەڵگەیەکی داخراو کە گەلانی ئەو وڵاتە سەریان بەکاری خۆیانەوە بێ و نەپرژێنە سەر ئەو بابەتە کە بزانن لە ناوچەکانی دیکەی ئێران چ دەگوزەری و کۆمەڵگەی جیهانی بەهۆی پێشکەوتنی تکنۆلۆژی لە بواری سیاسیی، ئابووری و تەنانەت فەرهەنگی بە چ خێراییەک ئالوگۆری بەسەردا دێ. هەر بۆیە کاتێک لە ٢٥ی خەرمانانی ١٤٠١هەتاوی ڕۆژنامەنووس "نیلووفەر حامیدی" ڕاپۆرتێکی لەسەر کوژرانی کچە کوردێکی سەقزی بە ناوی "ژینا ئەمینی" بە دەستی پۆلیسی بەناو ئەخلاق بۆ ئەو ڕۆژنامەیەی کاری تێدا دەکرد ئامادە کردبوو و، ڕۆژنامەکە ئەو ڕاپۆرتە و هەواڵەکەی بە وێنەکانی "ژینا ئەمینی" لەسەر تەختی نەخۆشخانە بڵاو کردەوە؛ چارەنووسی ئەو ڕۆژنامەنووسەش گۆڕدرا. بەدوای ئەوەی ناڕەزایەتییەکان بە کوشتنی ئەو کچە کوردە لە بەردەرگای ئەو نەخۆشخانەیەی تەرمی ژینا ئەمینی لێ بوو لە تاران دەستی پێ کرد، پۆلیس ئێران و دەزگای داد بە جێگای ئەوە دڵی خەڵک بدەنەوە و خەڵکی توورە ئارام بکەنەوە، کەوتنە سەرکوتکردنی خەڵکی ناڕازی و بە کوشتنی ژینا ئەمینی و دەستبەسەرکردنی ناڕازییان و لەو نێوەدا خانمە ڕۆژنامەنووس "نیلووفەر حامیدی"یش بە تاوانی! ئەوەی لە ڕێگەی ڕاپۆرتێکەوە خەڵکی لە ڕاستیی ڕووداوەکە ئاگادار کردووتەوە دەستبەسەر کرا. بە دوای ئەودا خانمە ڕۆژنامەنووسێکی دیکە بە ناوی "ئیلاهە محەممەدی" یش لە سۆنگەی ئەوەی ڕاپۆرتی لە ڕێوڕەسمی بەخاکسپاردنی "ژینا ئەمینی" لە گۆڕستانی ئایچی سەقز ئامادە کردبوو، و بڵاوی کردبۆوە؛ ئەویش لەلایەن هێزە ئەمنییەتییەکانی کۆماری ئیسلامی دەستبەسەر کرا. بەندکردنی ئەو دوو ڕۆژنامەنووسە و دەیانی دیکە نیشان لەوەیە کە دەسەڵاتدارانی تاران لە دەرخستنی ڕاستییەکان دەترسن، چونکە بەدەرخستنی ڕاستییەکان کۆمەڵگەی ئێران هەروەک لە ڕاپەڕینی ژینادا دیتمان بەڕوویاندا دەتەقێتەوە.

ئەگەر بە کورتی لە بواری یاساییەوە بڕوانینە دەستبەسەرکردنی ئەو دوو خاتوونە ڕۆژنامەنووسە دەبینین هەم بەپێی یاسا نێودەوڵەتیەکان و هەم بەپێی یاسا نێوخۆییەکانی کۆماری ئیسلامی، ئەوان هیچ تاوانێکیان نەکردووە کە زیاتر لە ٣٠٠ ڕۆژ بێ دادگاییکردن و دەستڕاگەیشتن بە پارێزەر لە زیندانەکانی کۆماری ئیسلامی دەستبەسەر بن. ئەوە لە حاڵێکدایە هەتا ئێستا هیچ دادگاییەک پێک نەهاتووە بۆ ئەوەی هۆکاری شەهیدبوونی ژینا ئەمینی و ئەو کەسانەی دەستیان هەبووە لە کوشتنی بۆ کۆمەڵگەی ئێران بە گشتی ڕوون بکاتەوە، کە بۆ ماوەی زیاتر لە چوار مانگ بە نیشانەی ناڕەزایەتی دەڕبرین بە کوشتنی ژینا لەسەر شەقامەکانی شارە جۆراوجۆرەکانی ئێران بوون و بکەرانی ئەو ڕووداوە بە قسەی هەموو شارەزایانی بواری زانستی جینایی کوشتنی بەئانقەست بدرێنە دادگا و سزایان بەسەردا بسەپێندرێ. بەڵام هەروەک پێشتر باس کرا، دوو ڕۆژنامەنووس بە تاوانی گەیاندنی زانیاری بە خەڵک بەو شێوە سزا دەدرێن.

بەپێی نێوەرۆکی ئەسڵی ٣٢ لە یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامی کەسێک کە وەکوو تۆمەتبار دەستبەسەر دەکرێ، دەبێ بەشێوەی نووسراو لە هۆکاری دەستبەسەرکردنەکەی تێ بگەیەندرێ و لانیکەم لە ماوەی ٢٤ ساعاتدا پەروەندەی سەرەتایی بدرێ بە دادگا بۆ ئەوەی لە زووترین کاتدا ڕێوشوێنی دادگاییکردنی ئامادە بکرێ. لە ئەسڵی ٣٥ی یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامی سەبارەت بە پارێزەر بۆ تۆمەتبار دەڵی: "لە هەموو دادگاکاندا لایەنەکانی کێشە، مافی ئەوەیان هەیە پارێزەر بۆخۆیان دەستنیشان بکەن و ئەگەر لە توانایاندا نەبوو حەقدەستی پارێزەر بدەن، لەسەر دادگایە ئیمکاناتی دابینکردنی پارێزەریان بۆ دابین بکا." بەڵام بەپێی ڕاگەیاندنی دەزگاکانی ڕاگەیاندن نیلووفەر حامیدی و ئیلاهە محەممەدی زیاتر لە ٣٠٠ ڕۆژە دەستبەسەر کراون و نەک لەو ماوەدا نەبردراونەتە بەردەمی هیچ دادگایەک، بەڵکوو لەلایەن دەزگای دادی ئێرانەوە ئیزنیان پێ نەدراوە دەستیان بە پارێزەریش ڕابگا و کاتێکیش پارێزەریان بۆ دیاری کراوە، ئەوجار پارێزەرەکان نەیانتوانیوە دەستیان بە بەڵگەکان ڕابگا بۆ ئەوەی بتوانن لە بەردەمی دادگادا داکۆکی لە "بریگرتە" ی خۆیان بکەن. کاتێکیش لە ماوەی ئەو چەند ڕۆژەی ڕابردوودا ئەو دوو خاتوونە ڕۆژنامەنووسە دەبردرێنە بەردەم دادگا، دادوەر ئیزن نادا دادگاییەکە بەشێوەی ئاشکرا بەڕێوە بچێ. ئەوەش لە بواری یاساییەوە لەنگ و لۆریی زۆری تێدایە، چونکە بەپێی یاسا ئەو جۆرە دادگایانە بێجگە لەوە دەبێ بەشێوەی ئاشکرا و بەبوونی پارێزەری تۆمەتبار بە ئامادەبوونی "هیئت منصفە" بەڕێوە بچێ.

هەموو ئەوانە نیشانەی ئەوەیە کە دەسەڵاتدارانی تاران لە ئاشکرابوونی ڕاستییەکان بۆ کۆمەڵگە زەندەقیان چووە، بەڵام درەنگ یا زوو ئەو تابۆیە زیاتر دەشکێ و گەلانی ئێران زیاتر و زیاتر ڕاستییەکانییان بۆ ڕوون دەبێتەوە و ئەوکاتە هیچ هێزێک ناتوانێ پێش بە لافاوی خەڵکی ناڕازی لە دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی ئێران بگرێ.

کانە زێڕەکانی کوردستان

لە پاوانی سپای پاسداران، چین و ڕووسیەدا

حەوت کانگای زێڕی کوردستان و ئێران کە ساڵانە ١٣ تۆن زێڕ بەرهەم دەهێنن، لەلایەن عەلی خامنەییەوە ڕادەستی سپای پاسداران، چین و ڕووسیە کراون، کە کانگاکانی زێڕی "ئاغدەرە" و "زرەشۆران" لە تیکاب دوو لەوانن.

لە دوای ناڕەزایەتی دەربڕینی ڕۆژی ڕابردووی خەڵکی ئاغدەرە لە تیکاب لەسەر دانەمەزراندنی خەڵکی ئەو گوندە لە کانی زێڕی ئاقدەرە و هێرشی هێزە سەرکوتکەرەکان، ئەم ناڕەزایەتییە ڕۆژی ٩ی گەلاوێژ توندوتیژیی لێ کەوتەوە و هێزەکانی دژە شۆڕش هێرشیان کردە سەر گوندی ئاغدەرە و دەیان هاووڵاتییان دەستبەسەر و بریندار کرد. لەو هێرشەی هێزە سەرکووتکەرەکانی دژە شۆڕشدا لانی کەم ٥٠ کەسی خەڵکی ئاوایی دەستبەسەر کران و لەکاتی دەستبەسەرکرانیاندا بەتوندی و بە قۆنداغە تفەنگ لێیان درا. هەروەها سێ کەس لەوان بە ناوەکانی ناسر بەهرامیان، حوجەت موئمینزادە و ئارمین نیکزادە درانە بەر دەستڕێژی چەک کە بەهۆی سەختیی برینەکانیان بەڕێی نەخۆشخانەی زەنجان کران.

بەپێی دوایین هەواڵەکان ٤٦ کەس لە دەستبەسەرکراوانی گوندی ئاغدەرە بۆ گرتنگەی ناوەندە ئەمنییەتییەکان لە شاری ورمێ گواسترانەوە و بە تۆمەتی "تێکدانی نەزم و ئاسایش" و پێکهێنانی "کۆبوونەوەی نایاسایی" پەروەندەیان لەدژ کراوەتەوە.

"ئێمە بۆ ژیانێکی باشتر خەبات دەکەین"

ئارام کەیخوسرەوی

یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی مرۆڤ لە درێژاییی مێژوودا فەرهەنگ بووە. هیچ مرۆڤێک یان هیچ کۆمەڵە خەڵکێک لە دنیا و بەدرێژایی مێژوودا شک نابەین کە خاوەنی فەرهەنگ و کولتووری تایبەت بە خۆیان نەبن. مەبەست لە فەرهەنگ لێرەدا زمان، ئاکار، هەڵسوکەوت، نەریت، جلوبەرگ و چۆنیەتیی ڕوانینە بە نیسبەت سروشت و دنیا. فۆلکلۆر، مێژووی زارەکی، ئەدەبیات، چیرۆک و تەنانەت مۆسیقای هەر نەتەوە یان کۆمەڵە خەڵکێک ئاوێنەی فەرهەنگ و کولتووری ئەو نەتەوە و خەڵکانەیە. بە ئاوڕدانەوەیەک لە فۆلکلۆر و ئەدەبی زارەکی و مۆسیقای کوردی دەتوانین زۆر خاڵی تایبەت لەمەڕ چۆنیەتیی تێگەیشتنی مرۆڤی کورد لە خۆی، ژیان و دنیا فام بکەین. ئەوەی لێرە دەتوانم وەک ئیدیعایەک ئاماژەی پێ بدەم ژیاندۆستیی مرۆڤی کورد بووە کە ڕەنگدانەوەی ئەم ژیاندۆستییە لە فۆلکلۆر و وێژەی کوردیدا دەبینین.

مرۆڤویستی هەتاهەتاییبوون لە هەناویدا هەیە، بەڵام لە هەمان کاتیشدا دڵنیایە بە مەرگی خۆی. ئەم دژوازییە هۆکارێکە تا مرۆڤ بە دووی ڕێگایەک بێت تاکوو بتوانێت بەسەر ئەم دژوازییەدا زاڵ ببێت و بژیت. بە ئاوڕدانەوەیەک لە مرۆڤی کورد دەتوانین بڵێین مرۆڤی کورد ئەمەی لە ژیاندۆستییەوە دۆزیوەتەوە. ژیاندۆستی بە مانای ئەرێگوتن بە ژیانە بە هەموو تەنگ و چەڵەمە و ڕەنج و نەهامەتییەکانییەوە. سەرمەستی، شادی، مۆسیقا و تەنانەت هەڵپەڕکێی کوردی جۆرێک وەڵامدانەوەیە بەم دژوازییە و ڕەنج و سەختییەکانی ژیان.

لە بزاڤی سیاسیی کوردستاندا دیسان دەتوانین ڕەگ و ڕیشەی ئەم ژیاندۆستییە دەرهاوێژین. بزاڤی سیاسیی کوردستان لە هەر چوار بەشەکەیدا مێژوویەکی خوێناوی و سووری بووە. دەیان و هەزاران لاوی خوێنگەرمی کورد بە کچ و کوڕەوە بۆ گەیشتن بە ئازادی و سەربەستی وڵاتەکەیان غەرقی خوێن کراون. بەڵام بزووتنەوەی سیاسیی کوردستان لە هیچ قۆناخێکدا مەرگ و کوشتنی نەلاواندووەتەوە. مژاری سەرەکیی ئەم بزووتنەوەیە ڕزگاری و ئازادیی کوردستان بووە، بۆیە ئەم گوتارە بەرهەمهێنەری تاکێکی مەرگدۆست لە ڕێگای سەربەستیی وڵات نەبووە. هیچ تاکێک بۆ مەرگ ئاوێتەی ئەم بزاڤە نەبووە. هیچ ئامانجێک بێجگە لە سەربەستی و ئازادیی وڵات بایەخ و ئێژایی نەبووە و نییە. ڕەنگە باشترین پێناسە بۆ ئەم ڕوانگەیە ئەم گوتەیەی دوکتور قاسملوو بێت کە دەفەرموێ: «شۆڕش ناڕاحەتبوونی ناوێت، ئێمە بۆ ئەوەی شەهید ببین تەقلی شۆڕش نابین و شەهیدبوونیش بۆمان ئارمان نییە. ئێمە لە کاتی شۆڕشدا بۆ ژیان بیر دەکەینەوە و بۆ ژیان تێدەکۆشین، هەرچەند لەم ڕێگەیەشدا شەهیدیش دەدەین و هاوڕێیانیشمان بەجێمان دەهێڵن، بەڵام تەواوی تێکۆشانی ئێمە بۆ ژیانکردنە و بۆ ژیانکردنیش دەمێنێت."

کەوا بوو بزاڤی سیاسیی کوردستان پێش لە هەموو شتێک بزاڤێکی جیهانی و سیکۆلار و ژیاندۆستە. سروشتییە کە لەم ڕێگایەدا مەرگ و کوشتن لە بۆسەی شۆڕشگێڕاندا بێت و شەهید بکرێن و شەهیدان ببن بە بەشێک لە پیرۆزییەکانی ئەم ڕێبازە. بەڵام ئەوە جیاوازیی زۆری هەیە لەتەک بەپیرۆزکردنی خودی مەرگ. زۆربەی ئەوانەی هاتوونەتە کوردستان تا شۆڕشگێڕانی کورد سەرکوت بکەن، هاتوون تا لەو ڕێگایەدا بکوژرێن، واتە بۆ ئامانجێکی ئەوجیهانی و میتافیزیکی. کوژران ئاوات و بزوێنەری ئەوان بووە. لوتکەی ئەو ڕێبازە لە فەتوای "خومەینی" دژ بە خەڵکی کوردستان دەردەکەوێت، کە لەوێدا بە لێشاو خەڵکی ئێران بۆ کوژران یان بەو جۆرەی کە لە ئەدەبیاتی خۆیان باوە بۆ شەهیدبوون بەرەو کوردستان وەڕێکەوتبوون. ئەگەر واوەتر بچین دەتوانین بڵێین شەڕی ئێمە و داگیرکەرانی کوردستان شەڕی دوو فەرهەنگ و کولتوورە، واتە شەڕی ژیان و مەرگ.

ئەم کولتوورە ژیاندۆستەیە کە «ژن، ژیان، ئازادی» لە هەناویدا بەرهەم دێت، دروشمێک کە پاژێکی سەرەکی بۆ ژیان تەرخان دەکات؛ بەڵام دیسان کولتووری بەرامبەر، کولتوورێک کە سەدان ساڵە دەیەوێت خۆی بەسەر کوردستان بسەپێنێت ناتوانێت ژن، ژیان، ئازادی قەبووڵ بکات و لەباتی ئەمە «مرد، میهن، آبادی» دادەنێت. لێرەش دیسان جیاوازیی ئەم دوو کولتوورە بە ڕوونی دەردەکەوێت. بەڵام پرسیاری سەرەکی لێرەدا ئەوەیە: مەبەست چ ژیانێکە و کورد وەدووی کامە ژیانە؟

دوکتور قاسملوو لە گوتەیەکدا لەبارەی خەباتی گەلی کورد دەڵێت: «ئێمە بۆ ژیانێکی باشتر خەبات دەکەین.» تێگەیشتن لە ئەم «باشترە» لەوانەیە وەڵامی پرسیارەکەی ئەم وتارەشی لێ بکەوێتەوە.

یۆنانییەکان وشەیەکی یەکەیان بۆ «ژیان» نەبوو. ئەوان لە دوو وشە بۆ ژیان کەڵکیان وەردەگرت. وشەی «zoe» و «bios» کە یەکەمیان ئاماژە بوو بە ژیانی ئاسایی و گیانداربوونی گیانلەبەران کە لە نێوان مرۆڤ و ئاژەڵدا هاوبەش بوو. ئەم جۆرە لە ژیانە تایبەت بە کەتواری بایۆلۆجیکی هەر گیانلەبەرێکەوە بوو. بەڵام جۆری دووهەمی ژیان، شێوازێکی باشتر و گونجاوتر بۆ تاک یان کۆمەڵە کەسێک بوو. بیرمەندانی یۆنانی کاتێک باسیان لە ژیان دەکرد ئاوڕیان لە ژیان بە مانای «zoe» نەئەدەوە. ئەم شێوە ژیانە واتە ژیانی سروشتیی پەتی لە پانتاییی گشتی وەدەرنرابوو و تەنیا قەتیس کرابووەوە بۆ ماڵ. بایۆس ئەو شێوە ژیانە بوو کە تەنیا تایبەت بە هاووڵاتییانی پۆلیس (دەوڵەت-شار) بوو. کۆیلەکان چون گیرۆدەی پێداویستییەکانی ژیانن مافی بەشداری لە پۆلیسیان نەبوو، واتە کۆیلە تەنیا خاوەنی ژیانێکی بایۆلۆجیکی بوو وەک هەر گیانلەبەر و ئاژەڵێکی تر.

دواتر "هانا ئارێنت" ژیانی کرداریی مرۆڤ بەسەر سێ چالاکیدا دابەش دەکات کە بریتین لە: ١- زەحمەت (labor) ٢- کار (work) ٣- کردار (action). زەحمەت پێوەندی بە بازنەی بایۆلۆجیکی مرۆڤ و هەموو گیانلەبەرانەوە هەیە. ئەم چالاکییە پێوەندییەکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ پێداویستییەکانی ژیان هەیە. مرۆڤ لەم ئاستەدا ئازاد نییە و گیرۆدەی پێداویستییەکانی ژیانە. لە یۆنانی کۆنیشدا تەنیا ئەوانەی هاووڵاتی بوون و لە پانتایی گشتی ئامادە بوون کە گیرۆدەی بازنەی بایۆلۆجیکی واتە پێداویستییەکانی ژیان نەبوون. ئەم بازنە لە نێوان مرۆڤ و ئاژەڵ هاوبەشە، واتە ئاژەڵیش پێویستیی بایۆلۆجیکی هەیە، بۆیە بە وتەی ئارێنت مرۆڤ لەم ئاستەدا لە پەستترین ئاستی خۆیدایە.

چییەتی مرۆڤ لە کرداردا خۆی دەردەخات، مرۆڤێک کە گیرۆدەی پێداویستییەکانی ژیانی نییە و ئازادە. بۆیە کردار و ئازادی پێوەندییەکی ڕاستەوخۆیان پێکەوە هەیە. ئەوەی دێتە پانتاییی گشتییەوە ئازادە و توانایی کرداری هەیە، واتە داهێنان، زمان، وتووێژ و لە هەمووی گرنگتر دەستپێکردنی شتی نوێ (آغازیدن)، چونکە بە گوتەی ئارێنت، دەستپێکردن یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی مرۆڤە. لەم ئاستەدا مرۆڤ دەتوانێت قسەکەر بێت و دەتوانێت هەمیشەییبوونی خۆی مسۆگەر بکات؛ بەپێچەوانەی ئاستی زەحمەت کە مرۆڤ بچووک دەکرێتەوە و لە مرۆڤبوون خاڵی دەکرێت و لەگەڵ ئاژەڵدا هاوسەنگ دەکرێت. وەک چۆن بە ئاژەڵێک دەڵێین بێزمان، مرۆڤ لە ئاستی زەحمەتدا دەبێتە بێزمانێک، کەسێک کە زمانی قسەکردن، وتووێژکردن و داهێنان و هتدی لێ دەستێنرێت و تەنیا دەبێتە گیانلەبەرێک کە گیرۆدەی پێداویستییە بایۆلۆجییەکانییەتی.

مرۆڤبوونی مرۆڤ، تەنیا لە ئاستی کرداردا خۆی دەردەخات. کار ڕەهەندی سازێنەری مرۆڤ دەردەخات. هەموو بەرهەمەکانی مرۆڤ، لە پیشەسازییەوە تا بەرهەمی هونەری، بەرهەمی «کار»ی مرۆڤن. بەرهەمێک کە لە ئاکامی کاردا چێ دەبێت بەپێچەوانەی ئەو بەرهەمەی کە لە ئاکامی زەحمەت بەرهەم دێت، تەمەنێکی زۆرتری هەیە. ئارێنت جیاوازی دادەنێت لە نێوان دوو وشەی «مەسرەف» و «کەڵک». بەرهەمی زەحمەت مەسرەف دەبێت، بەڵام بەرهەمی کار کەڵکی لێ وەردەگیرێت و زۆر جار تەمەنی بەرهەمەکە لە تەمەنی سازێنەرەکەی زۆرترە.

بەڵام بە گوتەی ئارێنت بەرزترین ئاستی چالاکیی مرۆڤ، کردارە. کردار پێوەندی بە فرەیییەوە هەیە؛ واتە بەم ئەسڵەی کە بە گوتەی ئارێنت، جیهان جیهانی مرۆڤەکانە نە مرۆڤ. بۆیە کردار لە پانتاییی گشتیدا ڕوو دەدات. دوو تایبەتمەندیی ئەم ئاستە لە چالاکیی مرۆڤ بریتین لە کردەوە و پەیڤ. ئەمەش تەنیا بە بوون لەگەڵ مرۆڤانی تردا مسۆگەر دەبێت. بە گوتەی ئارێنت، "مرۆڤەکان دەتوانن بەبێ زەحمەت بژین یان کەسانی تر ڕاسپێرین لەباتی ئەوان زەحمەت بکێشن و دەتوانن سازێنەریش نەبن، بەڵام ژیانی بە بێکردەوە و پەیڤ ئیتر ژیانی مرۆیی نییە، چونکە ئیتر لە نێو مرۆڤگەلێکی تردا تێپەڕ نابێت."

لە زمانی ڕۆومیدا بەڕوونی ئاماژە بەم فرەییە و بەم شێوە ژیانە کراوە. واتە «ژیان» و «لە نێو مرۆڤگەلی تر بوون» یان «مردن» و «لە نێو مرۆڤگەلی تردا نەبوون» بە یەک واتا بە کاردەهێنرا. تەنیا لە ئاستی کرداردایە کە مرۆڤ دەتوانێت کێیەتیی خۆی دەربخات و دەتوانێت دەستپێکەری شتی نوێ لە جیهان بێت.

ئەوەی ڕوونە لە مێژووی هاوچەرخی کورددا مرۆڤی کورد بەردەوام وەدووی ئەوەدا بووە تا قەتیس نەکرێتەوە سەر بازنەی بایۆلۆجیکی و خۆی وەک مرۆڤێکی خاوەن کەرامەت و بە هەموو تایبەتمەندییە مرۆییەکانەوە دەربخات. دامەزراندنی حیزب و ڕێکخراوە، کاری هاوبەش و هەرەوەز و گرنگیدان بە پرسی ژینگە و تەنانەت مانگرتن و کۆچی سیاسی و هتد بەشێک بووە لە هەوڵی کورد بۆ ئەم مەبەستە. هەر بۆیەش بەردەوام ئێمە لە کوردستاندا مرۆڤێک دەبینین کە مرۆڤێکی خاوەن کردەوە یان مرۆڤێکی سیاسییە کە نایەوێت قەتیس بکرێتەوە سەر ژیانی بایۆلۆجیکی. بەڵام لەگەڵ ئەوەش هەوڵی داگیرکەرانی کوردستان قەتیسکردنی مرۆڤی کوردە لە نێو ژیانی بایۆلۆجیکی، ژیانێک کە لە نێوان مرۆڤ و ئاژەڵدا هاوبەشە.

پەرەگرتنی دیاردەی کۆڵبەری لە کوردستان بە پیلانی داگیرکەران قەتیسکردنەوەی تاکی کوردە لەم بازنە بایۆلۆجیکییە. واتە جێگۆڕگێکردنی مرۆڤێکی سیاسی بە مرۆڤێکی زەحمەتکێش بە واتا ئارێنتییەکەی بۆیە پرۆسەی بە کۆڵبەرکردنی کورد پرۆسەی لە مرۆڤ خستنە. واتە بەرهەمهێنانی تاکێک کە تەنیا یەک ژیانی هەیە و ئەویش ژیانی بایۆلۆجیکییە، نە دەستپێکەرە و نە زمانی قسە و پەیڤی هەیە، نە داهێنەرە، تەنیا هەناسەدانی هەیە و لە بازنەی بایۆلۆجیکیدا دەسوورێتەوە، بۆیە مەرگیشی ئیتر مەرگی مرۆڤێکی تەواو نییە و بە ڕەحەتی دەکوژرێت.

لێرە دەزانین کە ئەو پاشگری «باشترە» کە دوکتور قاسملوو لە دەستەواژەی «ژیانێکی باشتر»دا کەڵکی لێ وەردەگرێت دەتوانێت ئاماژەیەک بێت بۆ ژیانێکی سەردەمیانە کە تایبەتی مرۆڤێکە کە بە گوتەی ئارێنت لە بەرزترین ئاستی چالاکیدایە و نێوی کرداری لێ دەنێت، واتە ئەو ئاستە کە مرۆڤبوونی مرۆڤ بە تەواوی خۆی دەردەخات. هەر بۆیەش لە بزووتنەوەی «ژن، ژیان، ئازادی»دا لە ڕەهەندێکەوە دەتوانین بڵێین گەڕانەوەی مرۆڤی کورد بوو بۆ ڕستەکەی قاسملوو کە خەباتی گەلی کوردی خەبات بۆ ژیانێکی باشتر پێناسە کردبوو. واتە بە لەونێکدا ئەم بزووتنەوە بەرسڤێک بوو بۆ پرۆسەی لە مرۆڤ خستنی کورد و هاتنە ڕۆژەڤی دووبارەی مرۆڤی سیاسی لە کوردستان کە بە دووی ژیانێکی باشتر و سەردەمیانەوەیە.

***

دیالۆگ لەگەڵ پەراوێزەکان

کەریم پەرویزی

ڕێگای زۆر هەیە بۆ ئەوەی بتوانی شتێک ببینی یان بڕیار بدەی و نەیبینی! ڕەنگە بینینی شتەکان زۆر ئاسانتر بێ لە نەبینینیان، بەڵام هەندێ جار بەرژەوەندیی کەسەکان و هەندێ گرووپ لە نەبینین دایە!

لە ئێرانێکدا کە بە دەستی دیکتاتۆری دەسەڵاتی حاشاکەرەوە گیرۆدە بووە، ساڵانێکی دوورودرێژە کە گرووپی جیاواز خەبات دەکەن بۆ ئەوەی لەم سیستمە تێپەڕن یان لانیکەم گرووپی دیکە و خەڵکی دیکە بێننە سەر کار کە تایبەتمەندیی جیاواز لەمانەی ئێستایان هەبێ، بەڵام هەموو ئەو هەوڵانە تا ئێستا بێئاکام ماونەتەوە. بێئاکاممانەوەی خەبات و تێکۆشان بۆ تێپەڕین لەم ڕێژیمە بەو مانایە نییە کە هیچ نەکراوە و هیچ دەسکەوتێک نەبووە، بەڵکوو لە ماوەی زیاتر لە چوار دەیەی ڕابردوودا زۆر کەلێن و قوژبن بە ڕێژیم چۆڵ کراوە و سیستمی دەسەڵاتدار لە زۆر بواردا پاشەکشەی کردووە و گەورەترین دەسکەوت ئەوە بووە کە ئیدئۆلۆژیی ئەم ڕێژیمە بەتەواوی داڕزیوە و چیدی وەڵامی بۆ بەسیجیەکانیشی پێ نییە. کاتێک کە هەر ڕۆژە و لە گۆشەیەکی ئەم وڵاتە بەرپرسانی ڕێژیم فیلمی گەندەڵیی ئەخلاقییان لێ بڵاو دەبێتەوە ئیدی تەنانەت توندڕەوترین بەسیجیەکانیش قڕوقپ دەکەن و دەزانن کە ئیدئۆلۆژییەکەیان ڕزیوە و بۆگەنی ناوچەی گرتۆتەوە. پرسیاری گەورە ئەوەیە کە بۆچی تا ئێستا نەتوانراوە ئەم ڕێژیمە ڕزیوە وەلا بنرێ و دەسەڵاتێکی دیکە لەجێی دابنرێ؟

هۆکاری بێئاکاممانەوەی خەبات و تێکۆشان لە ئاستی هەموو ئێراندا ڕەنگە تاک ڕەهەندی نەبێ و چەند فاکتەری سەرەکی کاریگەرییان هەبێ، بەڵام گرنگترین فاکتەر بریتییە لە دروست پێناسەنەکردنی کێشە و پرسی سەرەکیی جوغرافیای ئێران و نەبینینی ڕاستیی کۆمەڵگە. کاتێک ڕێژیمێکی سیاسی لەسەر کارە و دەسەڵاتی هەیە، دژبەرەکەی هەرچەند لە باری سیاسی و ئیدئۆلۆژیکەوە ڕەنگە بەتەواوی پێچەوانەی ئەو ڕێژیمە بیر بکاتەوە، بەڵام ئەگەری زۆرە کە لەژێر کاریگەریی نۆرم و هێژموونیی ئەو ڕێژیمەدا هەندێ دەستەواژەی سەرەکی دووپات بکاتەوە و ببێتە سەرچاوەی بیرکردنەوەی کە لە هەمان ڕێژیمی وەرگرتووە و ناتوانێ هەقیقەت ببینێ! ئەگەر زۆر دوور نەڕۆین هەر لەم ڕۆژانی ڕابردوودا کۆمیتەیەک بە ناوی کۆمیتەی بەدواداچوون بۆ مافی ژیان، بەقەول پەیماننامەیەکی بڵاو کردەوە کە لە یەکەم نیگادا زۆر جوان دێتە بەر چاو کە گرووپە سیاسییە جیاوازەکان پێبەند بەوە بن کە لە ئێستە و داهاتوودا مافی ژیانی خەڵک و تاک پێشێل نەکەن. بەڵام هەندێ قووڵبوونەوە لە بەناو پەیماننامەکە هەندێ لە سیماکانی گرفتە سەرەکییەک لە ئێراندا نیشانمان دەدا:

یەکەم: لە ڕاگەیەندراوی ئەو کۆمیتەی بەدواداچوونەدا هاتووە کە ئەو گرووپانەی ئیمزایان کردووە لەسەر هەندێ دەستەواژە جیاوازییان هەبوو و ئێمە چونکە خۆ لە "کێشەی ناوەند- پەراوێز" نادەین، ئەو دەقە جیاوازانە وەک خۆیان دێنین! جارێ هەر لە سەرەتای ئەم ڕستەیەدا پرسیار دەخولقێ و دڵنیابوون لە بڕوا بە مافە پێناسەکراوەکانیش دەچێتە ژێر پرسیار! بۆچی ئەو کۆمیتەیە خۆی لە کێشەی باسکراو دوور دەگرێ؟ مەگەر هەر چالاکێکی مافی مرۆڤی نابێ بڕوای ڕەهای بە مافەکانی مرۆڤ هەبێ و مەسڵەحەتسەنجی نەکا و گەر کێشەیەک هەیە لایەنی هەقیقەت بگرێ؟ ئەی ئەوان بۆ لایەنگریی هەقیقەت ناکەن و خۆیان دوورەپەرێز دەگرن؟ پرسی دیکە و سەرەکی لەم ڕستەیشدا ئەوەیە کە بۆچی ئەوان کێشەکە بە ناوەند- پەراوێز پێناسە دەکەن؟ کێ ئەو مافەی پێداون کە لایەنێک بە ناوەند بناسێنن و لایەنی دیکە بە پەراوێز؟ باشتر نەبوو بڵێن کێشەی نێوان مافخوراوەکان و پشتیوانانی پێشێلکەرانی ماف!؟

دووهەم: پەیماننامەی جیهانی هەیە بۆ مافەکانی مرۆڤ و دەیان ساڵە هەموو جیهان کاری لەسەر کردووە و جوانتر و ڕێکوپێکتر لە هەموو دەقێکی ناوچەیی، ئەو ڕاگەیەندراوە جیهانییانە باسیان لە مافی مرۆڤ و مافی نەتەوەکان کردووە. بۆچی نالێن هەموو گرووپەکان پێبەندی ئەو پەیماننامانە بن و هەموو پەیماننامە جیهانییەکانیان قبووڵ بێ؟! بۆچی پەیماننامەیەکی کورتکراوە و سەروگوێ بڕاو دێنن کە گرنگترین مافەکانی نەتەوەکان و مافەکانی تاکیش دەسڕێتەوە؟

سێهەم: لەنێو ئەو کەسانەی کە بەقەول ئیمزایان کردووە، گرووپی وا هەیە کە بەنیسبەت مافی مرۆڤ و مافی نەتەوە ستەملێکراوەکان لە ئێراندا جیاوازییەکی لەگەڵ ڕێژیمی دەسەڵاتدار نییە و هەر هەمان ئەدەبیاتی ڕێژیمی ئێستا بەنیسبەت نەتەوە ستەملێکراوەکان یان بەقەولی کۆمیتەی بەدواداچوونەکە، "پەراوێزەکان!" بەکار دەبا و پێی وایە کە نەتەوەی جیاواز بوونی نییە لە ئێراندا و ئەوەی هەیە هەندێ خێڵ و عەشیرەن! ئەم گرووپە تەنانەت ئەم چەند خاڵە کورتکراوەی وردە مافانەشیان قبووڵ نییە و بە دەسکارییەوە بڵاویان کردوەتەوە !

لەکاتێکدا کە دەسەڵاتی حاشالێکەر بۆتە هۆی ماڵوێرانی لە ئێراندا و هەم نەتەوە ستەملێکراوەکانی کوشتار کردووە و تاوانی دژی مرۆڤایەتیی بە دژیان ئەنجام داوە و هەم بە بیانووی دابینکردنی یەکپارچەیی سەرزەوینی و دۆخی ئەمنییەتییەوە! ستەمی سیاسیشی دژبە نەتەوەی فارس پەردەپۆش و پاساودراو کردووە، گرووپی بەناو ئۆپۆزیسیۆنیش هەیە کە لەژێر هەمان هێژموونیی کۆماری ئیسلامیدا نەتەوەکان بە جوداییخوازی تۆمەتبار! دەکا و دژی مافە بنەڕەتییەکانیانە! پەیمان ئیمزاکردن لەگەڵ وەها گرووپگەلێکدا ئیمکانی نییە چونکە بۆ پەیماننامە و هاوکاری پێویست بە دیالۆگە و دیالۆگیش لە بۆشاییدا دەست پێ ناکا و جێبەجێ نابێ بەڵکوو دیالۆگ لە بەفەرمی ناسینی ناسنامە و مافی بەرامبەرەوە دەست پێ دەکا. گرووپێک کە بە فەرمیت ناناسێ و ناسنامەی نەتەوەیی چەواشە دەکا و وەکوو خێڵ دەتبینێ، زۆر ڕوونە کە لەگەڵت دیالۆگ ناکا بەڵکوو لە هەر کۆبوونەوەیەکدا هەوڵ دەدا کە نەسیحەتت بکا کە نەبیتە داردەستی دوژمنانی وەهمی و ببێتە سەر ڕێگای ڕاستی ناوەندپەسند! واتە خۆت وەکوو بوونەوەرێکی بێ ناسنامە بناسێنە کە تەنانەت فارسیش نیت تاکوو مافی تەواوت پێ بدرێ بەڵکوو دەبێ لە قۆناخێکی پێشترەوە دەست پێ بکەی و هەوڵ بدەی زمانی نەتەوەی دەسەڵاتدار فێر ببی تا دواتر وەکو مرۆڤ قبووڵ بکرێی!

ئەوەی بە کورتی باس کرا، ئاوڕدانەوەی خێرا بە بیانووی ئەم پەیماننامە کورتکراوەی ئەم ڕۆژانە بوو بۆوەی وەبیر بێنینەوە کە پرسی سەرەکی لە ئێراندا بریتییە لە بەڕەسمی ناسینی ناسنامەی یەکدی و دواتر لەسەر مێزی وتووێژی هاوتا دانیشتن تاکوو بۆ داهاتوویەکی هاوتا و سیستمی دابینکەری مافی هاوتامان قسە بکەین و هاوکاری بکەین.

دیالۆگ بەو شێوە نایەتە ئاراوە کە هەوڵ بدەین ئەوەی هەیە نەیبینن و ڕاستییەکان بە شێوەی دیکە پێناسە بکەن و جا لە سەر ئەساسی پێناسەی دەسکرد، سیستمی دیکە دابڕێژن. خۆ ئەم جۆرە کارە سەد ساڵە پێڕەوی دەکەن و ئێرانی گەیاندووەتە ئەم شوێنەی کە هەیە! پێویستە جۆرێکی دیکە ببینن!

هەگبەی شاخ و شۆڕش

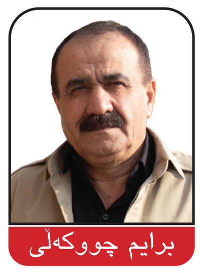
برایم چووکەڵی

کەم نین ئەو بنەماڵە سەربەرزانەی دوو، سێ و تەنانەت شەش شەهیدیان پێشکێش بە بارەگای ئازادی کردووە. یەکێک لەو بنەماڵە شۆڕشگێڕانە کە دوو ڕۆڵە، دوو قارەمان، دوو برای فەرماندەیان پێشکەش بە ئازادیی نیشتمان کردووە، بنەماڵەی محەممەدپوورن لە ناوچەی شنۆ کە لە "هەگبەی شاخ و شۆڕش"دا ڕێزیان لێ دەگرین: شەهیدان قاسم و عومەر محەممەدپوور (خاتوونباغی) لە هێزی کێلەشین.

قاسم محەممەدپوور ساڵی ١٣٢٧ی هەتاوی لەنێو بنەماڵەیەکی زەحمەتکێشی گوندی حاجیئالیکەندی مەهاباد لەدایک بوو. بنەماڵەکەی بەهۆی بوێری و مل دانەنەواندن بۆ ویست و ئیرادەی دەربەگەکانی گوندەکەیان لە حاجیئالیکەند باریان کرد و دواجار لە شاری شنۆ گیرسانەوە. قاسم لەگەڵ ئەوەدا بەهۆی بارودۆخی ژیان نەیتوانیبوو بچێتە قوتابخانە، بەڵام دەیزانی هۆکاری چەوسانەوەی خۆی و هەژاریی خەڵکەکەی و دواکەوتوویی کۆمەڵگەکەی بۆچی دەگەڕێتەوە. بۆیە دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ١٣٥٧ و لەگەڵ ئاشکرابوونی تێکۆشانی حیزب خۆی بە کۆمیتەی حیزب لە شنۆ ناساند و چەکی شەرەف و کوردایەتی کردە شانی و بەرگی پیرۆزی پێشمەرگایەتیی حیزبی دیموکراتی پۆشی و لە هێزی سمکۆی ئەوکاتدا سازمان درا.

قاسم لە ماوەیەکی زۆر کورتدا هەستی خۆشەویستیی هاوسەنگەرانی بۆ لای خۆی ڕاکێشا و ئەوپەڕی ئازایەتی و قارەمانەتی و لەخۆبوردوویی لە خۆی پێشان دا. ئەو نەک هەر خۆشەویستی هاوسەنگەرانی، بەڵکوو جێگای متمانەی خەڵکی ناوچەی شنۆ بە گەورە و چووکەوە بوو. قاسم وەک پێشمەرگەیەکی ئازا، چاونەترس و بەنەزم پلەکانی حیزبیی یەک بەدوای یەکدا بە سەرکەوتن بڕی و بە فەرماندەری لکێکی هێزی شەهید سمکۆ دیاری کرا. لەژێر فەرماندەیی قاسمی بەوەجدا دەیان زەبری گورچوبڕ لە پەیکەری هێزەکانی ڕێژیمی ئیسلامی کەوت.

هێزەکانی کۆماری ئیسلامی ساڵی ١٣٦٠ی هەتاوی هێرشێکی بەربڵاویان بۆ سەر ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستان دەست پێ کرد. قاسم و پێشمەرگەکانی ژێر فەرماندەهی ئەو بەرەنگاری خۆفرۆشان و داگیرکەران بوونەوە. هێزی دوژمن ڕۆژی ٢٢ی خەرمانانی ١٣٦٠ لە چەندین لاوە هێرشی کردبووە سەر بەرزاییەکانی داوەڵان و ڕێگای شنۆ بۆ پیرانشار. هێزی دوژمن چەند جار لەلایەن ڕۆڵە قارەمانەکانی دێموکراتەوە تێک شکا و زەبری کاریگەری وێ کەوت و ژمارەیەکی زۆری لێ کوژرا و بریندار بوو. هەروەها چەند دەزگا ماشێنی بە ئاوری چەکی پێشمەرگەکان لەنێو چوون. بەڵام بەداخەوە لەم شەڕە نابەرانبەرەدا قاسم محەممەدپوور لەگەڵ ٤ هاوسەنگەری دیکەی (حەسەن پەرنیان، شیرزاد خوشناو، مووسا ڕووستایی و مەولود شێخی) گیانی پاکیان بەختی ئازادی کرد و چوونە کاروانی لەپساننەهاتووی شەهیدانی نەتەوەی کوردەوە.

دووهەمین ڕۆڵەی ئەو نیشتمانە هەر لەو بنەماڵەیە عەمەر محەممەدپوورە کە بەداخەوە داوای ٢٨ ڕۆژ لە شەهید بوونی قاسمی برای -کە عومەر وەک فەرماندەی لک شوێنی برا فەرماندەکەی پڕ کردبۆوە- لە شەڕێکی حەماسیدا لە ڕۆژی ٢٠ی ڕەزبەری سالی ١٣٦٠ گیانی بەختی ڕزگاری کرد. لەو شەڕە کە لە گوندی دێشەمش و گوندەکانی دەورووبەر کرا، دوژمن لە هەموو لایەکەوە هێرشی بۆ سەر سەنگەری خەباتگێڕانی دێموکرات هێنا. پێشمەرگەکانی هێزی کێلەشین و ئەفشین زەبرێکی باشیان لە دوژمن وەشاند و بە دەیان کەس لە هێزەکانی ڕێژیمیان کوشت، بەڵام بەداخەوە لە کاتی ڕۆژاوابوون لەنێو باغەکانی گوندی "کۆنەقەڵا"دا عومەر محەممەدپوور بە گوللەی جینایەتکاران پێکرا.

شەهید عومەر محەممەدپوور ساڵی ١٣٢٢ لەدایک بوو. ئەویش وەک کاکە قاسمی نەیتوانی بچێتە خوێندن و کاتێک بنەماڵەکەیان بە هۆی زۆڵمی ئاغاکان لە ئاوایی "حاجیئاڵیکەند" باریان کرد، شانی دایە بەر کاری تاقەتپڕووکێن و ڕۆژانە. شەهید عومەر ساڵی ١٣٥٨ وێڕای قاسمی برای تێکەڵاوی کاروانی شۆڕشگێڕانی حیزبی دێموکرات بوو.

هەر لە سەرەتاوە دیار بوو عومەری هێدی و هێمن و لەسەرەخۆ داهاتوویەکی ڕوونی لەپێشە. ئەو زۆر زوو بوو بە خۆشەویستی هاوڕێیانی و لەدڵی ئەواندا جێگای گرت. شەهید عومەر لە مەیدانی کردەوەدا پێشمەرگەیەکی قارەمان و نموونە بوو. هیچ کات ترس نەیتوانی بچێتە نێودڵی و لە زۆربەی شەڕەکاندا لە سەنگەری پێشەوە بوو، و وەک هەڵۆ بە سەر دوژمندا زاڵ بوو. هەر بە هۆی ئەو تایبەتمەندییانەوە وەک فەرماندەری پەل و پاشان وەک فەرماندەری لک دیاری کرا و بەوپەڕی دڵسۆزی و ئیمانەوە ئەرکی پێئەسپێردراوی جێبەجێ دەکرد. بە فەرماندەیی ئەم تێکۆشەرە لە دەیان عەمەلیاتدا زۆر زەبری قورسی گیانی و ماڵی لە دوژمن کەوت.

شەهید عومەر محەممەدپوور لە زۆربەی شەڕەکانی ناوچەی شنۆ و شومالی کوردستان و نەغەدەدا، وەکو شەڕەکانی گەڵی قاسملوو، کانیسپی، نێوشاری ورمێ، ڕێگای شنۆ بۆ نەغەدە، پیر ناسر، نەڵۆس و چەپەراوێ و زۆر حەماسەی دیکەشدا چالاکانە و قارەمانانەدا بەشداریی کرد. بەڵام هەروەک گوترا لە شەڕە قورس و نابەرانبەرەکەی ڕۆژی ٢٠ی ڕەزبەری سالی ١٣٦٠ کە لە بەیانی ڕا لە ئاوایی دێشەمس و گوندەکانی دەورووبەر دەستی پێ کردبوو، و دوژمن لە هەموو لایەکەوە هێرشی بۆ سەر سەنگەری خەباتگێڕانی دیێوکرات هێنابوو، شەهید بوو و چووە ڕیزی کاروانی نەمرانەوە.

خەبات ژیانە

ڕەزا دانشجوو

"پاپیۆن" یەکێکە لەو فیلمانەی بۆ ماوەیەکی زۆر سەرقاڵت دەکات. هەر دیمەنێک لەم فیلمە دەتوانرێت بە چیرۆکی کەسێکەوە ببەسترێتەوە. چیرۆکێکی ناوازە لە وازنەهێنان و ملنەدان بۆ نادادپەروەری. ئەوکاتەی گوێیەک نییە بۆ بیستنی ڕاستییەکان و مرۆڤ ناچار دەبێت ڕێگایەکی تر بۆ ئەستاندنی مافە پێشێلکراوەکانی هەڵبژێرێت. ئەمە سەرەتای خەباتێکە، لایەنێکی تەسلیمبوون و ملکەچبوونە بۆ ویست و داوای ستەمکار و لایەنەکەی تری گەڕان بو دۆزینەوەی ڕێگای ڕزگارییە. ئەم ڕزگارییە کە زۆربەی کاتەکان بەئاسانی وەدەست نایەت و پێویستی بە نەسرەوتن و تێپەڕاندنی سەختی و نەهامەتیەکانە. ئیرادەی لاواز کۆتایی ئەم ململانێیەیە، ئەوکاتەی کە هەست بە سەر ئیرادەدا زاڵ دەبێت و مرۆڤ خۆی تەسلیمی چارەنووس ئەکات، ئیتر گەیشتن بە ئازادی دەبێتە خەون و خەیاڵێکی بێسەرەنجام.

ئەوەی "پاپیۆن" دەکاتە فیلمێکی جیاواز و سەرنجڕاکێش ئیرادەی ماندوویینەناسی پاڵەوانی فیلمەکە لەم شەڕەدایە. هیچ شتێک ناتوانێت ڕێگر بێت لە گەیشتن بە ئازادی، نە زیندانی تاکەکەسی لە هەوڵدان بۆ ڕزگاربوون دەیترسێنێت، و نە بوونی ڕاوچییەکانی مرۆڤ دەتوانێت لەم ڕێگەیە دوودڵی بکات. دوودڵی خاڵی دەستپێکی گومانکردن لە بڕیارێکی دروستە. "پاپیۆن" هاوڕێیەتی لەگەڵ جەماعەتی گول قەبوڵ دەکات لە کاتێکدا باش دەزانێت ئەم هاوڕێیەتییە دەتوانێت سەرەتای تووشبوونی نەخۆشییەکی مەترسیدار بێت، بەڵام باوەڕی بەو ڕێگایە هەیە کە هەڵیبژاردووە، و دەزانێت کە ئەم ڕێگایە ڕێگای ڕزگارییە. دوورخستنەوە و فڕێدانی بۆ "دوڕگەی شەیتان" لوتکەی ئەم ململانێیەیە. لەم شوێنەدا جارێکی تر هاوڕێ کۆنەکەی دەبینێتەوە، تێدەکۆشێت جارێکی تر قەناعەتی پێ بهێنێت کە لەم شوێنە دوورکەوتەوەش هیوایەک بۆ داهاتوو هەیە و لێرەشدا مرۆڤ دەتوانێت بیر لە ڕزگاری بکاتەوە. ئەم دوورگەیە سنوورێکە لە نێوان "پاپیۆن" و هاوڕێکەیدا. ئەو هاوڕێیەی کە ئیتر لە شەڕ و ململانێ بێزارە. لە چاوی هاوڕێکەیدا، خەبات و تێکۆشان چیتر وەڵامدار نییە، مرۆڤ ناچارە ملکەچی قەدەر و تەسلیمی چارەنووس بێت! هاوڕێیەکەی بەجێی خەبات بۆ ڕزگاری دەیهەوێت لەم دوورگەیەدا بمێنێتەوە و چاوەڕێی مردن بکات. بەڵام "پاپیۆن" بەردەوام دەبێت لە یارمەتیدانی "موریس". پاپیۆن دەیهەوێت دونیای دەرەوەی دوورگە نیشان هاوڕێیەکەی بدات، لە کۆتاییدا "موریس" ڕازی دەبێت تا ببێتە موسافیری ڕێگەی ڕزگاری. مۆسیقای ناوازە و دڵڕفێن و ئاسمانی "جێری گۆلد سمیت" بەشێکە لە چیرۆکی هیوابەخشی خەبات بۆ ڕزگاری، بێ وەستان، بێ دوودڵیی.

سێکانسی کۆتایی پاپیۆن شاکارێکی تەواو و مانیفێستی کۆڵنەدان بۆ گەیشتن بە ئازادییە. چرکەساتێک پێش ڕۆیشتن "موریس" دیسان پەشیمان بووەتەوە، دەترسێت و داوا لە "پاپیۆن" دەکات کە ئەویش نەڕوات. تێکۆشان بۆ ڕازیکردنی موریس ئیتر بێئەنجامە، پاپیۆن دەبێت بڕیار بدات، ماڵئاوایی لە موریس دەکات و بەبێ ترس و دڵەڕاوکێ خۆی داوێتە نێو شەپۆلەکانی سەرسوڕهێنەری ئۆقیانووس و سواری چەند تەختەدارێک ڕێگای ڕزگاری دەبڕێت، سەخت و چەتوون بەڵام دەکرێت و دەبێ ببێت.

"پاپیۆن" لەنێوان چاوەڕوانیی بۆ مردن و هەوڵدان بۆ مانەوە، ڕێگەی دووەم هەڵدەبژێرێت. شکستەکان هەرگیز نەیانتوانیوە ئیرادەی بەچۆک دابێنن، و ئێستا بەئیرادەتر لە هەموو کاتێکە. بەدەستهێنانی ئازادی سەخت و چەتوونە، ڕزگاری بایەخی زۆری هەیە و تێچووی خۆی دەوێت. "پاپیۆن" لە کاتێکدا خەریکە لە "دوورگەی شەیتان"، ئەم شوێنەی هەم لەلای زیندانبانەکان و هەم لای زیندانییەکان هەڵاتن لێی مەحاڵ بوو، بەرەو ڕزگاری دوور دەکەوێتەوە، هاوار دەکات: "جەماعەتی زۆڵ، چاولێکەن، من زیندووم". پاپیۆن زیندوو مایەوە، چونکە لە ململانێی ژیاندا بەجێی تەسلیمبوون و ملکەچی، خەبات و سەرهەڵدانی هەڵبژارد.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ماوەی ساڵانی دوورودرێژی خەبات و تێکۆشان لەدژی دوو دەسەڵاتی فاشیست، لە چەندین بەربەست و قۆناغی سەخت تێپەڕیوە، دەیان ناخۆشی و نەهامەتیی بە چاوی خۆی بینیوە، لە ئیعدام و تیرۆرکردنی ڕێبەران و سەدان کادر و ئەندامەوە تا کۆچ و ئاوارەیی زۆرەملێ، لە هێرشی سەربازییەوە تا مووشەکباران، لە هەوڵدان بۆ تێکدانی پێوەندییەکانی لەگەڵ لایەنەکانی دیکەی کورد تا هتد. بەڵام ئەوەی دەبێ بگوترێ، سەرەڕای هەموو ئەم ڕووداوانەی لەلایەن داگیرکەرانەوە بەسەر حزبی دێموکراتدا سەپێنراون و هەندێ ڕووداوی ناخۆشی نێوخۆیی وەک دابڕان و دابەشبوون، حیزبی دێموکرات توانیویەتی وەک کۆنترین حیزبی سیاسیی چالاک نەک تەنیا لە جوغرافیای کوردستان بەڵکوو لە ئێراندا بە شێوەیەکی دینامیکتر لە پێشوو درێژە بە چالاکییەکانی خۆی بدات.

لە بەرانبەردا پێویستە بگوترێ زۆرێک لەم حیزبانەی سەردەمێک توانای کۆکردنەوەی بەمیلیون کەس خەڵکیان هەبوو و ژمارەی ئەندامەکانیان دەگەیشتە سەدان هەزار، ئێستا لە ساحەی سیاسیدا نە ناویان هەیە و نە ناونیشانیان ماوە! ڕەنگە گرنگترین هۆکاری ئەم جیاوازییە لە پرۆسەی پێکهێنانی ئەو حیزبانەدا بدۆزرێتەوە. زۆربەی ئەو حیزبانە دەرەنجامی شێوەیەکی تایبەت لە بیرکردنەوە و لەژێر کاریگەریی بیروڕای زاڵی سەردەمی خۆیان و لە ڕاستیدا کارکردی پێشهاتە جیهانی و ناوچەییەکان بوون، لە کاتێکدا حیزبی دێموکرات لەسەر بنەمای خواست و پێداویستییەکانی کۆمەڵگەی کوردستانەوە سەری هەڵداوە و دەرەنجامی پەرەسەندنێکی فیکری لە کۆمەڵەی ژ-کاف بۆ کۆماری کوردستانە. لە ڕاستیدا حیزبی دێموکرات هیچ کاتێک شتێکی جیا لە کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵات نەبووە و ناتوانێت بێت.

هۆکاری مانەوەی دێموکرات وەک بزووتنەوەیەکی کاریگەر دوای نزیک بە هەشتا ساڵ خەباتی سیاسی نەتەنیا لە ڕۆژهەڵات بەڵکوو لە پارچەکانی دیکەی کوردستان و لەنێو ئۆپۆزسیۆنی ئێرانیدا هەر دەگەڕێتەوە سەر ئەم ڕاستییە کە حیزبی دێموکرات ئاڵاهەڵگری ویست و داخوازییەکانی خەڵکی ڕۆژهەڵات بووە هەیە. ئەم پێوەندییەی نێوان دێموکرات و خەڵکی ڕۆژهەڵات هەرچەندە فاکتەرێکی زۆر هاندەرە لە ڕێگای تێپەڕاندنی قەیرانەکان بۆ حیزبی دێموکرات، بەڵام لە هەمان کاتدا قورسایی بڕیاردان لەم حیزبەش چەند بەرانبەر دەکات.

هەلومەرجی ئاڵۆزی ئەم ڕۆژانە لە جوغرافیای ڕۆژهەڵاتی نیوەڕاستدا، گوشاری داگیرکەران، بەتایبەت ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، ململانێی دەسەڵات لە ڕۆژهەڵاتی نیوەڕاست، هەستیاری ئەم بابەتە دوو هێندە دەکات. بڕیارە سیاسییەکان بەشێکن لە پرۆسەی کاری حیزبێک و بەپێی هەلومەرج و پێداویستییەکانی ڕۆژ دەردەچن و ڕەنگە تاقمێکیان لەلایەن خەڵکەوە خوازراو نەبن و ئەمە لە دونیای سیاسەت ڕێگەپێدراوە. بەڵام هیچ بڕیارێکی حیزبی ناتوانێت و نابێت بە هیچ شێوەیەک لە هێڵەسوورەکانی خەڵکی ڕۆژهەڵات لابدات.

بۆ نموونە وەستانی شەڕی چەکداری لە چەند قۆناغێکی جیاوازدا دەتوانرێت وەک بڕیارێکی سیاسی کە بەپێی بارودۆخی ناوچە گیراوە پۆلێن بکرێت. بەڵام خەبات و تێکۆشان سیاسی لەدژی داگیرکەر بە هەر شێوەیەک ڕێگەپێدراوە و بەشێکی دانەبڕاوە لە ژیانی سیاسیی حیزبی دێموکرات، ئەم نیشانە شەرەفە بە هەموو شێوەیەک پارێزراوە. ئەم نیشانە شەرەفە دەرئەنجامی خوێنی هەزاران شەهیدی سەربەرزە و شتێک نییە پشتگوێ بخرێت. خەبات ژیانە و تەسلیمبوون کۆتایی کارەساتبارانەی خەونی ڕزگاریخوازییە. وشەکان ناتوانن حەقیقەت بگۆڕن، ئەوە بارودۆخەکانن کە شوناس بە وشەکان دەبەخشن.

ئەوانەی تەپڵی نائومێدی لێ بدەن و وەک "موریس" لە خەبات و تێکۆشان ماندوو بوون، چارەنووسیان تێداچوونە. هەڵاتن لە"دوورگەی شەیتان" یش ئاساییە ئەگەر مرۆڤ کۆڵ نەدات و باوەڕی بە بەرخۆدان و ڕزگاری هەبێت، ئەوکات دەتوانێت ببێتە هاوسەفەری شەپۆلەکانی دەریا و سواری تەختەدارێک بەرەو شوێنی مەبەست ڕێگا ببڕێت. دەبێ باوەڕت بە خەبات هەبێت و دەبێ ئازادی ئامانجت بێت، ئەوکات مرۆڤ دەتوانێت چاوەڕوانی داهاتوو بێت، ئەم ڕۆژەی کە ئاڵای کوردستان لەسەر لوتکەی چیاکانە شەکاوە و کەسێک لە ناخی دڵییەوە، ساڵیان توورەیی لە قوڕگیدا، هاوار دەکات: "ها داگیرکەر، لە بیرتە پێم گوتی، ئێرە نیشتیمانی منە و تۆ درەنگ یا زوو دەبێ بڕۆیت".

چاپ و بڵاوبوونەوەی کتێبی "لەژێر ساباتی قاسملوو"

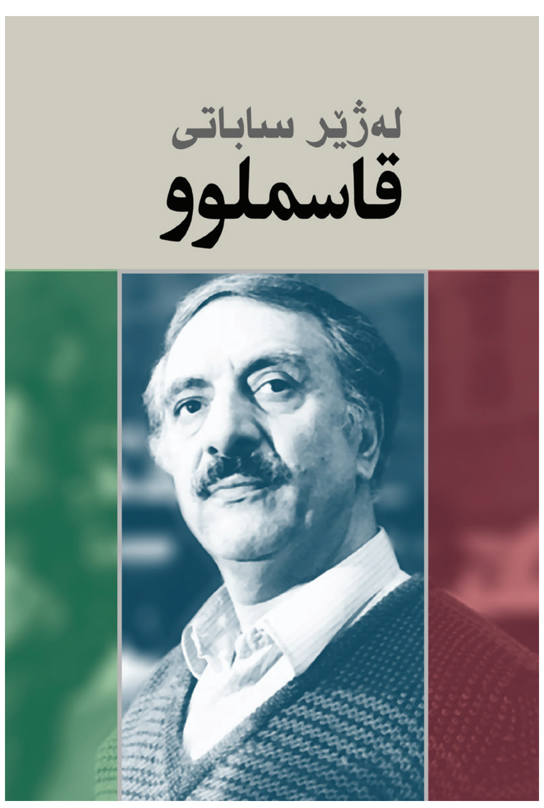

"لەژێر ساباتی قاسملوو"، نوێترین بەرهەمی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران چاپ و بڵاو بۆوە.

"لەژێر ساباتی قاسملوو" ٤٨ وتار و توێژینەوەی لە خۆ گرتووە، کە تایبەت بە ٣٤ ساڵەی تیرۆری شەهید د. عەبدولڕەحمان قاسملوو، سکرتێری پێشووی حیزبی دێموکرات نووسراون و، نووسەرانی سێ بەشی کوردستان لەو پرۆژەیەدا وتار و بابەتیان هەیە.

عەلی بداغی، بەرپرسی بەشی چاپەمەنی و بڵاوکراوەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە لێدوانێکدا بۆ "کوردستانمیدیا" ڕایگەیاند: مەبەست لەو پرۆژەیە لێکدانەوە و شەنوکەوکردنی گۆڕانکارییە سیاسییە ڕۆژەڤەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران و پرسی کورد لە ئێران و وڵاتانی دیکە بە ئیلهاموەرگرتن لە بیروبۆچوونەکانی د. قاسملوو بوو. تایبەتیتر بە سەرنجدان بە هەڵگیرسانی شۆڕشی ژینا و لێکەوتە و دەرەنجامەکانی تا ئێستای و، حزووری فکری و ئایدیایی نەمر قاسملوو لەسەر شەقام و لەنێو دڵی ویست و داخوازەکانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستاندا؛ بە پێویست زاندرا خوێندنەوەیەکی نوێ بۆ کۆمەڵە چەمکێکی سیاسیی پێوەندیدار بە دۆخی نوێی شۆڕش و بزووتنەوەی سیاسیی کورد بکرێت.

عەلی بداغی لە لێدوانەکەیدا تیشکی خستە سەر ئەوە کە واقعبینیی سیاسی و گرینگیی بەنێونەتەوەییکردنی پرسی کورد، پێگە و ڕۆڵی ژن لە کۆمەڵگە و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورددا، پرسی یەکیەتیی بەکردەوەی ئۆپۆزیسیۆن بۆ تێپەڕین لە کۆماری ئیسلامی، پرسی هاوچارەنووسیی کورد لە بەشەکانی دیکەی کوردستان و پێویستیی گرێبەستێکی نەتەوەیی لە نێوانیاندا، پرسی لێکنیزیکی و هاوپەیمانیی نەتەوەکان بۆ چێکردنەوەی ئێرانێکی دێموکراتیک بۆ هەمووان، نەتەوە و شوناسخوازیی نەتەوەیی وەک پرسێکی سیاسی و مافخوازیی کورد، هێزی یەکلاکەرەوەی خەڵک وەک داینەمۆی شۆڕشی جەماوەری، هونەر و ئەدەبیات لە ڕوانگەی د. قاسملوو، بزووتنەوە ڕزگاریخوازەکان و پرسی بەرگری ڕەوا لە ڕوانگەی یاسای نێونەتەوەیی و، ڕەخنەگرتن لە خۆ و دۆزینەوەی نەخشەڕێی نوێ بۆ پێشخستنی خەبات؛ چەند تەوەرێکی گرینگن کە لە شۆڕشی ژینادا بەرجەستە بوون و پێویستییان بە خوێندنەوە و شرۆڤە لە دەلاقەی ڕوانگەکانی حیزبی دێموکراتەوە هەبوو. ئەم کتێبەش بەرهەمی ئاوڕدانەوە لەو بابەتانەیە.

لە کۆماری ئیسلامیدا هەموو جینایەت و تاوانێک پاساوێکی ئایدۆلۆژیکی لەپشتە

ئاماژە: لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا، ڕێژەی دەسبەسەرکرانەکان بە شێوەیەکی بەربڵاو لە شارەکانی کوردستاندا هەڵکشانی بەرچاوی بە خۆی بینیوە و ناوەندە ئەمنییەتییەکانی ڕێژیم لە کوردستان بە شێوەیەکی بەرچاو دەستیان بە ڕەشبگیر لەنێو چالاکانی مەدەنی و ژینگەپارێزیدا کردووە. هاوکات لەگەڵ ئەمەش ئازار و ئەشکەنجەی زیندانیان و بەتایبەت زیندانییانی سیاسی کە لە ماوەی مانگی ڕابردوودا دوو حاڵەتی کوژران و گیانلەدەستدان لەژێر ئەشکەنجەدا لێ کەوتەوە، بابەتێکی هەستیاری پێوەندیدار بە دۆخی زیندان و بەندکراوان لە کوردستانە کە مەبەست کوشتنی مووسا ئیسماعیلی و پەیمان گەڵوانی لە ڕۆژانی ١٧ و ١٨ی پووشپەڕ لە زیندانی ورمێیە. لە ڕۆژانی ڕابردووشدا زیندانییەکی سیاسیی کورد بە ناوی "لوقمان قادری" لە زیندانی ورمێدا کەوتووەتە ژێر گوشار و جیا لەوەی ئەم زیندانییە سیاسییە کوردەیان خستۆتە بەردەم گوللەبارانی درۆیین و بەو شێوەیە ئەشکەنجەیان کردووە، هەڕەشەی بڕینەوەی دەست و لاق و بێسەروشوێنکردنیشیان لێ کردووە. کوردکاناڵ لە وتووێژێکی تایبەتدا ئەم بابەتەی لەگەڵ "حوسێن ئەحمەدی‌نیاز"، مافناس و پارێزەر تاوتوێ کردووە کە "کوردستان" پوختەیەک لەم وتووێژە دەخاتە بەر دیدی خوێنەرانی.

حوسێن ئەحمەدی‌نیاز، مافناس و پارێزەر

دیمانە: ئاسۆ مینبەری

لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا، ڕێژەی دەسبەسەرکرانەکان و ئەشکەنجەی زیندانیان لە کوردستان ڕووی لە زیادبوون کردووە، پێتان وایە هۆکار چییە؟

ئەوە بەشێکە لە سیستەمی هەمیشەیی سەرکوتی کۆماری ئیسلامی. کۆماری ئیسلامی بە مەبەستی پەرەپێدانی سەرکوت و کەمکردنەوەی ئاستی ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانەکان و هەروەها پەرەپێدانی ترس و دڵەڕاوکێ لە کۆمەڵگەدا، لە هەموو شێوازە نایاساییەکان کەڵک وەردەگرێ. ئەگەر بڕیار بێ یاسا سەروەر بێت لە ئێراندا و من وەکوو پارێزەرێک بمەوێ پشت بە یاسا ببەستم، سەرەتا پشت بە ماددەی ٣٨ی یاسایی بنەڕەتیی ئێران دەبەستم کە تێیدا هەر جۆرە ئەشکەنجەیەک قەدەغە کراوە و هەر کردەوەیەک لە چوارچێوەی زۆرلێکردن و گوشارهێنان و ئەشکەنجەدا بێت، ڕێگەی لێ گیراوە و هەر جۆرە دانپێدانانێکی زۆرەملێش هیچ کاریگەرییەکی نییە و پشتی پێ نابەسترێت. بەڵام بەداخەوە ئەم یاسایە لە ئێراندا حاکم نییە. سەرنج بدەن لە دادگا و دادسەراکاندا هەر لەم شێوازە کەڵک وەردەگرن کە قەدەغە کراوە و لە هەموو دۆسییە سیاسی و ئەمنییەتییەکانیشدا کە هەیە و بینیومانە، بەداخەوە کۆماری ئیسلامیی ئێران لەژێر چاوەدێری سیستەمی دادوەریدا، لەم شێوازە نامرۆڤانەیە کەڵک وەردەگرێت کە بتوانێ ترس و دڵەڕاوکێ بەسەر کۆمەڵگەدا زاڵ بکات، ناڕەزایەتییەکانی خەڵک سەرکوت بکات و هەر جۆرە دەنگێکی ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانێک لە ئێراندا، بە تەواوەتی سەرکوت بکات.

بەپێی ئامارەکان، ژمارەیەکی بەرچاو لەو کەسانەی کە لە ماوەی ڕابردوودا دەسبەسەر کراون، چالاکی مەدەنی و ژینگەپارێزین، ئێمە دەزانین کە ئەم کەسانە لە چوارچێوەی دیاریکراوی ڕێکخراو و NGOکانی خۆیاندا چالاکی دەکەن و تێکەڵ بە کاروباری سیاسییش نابن، هۆکار چییە کە کۆماری ئیسلامی دەست لەوانیش ناپارێزێت؟

لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە، هەر جۆرە چالاکییەکی مەدەنی، بە ئەمنییەتیی پێناسە دەکرێ. چونکە ئەم ڕێژیمە هەموو شتێک لە ڕوانگەی ئەمنییەتییەوە چاو لێ دەکات. ژن یا پیاوێک کە چالاک بێ، ئەنجومەنێکی خێرخوازی و بەگشتی هەرکەسێک لە چوارچێوەی ئەم وڵاتەدا بیەوێ هەنگاوێک هەڵ بگرێ، جا چ لە بواری مرۆیی بێت یان ژینگەیی، یان هەر بوارێکی دیکە، لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە مەترسیدار و ئەمنیەتییە. تەنانەت خوێنەرێکی ڕۆژنامەش ئەتوانێ لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە، وەک دوژمن چاوی لێ بکرێت، واتە بازنەی دوژمن‌ناسی لە کۆماری ئیسلامیدا بەپێی بیرکردنەوە و ئیدئۆلۆژیی حاکم بەسەر ئەم ڕێژیمە دیاری کراوە. هەر کەس لەو چوارچێوەیەدا بێت، بە دوژمن دادەنرێت، هەر بۆیە لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە ئەمانە دەبێ مەحکووم بکرێن، زیندانی بکرێن، لەژێر چاوەدێریدا بن، جا چ چالاکی کرێکاری بێ، چ ڕۆژنامەنووس بێ، چالاکی مەدەنی و ژینگەپارێزی بێ، تەنانەت کەسێک کە جلی کوردیی لەبەر بێت، یان خوێندکار بێت، هەموو ئەمانە بەپێی ئیدئۆلۆژی و ئامانجەکانی کۆماری ئیسلامی دوژمنن و مەترسیدارن. چونکە لە ڕاستیدا ئەوان دژایەتییان لەگەڵ ئاگایی و زانستە، زانستە کە ئەبێتە هۆی گەشەی کۆمەڵگە و ئەمە بۆ کۆماری ئیسلامی مەترسیدارە، چونکە بەرزبوونەوەی ئاستی زانیاری و ئاگایی خەڵک مەترسییەکی گەورە بۆ سەر کۆماری ئیسلامییە، هەر بۆیە کۆماری ئیسلامی لە ماوەی ٤٤ ساڵی ڕابردوودا بە بەردەوامی دژ بە چالاکانی مەدەنی، خوێندکاران، کرێکاران، ژنان و تەنانەت منداڵان بووە.

وەکوو یاسای ٣٨ی یاسایی بنەڕەتی کە تێیدا بە ڕاشکاوی ئاماژە بە قەدەغەبوونی ئەشکەنجە کراوە، ئایا یاسایەکیش هەیە کە تێیدا باس لە پشتیوانی لە چالاکانی مەدەنی کرابێت و کۆماری ئیسلامی پشتگوێی خستبێت؟

لە کۆماری ئیسلامیدا یاسا شتێکە و سیاسەتی خودی دەسەڵات شتێکی دیکەیە، ئەگەر بەڕاستی لە ئێراندا یاسا سەروەر ببوایە، هەر نەبێ ئەو هەموو چارەڕەشی و ستەمە بەرانبەر بە خەڵک نەدەبوو. لە چێوارچێوەی ئەم دەسەڵاتەدا، ئەوەی کە لە یاسادا باسی لێ کراوە، هیچ گرینگییەکی پێ نادرێت، چونکە هیچ گرینگییەک بەم یاسایانە نادرێت، ئەساسەن یاساکان بوونی فیزیکییان نییە و ئەمە تەنیا یاسایەکە کە نووسراوە و هیچ کەڵکێکی نییە. بۆ نموونە ماددەکای ٥، ٦ و ٧ی یاسای ئایینی دادڕەسیی کەیفەری دەڵێ هەرکەس دەسبەسەر دەکرێ، مافی دەسپێڕاگەیشتن بە پارێزەر و بێدەنگبوونی هەیە، وای دابنێین کە کەسێک دەسبەسەر دەکرێت و دەبردرێتە کەلانتەری یان ئیدارەی ئیتلاعات و بڵێ من بەپێی ماددەی ٦ی یاسای ئایینی دادڕەسیی کەیفەریی ئێران مافی بێدەنگبوونم هەیە و تا پارێزەرەکم نەیەت قسە ناکەم، پێتان وایە لەو ناوەندە چۆن لەگەڵ ئەو کەسە هەڵسوکەوت دەکرێ؟ بە ڕادەیەک ئەشکەنجەی دەکەن کە بەگشتی مافی بێدەنگبوون و هەبوونی پارێزەریشی لەبیر دەچێتەوە. کەوابوو ئەو شتانەی لە یاسادا باس کراون تەنیا لە چوارچێوەی کتێبەکاندان و لە ڕاستیدا لە وڵاتێکی وەکوو ئێراندا جێبەجێ نابن و ئیمکانی نییە یاسا بتوانێ سەروەر بێت.

لەو ڕۆژانەدا زیندانییەکی سیاسیی کورد بە ناوی لوقمان قادری لەلایەن هێزەکانی ئیتلاعاتی ورمێوە بە گوللەبارانکردنی درۆ و ساختە ئەشکەنجە درا. ئەم جۆرە لە ئەشکەنجە چۆنە و ئایا ئەم جۆرە ئەشکەنجەیە باوە لە سیستەمی کۆماری ئیسلامیدا؟

لە چوارچێوەی کۆماری ئیسلامیدا، لە زیندانەکاندا و بەتایبەتیش ئەو زیندانانەی لەژێر چاوەدێریی ناوەندە ئیتلاعاتییەکاندان، دادیار، دادوەر و لێپرس خۆیان چاوەدێری بەسەر سیستەمی ئەشکەنجەدا دەکەن. ئەوان بۆ ئەوەی بتوانن زووتر دانپێدانان لە زیندانییەک وەربگرن، لە شێوازی جیاواز کەڵک وەردەگرن. وەک لەسێدارەدرانی ساختە، بۆ نموونە بە زیندانییەکە ڕادەگەینن کە ئەوە حوکمی تۆیە و ئێستا دەتبەین لەسێدارەت بدەین، کەسەکان دەبەنە پای داری سێدارە و زۆر جار تەنافەکەش لە ملیان دەئاڵێنن، ئەمانە هەموویان شێوازگەلێک لە ئەشکەنجەکردنن کە بۆ وەرگرتنی دانپێدانان و سەرکوت بەکار دەهێنرێن. ئامانج لەم کارەش ئەوەیە لە ئەگەری ئازادبووندا، ئەم کەسانە هەرگیز بیر لە ناڕەزایەتیدەربڕین نەکەنەوە. مەسەلە ڕوونە. لە کۆماری ئیسلامیدا هەموو شێوازێکی نامرۆڤانە بۆ وەرگرتنی دانپێدانانی زۆرەملێ کەڵکی لێ وەردەگیردرێ. بەداخەوە بینیومانە زۆربەی ئەو کەسانەی بە شێوەی ڕاستەقینەش تیرباران کراون، پێش لەوە چەندین جار تیربارانی ساختە کراون، بەداخەوە ئەو کەسانەش کە تۆمەتباری ئەمنییەتیین کەس ئاگای لێیان نییە و دووربینەکانی ئەوێ چالاک نین تاکوو ئاگادار بین لە ڕووداوەکان، لە ڕاستیدا هەزاران جینایەت لەوێ ڕوو دەدەن، لەبەر ئەوەی ئەم شێوازە لە ئەشکەنجە بەرپرسایەتییەک ناخاتە سەریان، چونکە لە ڕاستیدا لەلایەن یاساوە و بەپێی "مصونیت قضایی، سیاسی یا تعقیب"، پارێزراون. کەوابوو بۆ هەموو جینایەتێک بەپێی ئیدئۆلۆژیی خۆیان، پاساو دەهێننەوە.

بەنیسبەت کەیسی لوقمان قادری، سەرەڕای بردنی بۆ شوێنی نادیار و بەستنەوەی بە دارەوە، هەڕەشەی بڕینەوەی دەست و لاقیشیان لێ کردووە، ئایا بڵاوبوونەوەی ئەم هەواڵە ئەتوانێ کاریگەیی لەسەر دۆخی ئەم جۆرە زیندانییانە هەبێت؟ یان ناوەندە مافی مرۆییەکان دەتوانێ بێنێتە دەنگ؟

جاوید ڕەحمان نوێنەری تایبەتی مافی مرۆڤی ئێران لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانە و لە ڕاستیدا بەرپرسە لەوەی کە ڕاپۆرتەکانی تایبەت بەو پێشێلکارییانەی ماافی مرۆڤ بە دەستی بگات تاکوو کاریان لەسەر بکرێ. کۆمیتەی دۆزینەوەی ڕاستییەکانیش لە سویس ئەرکەکەی پێڕاگەیشتن بەم جۆرە دۆسییانەیە، خودی شوڕای مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکانیش ئەرکی ئەوەیە بەدواداچوون بۆ ئەم ڕووداوانە بکات. ئەمە لانیکەم کارێکە کە لەم بوارەدا دەبێ جێبەجێ بکرێت. لە ڕاستیدا ئەم بە میدیاییکردن و ئاگایی بەخشینە دەتوانێ ببێتە هۆی ئەوەی کە پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە کوردستاندا زیاتر بکەونە بەر چاو و هەوڵ بدرێت کاریان بۆ بکرێ. ئەگەرچی وڵاتانی ئورووپایی خۆیان باش دەزانن کە لە ئێراندا ئەشکەنجە هەیە بەڵام دەبێ ئاگادار بن کە لە کوردستاندا ئەم ئەشکەنجەیە زۆرتر و نامرۆڤانەترە و بزانن ڕۆڵەکانی کوردستان ڕۆژانە چ ستەمێکیان لێ دەکرێت.

بەرەبەرە لە ساڵڕۆژی قەتڵی حکوومەتیی ژینا ئەمینی نزیک دەبینەوە، پێتان وایە ئەمە تا کاریگەریی لەسەر زۆربوونەوی ڕێژەی دەسبەسەرکرانەکان هەبووە؟

هەموو ترسی کۆماری ئیسلامی لەوەیە کە لە ساڵڕۆژی شەهیدبوونی ژینا ئەمینیدا، خەڵک بڕژێنەوە سەر شەقامەکان و خۆپیشاندان و ناڕەزایەتییەکان لە شێوازێکی تردا دەست پێ بکەنەوە، حکوومەت لەم شتە زۆر دەترسێ، هەر ئەمە بووەتە هۆی ئەوەی لە هەموو شێوازێکی نامرۆڤانە کەڵک وەربگرێ تاکوو خەڵکی پێ سەرکوت بکات. ڕێژیم بۆ پێشگرتن لەم ڕووداوە، سەرکوت و ترساندن زۆرتر ئەکاتەوە، کوشتار زۆرتر دەکاتەوە، لە هەموو کتێبەکاندا هەیە کە دیکتاتۆرەکان زۆر دەترسن لەوەی کە خەڵک بێنە سەر شەقام و خۆپیشاندانەکان بەربڵاوتر بکەنەوە. بەڵام خەڵک چیدیکە ناترسن و حکوومەتیان باش ناسیوە، حکوومەت هیچ ڕەواییەکی نەماوە و تەنانەت لە چوارچێوەی دەسەڵاتیشدا بڕوایان بە یەکتر نەماوە، بەم هۆیەوە سەرکوت و گوشارەکانیش بۆ سەر خەڵک زیاتر دەکاتەوە.

سپاس بۆ بەشداریتان لەو وتووێژەدا

ئێوەش ماندوو نەبن.

وێستگە

وەرەی شۆڕش

ئاسۆ مینبەری

لەو ڕۆژەوە کە ژینا ئەمینی بە دەستی هێزەکانی گەشتی ئێرشادی ڕێژیم کوژرا و شۆڕشی بێوێنەی ژینا بە دروشمی سەرەکیی ژن، ژیان، ئازادی دەستی پێ کرد، تاکوو ئەمڕۆ کە نزیک بە ١٠ مانگ بەسەر دەسپێکی ئەم شۆڕشەدا تێدەپەڕێ، کوردستان بینەری کۆمەڵێک ڕووداوی جۆراوجۆر بووە. کۆمەڵێک حەماسەی گەورە خوڵقاون کە ڕەنگە لە ماوەی ٤٤ ساڵ دەسەڵاتداریێتیی کۆماری ئیسلامیدا و سەرەڕای هەبوونی شەپۆلی جیاوازی ناڕەزایەتییەکان، کۆمەڵگە ڕووداو و حەماسەی لەو چەشنەی بە خۆیەوە نەدیتبێ.

بە شەهیدبوونی هەر لاوێکی کوردستان، حەماسەیەک خوڵقا، ڕێوڕەسمی بەخاکسپاردن و پرسە و چلەی ماتەمینی، بەپێچەوانەی نۆرمی کۆمەڵگە، بوون بە دەرفەت بۆ بەگژداچوونەوە و ئەکتێکی نوێ بەرانبەر بە داگیرکاری و سەرەڕۆیی ڕێژیمی ئێران و هاوکاتیش خوڵقاندنی حەماسەیەکێ نوێ و دەگمەن.

ڕووداوەکانی چەند مانگی ڕابردوو، هەڵگری کۆمەڵێک بەها و پەیامی گرینگ بوون؛ وردبوونەوە لە هەرکام لەو ڕووداوانە بۆ ئەوە دەبێ دەیان و سەدان کتێبی لێ بنووسرێ و بچێتە مێژووی بزاڤی ڕزگاریخوازیی نەتەوەی کوردەوە. هەر کام لە ڕووداوەکان لە چەند مانگی ڕابردوودا، وانەیەکی جیاوازی پێ بوو، بەڵام هەموویان لە یەک شتدا کۆک و تەبا بوون، ئەویش ئەو پەیامە گرینگەی ئەم نەتەوەیە بە هیچ چەشنە سەرکوت و زەبر و زەنگێک بەچۆک دانایە و تا گەیشتن بە ئامانجی خۆی، لە ڕێبازی تێکۆشان بەردەوام دەبێ.

لە ڕۆژی شەهیدبوونی ژیناوە، شارەکانی کوردستان هەموو ڕۆژێک دەبوون بە گۆڕەپانێک بۆ ناڕەزایەتیدەربڕین بەرانبەر بە ڕێژیم. هەر ڕۆژە و لە شارێک بڵێسەی ئاگری ناڕەزایەتییەکان بەرز دەبووەوە و ڕێژیمی لە لێواری هەڵدێر نزیکتر دەکردەوە. هەر ڕۆژ و لە ڕەوتی ناڕەزایەتییەکاندا، کۆمەڵێک ڕووداو ڕوویان دەدا کە پێکەوە بوون بە پێناسەیەک بۆ شۆڕشی ژینا.

ئێوارەی ڕۆژی چوارشەممە ٢٥ی خەزەڵوەری ١٤٠١، "محەممەد حەسەنزادە"ی تەمەن ٢٨ ساڵ، لە ڕەوتی خۆپیشاندانەکانی شاری بۆکاندا بە تەقەی هێزە سەرکوتکەرەکانی ڕێژیم شەهید بوو. شەهید محەممەد لە دوایین ستۆریی ئینستاگرامەکەیدا نووسیبووی: "ڕەنگە ئەمڕۆ، ڕۆژی کۆتایی ژیانم بێ، لەپێناو بەختەوەری گەلەکەم...". بەڵام چیرۆکی محەممەد لێرە و بە شەهیدبوونی کۆتایی پێ نەهات، هەر ئەوەی کە هاوڕێکانی بە گیانبازییەوە چوونە مەیدانی خەباتەوە، نیشانی دا کە چۆن ڕێبازی شەهیدان درێژەی دەبێ. باوکی شەهید محەممەد، لەسەر مەزاری کوڕە شەهیدەی بە دڵێکی پڕ بۆ لەدەستدانی کوڕەکەی بەڵام سەربەرزانە و وەک باوکی شەهیدێکی ئەم نیشتمانە، بە قسەکانی حەماسەیەکی نوێی خوڵقاند، و هێز و ورەی دووبارەی بە شۆڕشەکە بەخشی و بە ڕێژیمی ئێرانی سەلماند کە تەنانەت شەهیدکردنی ڕۆڵەکانیشیان ناتوانێ لە خەبات و تێکۆشان بیانوەستێنێ. باوکی شەهید محەممەد، لە سەر مەزاری کوڕە شەهیدەکەی بە ڕستەیەک، وێڕای بزواندنی هەستی خەڵکی کوردستان، ورەی بەردەوامبوونی پێ دان، کاک ئەحمەد لەسەر مەزاری کوڕە شەهیدەکەی بەغیرەتبوونی پیاوانی، بە غیرەتی ژنانەوە پێناسەوە کرد و گوتی، لەمەبەدوا بۆ ئەوەی پیاوێک زۆر پیاو و بەغیرەت بێ دەبێ زۆر ژن بێ!

هێنانە سەر زاری ئەم قسانە بۆ باوکێک کە ساڵەکانی تەمەن و لاوەتیی خۆی لەپێناو بەختەوەریی منداڵەی داناوە، ئاسان نییە، ئەگەر خۆشەویستیی نیشتمان نەبێ چی ئەتوانێ لە کاتی ئەسپەردەکردنی تەرمی جگەرگۆشەیەکدا، ئەم هێزە بەم باوکە ببەخشێ کە ئاوا سەربەرزانە و بوێرانە بێتە گۆ و شۆڕشێک بە زیندوویی ڕابگرێ!

بەڵام چیرۆکەکە لێرەش کۆتایی پێ نەهات، لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا، بڵاوبوونەوەی ڤیدیۆیەک لە دایکی شەهید محەممەد، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی هەژاند. دایە عەزیمە، لە کاتی پڕکردنەوەی ئەو گۆڕانەی لە تەنیشت گڵکۆی کوڕە شەهیدەکەی و لەلایەن دەستوپێوەندییەکانی ڕێژیمەوە ئامادە کرابوون، پێشی بە پیلانە نگریسەکەی ڕێژیم گرت. ڕێژیم بە خەیاڵی خۆی بە هەڵکەندنی عەرزی دەوروبەری مەزاری شەهیدان دەتوانێ پێش بە کۆبوونەوەی خەڵک لەسەر مەزاری شەهید محەممەد بگرێ و ئاگری ئەم شۆڕشە دامرکێنێ، بەڵام دایە عەزیمە بە وتنی ئەم ڕستەیە کە خاک و وەتەنی ئێمەیە، خۆ هی حکوومەت نییە، بۆ جارێکی دیکە حەماسەیەکی نوێی خوڵقاند.

ئەکتی دایک و باوکی شەهیدان لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا، لە گرینگترین فاکتەرەکانی زیندوومانەوەی ئەم شۆڕشە بوون. بێگومان بۆ هیچ دایک و باوکێک ڕاهاتن لەگەڵ مەرگی منداڵەکەیان ئاسان نییە، بەڵام لە شۆڕشی ژینادا، دایک و باوکان، پاش شەهیدبوونی منداڵەکانیان، بوون بە بزوێنەری شۆڕشەکە. ئاخرین ستۆرییەکانی شەهید محەممەد، قسەکانی باوکی لە کاتی ناشتنی تەرمەکەی و کردەوە و قسەکانی دایکی لە ڕۆژانی ڕابردوودا، هەموویان نیشاندەری ئەو ڕاستییەن کە هیچ بەربەستێک ناتوانێ خەڵک لە داواکارییەکانیان دوور بخاتەوە. هەر کام لەم ئەکتە جیاوازانە لە زەمەنێکی جیاوازدا ڕوویان دا، بەڵام ئاراستەی هەموویان، شۆڕشەکە و زیندووڕاگرتنی شۆڕشەکە بوو. لە ڕاستیدا کردەوەی هەر کام لە ئەندامانی بنەماڵەی شەهیدان، بە جۆرێک لە جۆرەکان توانیی ورەیەکی تازە بە شۆڕشەکە بدات.

لە فیداکاری بۆ گەل و نیشتماندا، شەهیدبوون بەرزترین پلەیە کە بە تاک دەبەخشرێت، شەهیدانی شۆڕشی ژیناش سەرەڕای ئەوەی کە هەر کامەیان لە جێگە و پێگەی خۆیاندا سەرمایەی ئەم خاک و نیشتمانە بوون، بەڵام بە شەهیدبوونیان و پێشکەشکردنی ژیان و گیانیان لەپێناو ئازادیی نیشتماندا، وانەی لەخۆبوردوویی‌یان جارێکی دیکە پێ داینەوە، هاوکات لەگەڵ ئەمە، شەهیدبوونیان هێزێکی تایبەتی بە بنەماڵەکانیان بەخشی و ئێستا ئیتر بنەماڵەی سەربەرزی شەهیدانن کە ورە بە شۆڕشەکە دەبەخشن و بێگومان ئەم ورەیە دەبێ سەرچاوەی هێز بۆ بەردەوامکردنی شۆڕشە تا گەیشتن بە ئامانج بێ.

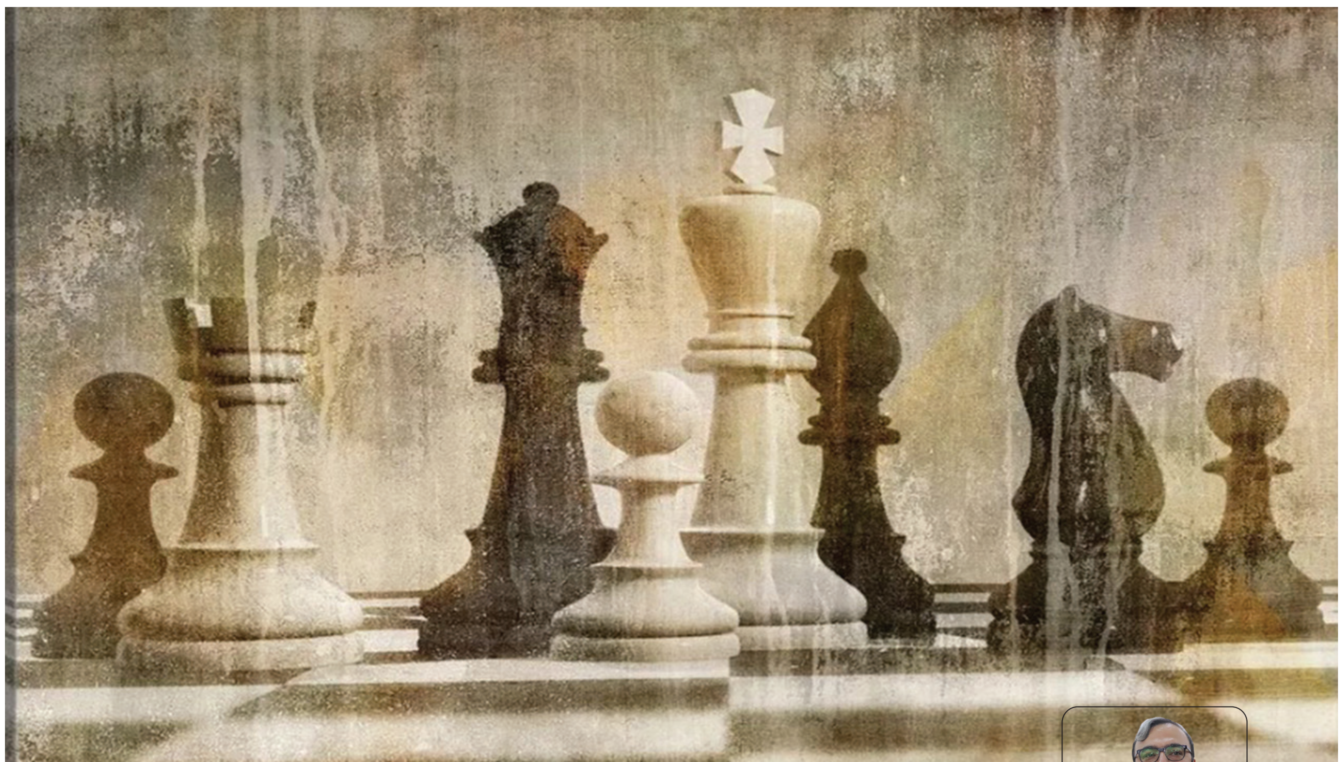

هەم دەرد و هەم دەرمان

عەلی بداغی

دوکتور قاسملوو لەبارەی ڕەخنەگرتن لە خۆ، یان ڕەخنە لە ڕابردووی تێکۆشان و هەڵوێستەکان لە هەر حیزبێکی سیاسیدا ڕاشکاوانە دەڵێ: "ڕادەی شۆڕشگێربوونی هەموو حیزبێکی سیاسی لەوەڕا دەردەکەوێ کە چۆن سەیری ڕابردووی خۆی و بەتایبەت هەڵەکانی خۆی دەکات. حیزبی شۆڕشگێڕ نابێ لەوە بترسێ کە گوایا بە باسی هەڵەی ڕابردوو دوژمنی شاد دەبێ، یان لە ئێعتباری حیزبەکە کەم دەبێتەوە. بەپێچەوانە، پێ‌لێنان و ڕاستکردنەوەی هەڵەو چەوتییەکانی ڕابردوو، ناوبانگی حیزب لە نێو کۆمەڵانی خەڵکدا دەباتە سەرێ و جیددیبوون و بەرپرسبوونی حیزبەکە نیشان دەدا." بەو پێشەکییە دەچینە نێو باسی "ئۆپۆزیسیۆن" و پێگەوجێگەی لە خەبات بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی و ئەو ڕەخنە بەجێیانەی پێویستە لە ئۆپۆزیسیۆنی سەرانسەریی وڵات بگیردرێت و لەژێر تیشکی ئەو بۆچوونەدا ئەو خوێندنەوە نوێیەی حیزب و لایەنە سیاسییەکان پێویستە لە کردەوە و هەڵوێست و ڕابردووی خۆیان و تواناکانی ئێستایان بیکەن.

لەوەدا کە کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ماوەی چل‌وپێنج ساڵ دەسەڵاتدارەتیی خۆیدا نەیتوانیوە مۆدێلێکی سەرکەوتوو لە نیزامی سیاسی و بەڕێوەبەری پێشکێش بکات، لەوەدا کە ئەم ڕێژیمە نوقمی قەیرانە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانە، لەوەدا کە کۆماری ئیسلامی لە هاوکێشە نێودەوڵەتییەکاندا بە نیزامێکی سیاسیی قەیرانخوڵقێن و دژ بە بەها و بایەخە جیهانگیرەکان دەناسرێ و، لە هەموو گرینگتر لەوەدا کە کەمترین شەرعییەتی خەڵکیی لە نێوخۆی وڵاتدا هەیە؛ هیچ کەس و لایەنێک هیچ شک و گومانێکی نییە. ئەدی بۆچی سەرەڕای ئەو دۆخە ڕێژیم هێشتا لەسەر پێیە و نەڕووخاوە؟ باوترین وەڵامەکان هەمیشە ئەوە بووە: ڕێژیم بە هۆی ئەوەی هەموو ئابووری و سامانی گشتیی وڵاتی پاوان کردووە، دەزگا ئەمنییەتی و نیزامییەکانی خۆی بە پێشکەوتووترین تێکنۆلۆژیی سەرکوت تەیار کردووە و، هەروەها دەزگای سەرکوتی ڕێژیم بێ هیچ سڵکردنێک لە کوشتار و جینایەتدا هەیمەنەی دەسەڵاتیان پاراستووە. لە تەنیشت ئەوەشدا لاوازیی ئۆپۆزیسیۆن بووەتە هۆی ئەوەی قۆناغەکانی تێپەڕین لە ڕێژیم هەتا ئێستا دواکەوتبێ. ئەوەی لێرەدا جێی باسی ئێمەیە، ئەوەیە ئۆپۆزیسیۆن بۆچی لەو دۆخەدایە و چارەسەر و ڕێگاکانی دەربازبوون لێی کامانەن؟

ئەزموونی نیزیک بە ساڵێک شۆڕشی ژینا و ناکارامەیی ئۆپۆزیسیۆن لە خاوەندارەتیی لە شۆڕش و وێژمانەکەی و بوونی بە ئاڵیترناتیڤی کۆماری ئیسلامی پێمان دەڵێ کە خاڵی بەهێزی کۆماری ئیسلامی نەبوونی ئۆپۆزیسیۆن نییە، بەڵکوو ڕاست بوونی ئەو ئۆپۆزیسیۆنەی ئێستایەتی کە لە قەیراناویترین دۆخی دەسەڵاتدارەتیی ڕێژیمدا نەیتوانیوە نوێنەرایەتیی ویست و ئیرادەی گۆڕانخوازانەی خەڵکی ئێران بکات. کارنامەی ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی لە ١٠ مانگی ڕابردوودا دەریخست کە سەرەڕای خۆڕاگری و خوێندانی بەردەوامی خەڵک لە نێوخۆی وڵات، بەڵام ئۆپۆزیسیۆن بەهۆی لاوازیی خۆی نەک هەر نەیتوانی ڕێوشوێنی پێویست و کاریگەر بۆ داکۆکی لە نارەزایەتییەکان بگرێتە بەر؛ بەڵکوو بەهۆی دەرکەوتنی ناکۆکییە بنەڕەتییەکانی لایەنەکانی دژبەری ڕێژیم و بێتوانایی لە چارەسەرکردنیان و کۆبوونەوەیان لەسەر پلاتفۆڕمێکی گشتگیر، بزووتنەوەی خەڵک لە نێوخۆی وڵاتیشیان تووشی ڕاوەستانی کاتی کرد.

خاڵی لاواز لەنێو دڵی ئەو ناکۆکییانەی ئۆپۆزیسیۆنی سەرانسەری ڕێژیم ئەوەیە، بەشە سەرەکی و شوێندانەرەکانی ئەم ئۆپۆزیسیۆنە لەبری ئەوەی بیر لە ڕێکخستنی خەباتی خەڵک و کۆکردنەوەی هێزەکان لەسەر تەوەرگەلی وەک ئازادی و دێموکراسی و مافی بەرابەر و وەکیەک بۆ هەمووان بکەنەوە؛ بیریان لەسەر چەندوچۆنیی پاوانی دەسەڵاتی خۆیان لە دوای کۆماری ئیسلامی بووە. ئەو تەسکبینی، چەقبەستوویی و بەرژەوەندخوازییەش هەتا ئێستا نسکۆی شۆڕش لە نێوخۆ و هەڵکشانی تێچووی خەبات بۆ خەڵکی لێ کەوتووەتەوە.

هەروەها یەک لە هۆکارە سەرەکییەکانی زەبروزەنگی ڕێژیم و سەرکوتی خوێناویی خەڵکی بۆ دڵنیایی ڕێژیم لە نەبوونی ئۆپۆزیسیۆنێکی بەهێز و شوێندانەر دەگەڕێتەوە کە بتوانێ سەنگەرەکانی بەرگریی مەدەنی و کۆڵایەتیی خەڵک و وزەی خەباتگێڕیی ئەوان ڕێکبخات. هەر لە نەبوونی ئەو ئۆپۆزیسیۆنە بەهێزە وەک فاکتەرێکی دیاریکەریشدا، ڕێژیم لە ئاستی نێودەوڵەتییشدا نەک هیچ پاشەکشەیەک لە بەرژەوەندیی خەڵک لە نێوخۆی وڵاتدا ناکات؛ بەڵکوو بە سازان لەسەر بەرژەوەندیی وڵاتان و ئاساییکردنەوەی پێوەندییەکانی لەگەڵیان بوار بۆ سەقامگیریی زیاتری خۆی و سەرکوتی هەراوتری نارەزایەتییەکان لە نێوخۆ خۆش دەکات. بەمجۆرە هەم تێچووی دژایەتی و نارەزایەتی‌دەربڕین بۆ خەڵک دەباتە سەرێ و هەم ئەو پەیامەش بە کۆمەڵگەی جیهانی دەدات کە ئاڵترناتیڤێک بۆ ئەو بوونی نییە و وڵاتان لەبەر بەرژەوەندییەکانی خۆشیان بوویێت باشتر وایە لەگەڵی بڕۆن بە ڕێدا.

لە کاتێکدا نەبوونی ئاڵترناتیڤێکی گشتیگیر، سێکۆلار و دێموکرات لە تەنیشت سەرکوتی بێبەزییانەی خەڵک لە نێوخۆی وڵات، بووەتە هۆی خاوبوونەوەی ڕەوتی خۆپێشاندان و نارەزایەتییەکان لە سەرشەقام و کۆمەڵگەی مەدەنییشی تا ڕادەیەک تووشی پەسیڤی کردووە، ئەوە تەنیا یەکیەتیی هێزە سیاسییەکان و دەرکەوتنی ئاڵترناتیڤی ڕێژیمە کە هیوا و هۆمێد و هێز و ورە دەداتەوە بە خەڵک. چونکی مەحاڵە نیزامێکی سەرکوتگەر و ڕێژیمێکی توتالیتێری وەک کۆماری ئیسلامی لە پڕۆسەیەکی دێموکراتیکدا بەچۆک دابێت و دێموکراسی و ئازادی بۆ هەموو پێکهاتەکان لەجێی ئەو چێ ببێت، مەگەر ئەوەی سەرەتا یەکگری و هاوپێوەندییەک لە نێوان لایەنە سیاسییە جۆراوجۆر و شوێندارەکانی وڵات دروست بووبێت و لە ئاکامی ئەو یەکیەتییەدا خەبات و خوێنی خەڵک ئاراستەی ڕاستەقینە و یەکلاکەرەوەی خۆی وەرگرتبێت.

بە سەرنجدان بە ڕەوتی ڕووداوەکانی ئەم دواییانە بەشێک لە ڕێکارەکانی بەهێزبوونی ئۆپۆزیسیۆن بۆ تێپەڕین لەو قۆناغە، بریتین لە:

– ئەزموونی مەنشووری جۆرج‌تاون دەریخست پلاتفۆڕمێک کە ڕەنگدانەوەی ڕاستییەکانی کۆمەڵگە و خویابوونی ویست و داخوازە سەرەکییەکانی هەموو پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی وڵات نەبێت، جێکەوتن و سەرکەوتنی مەحاڵە. هەروەها ناکرێ هیچ گرووپ و لایەنێک بەتەنیا خۆی بە ئاڵترناتیڤی کۆماری ئیسلامی دابنێت و هیچ لایەن و هێزێکیش بەتەنیا ئەم ڕێژیمەی پێ ناڕووخێت. لەگەڵ ئەوەشدا هەموو هێز و لایەنە سیاسییەکان پێویستە بە خۆیاندا بچنەوە و بە ڕەخنەگرتن لە خۆیان لە چەقبەستوویی ئیدئۆلۆژیک و مەزنیخوازیی لەخۆڕا دوور کەونەوە. ئەوانە وانەیەکی گرینگن بۆ ئۆپۆزیسیۆن کە دەبێ ڕەچاویان بکات.

– یەکێکی دیکە لە خەسارەکانی ئەم دۆخە یەکترنەناسین، متمانەنەکردن و نەبوونی هاوکاری لە نێوان ئۆپۆزیسیۆنی سیاسیی دەرەوەی وڵات لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی نێوخۆی وڵاتە. هەر ئەو پێکەوەکارنەکردن و بێ‌متمانەیە وای کردووە تێگەیشتنێکی دروست و واقعبینانە لەسەر چەندی‌وچۆنیی چەمکەکان، فەلسەفەی سیاسی و مافی جۆراوجۆرییەکان و بەرنامە و شێوەکانی خەبات و بەرەنگارەی لە نێوخۆی وڵاتدا پێک نەهاتبێت. هەڵبەستنی پردی پێوەندی و پڕکردنەوەی کەلێن و مەوداکان یەکێکی دیکە لە ئەرکەکانی ئۆپۆزیسیۆنە.

– مەرج نییە هەموو ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی لە چوارچێوەی پلاتفۆڕمێکدا یەک بگرن کە بە سەرنجدان بە مەودای فکریی زۆری نێوانیان سەخت و ئەستەمە، بەڵام دەکرێ لەبری دژایەتی و هەوڵدان بۆ سڕینەوەی یەکدی، هاوکاری و هاوبەشیی یەکتری لە پڕۆژەکانی خەبات و بەربەرەکانی لەگەڵ ڕێژیمدا بکەن و وزەی خەباتگێڕیی خۆیان بنێنە سەر یەک. کەواتە ئەگەر نەکرێ لە ژێر یەک ساباتدا هەموو بتوانن کۆ ببنەوە، بەڵام دەکرێ هەمووان لە سەنگەرێکدا دژی دوژمنی هاوبەش بچنە بەرەیەکەوە.

– پاش ئەو قۆناغە ئۆپۆزیسیۆن دەبێ لە دۆخی چاوەڕوانی بێتە دەرێ و ئیبتکاری بەکردەوەی بۆ ڕێبەریکردنی جووڵانەوەی نارەزایەتی و ئاراستەبەخشین بە ڕەوتی ڕووداوەکان هەبێت. بۆ نموونە لە کاتێکدا هەمووان دەزانن مانەوەی ڕێژیم گرێدراوی داهاتی نەوتییە، ئۆپۆزیسیۆنی کارا و خاوەن‌بەرنامە نایەت وەک ئۆپۆزیسیۆنی چاوەڕوان چاوی تەنیا لە گەمارۆخستنە سەر ڕێژیم، یان هەڵتەکانی بەهۆی گەندەڵی بێت، بەڵکوو پلان بۆ وەڕێخستنی مانگرتنە بەرفراوان و بەردەوامەکان لە پیشەسازیی نەوتی وڵاتدا دەدات کە شاڕەگی ئابووریی ڕێژیمە.

– ئۆپۆزیسیۆن دەبێ پتر لەوەی چاوی لە ناکۆکییە نێوخۆییەکانی نێو دەسەڵات بێت، هەوڵی بەهێزکردنی خۆی و گرێدانی تواناکانی خۆی لەگەڵ بزووتنەوەی نارەزایەتیی نێوخۆ بدات. بە پلەی یەکەم ئەوە ناکۆییە نێوخۆییەکان لە ڕێژیمێکی دیکتاتۆری و توتالیتێردا نییە کە دەبێتە هۆی ڕووخانی، بەڵکوو یەکیەتیی هێز و یەکگریی دژبەرانیەتی کە لە دەسەڵات ڕایدەماڵێت.

داهاتووی ئۆپۆزیسیۆن بەندە بەو ڕەخنەگرتن لە خۆ و پێداچوونەوە بە هەڵوێست و خوێندنەوە بۆ کاری هاوبەش لە داهاتوو، ئەگینا شۆڕشی نێوخۆی وڵات لە ئەوانیش تێ‌دەپەڕێت.

حیزبی دێموکرات لە بەردەم هەلومەرجێکی مێژووییدا

مەنسوور مروەتی

بەرەوپیلی یەک ساڵەی شۆڕشی ژینا و سەرهەڵدانی نوێی خەڵکی ئێران دەچین. ئێستا کاتێکی لەبارە بۆ ئەوەی هەمووان هەڵسەنگاندن و خەسارناسییەکی واقعبینانە بۆ ئەم یەکساڵەی تێکۆشانی خۆیان بکەن. ئەگەر ئەم ماوەیە خاڵی هاوبەشی هەموو خەڵکی ئێران ڕزگاربوون لە دەست زوڵم و زۆریی ڕێژیمی سەرتاپا گەندەڵی کۆماری ئیسلامی ئێران بوو، بێگومان ئەوا بۆ نەتەوە بندەستەکانی نێو ئەو چوارچێوە جوغرافیاییە جیاواز لەو خاڵە هاوبەشە، پرسێکی لەمێژینەی چارەسەرنەکراو بە ناوی مافی نەتەوەیی بوونی هەیە کە لانیکەم بۆ خەڵکی کوردستان لە پلەی یەکەمدایە. پرسێکی ژیانەکی کە وەبیرهێنەرەوەی خەبات و هەوڵ و تێکۆشانێکی سەدان ساڵەی پڕ لە چەرمەسەری و کەوتن و هەستانەوە و هەورازونشێوی زۆری نەتەوەی کوردە. بۆیە لە شۆڕشی ئەمجارەشدا پرسی نەتەوەیی پڕڕەنگتر لە هەمووکات و لە ڕیزی هەرەپێشەوەی داخوازییەکانی خەڵکی کوردستان بوو.

لەگەڵ هەموو ئەو نەهامەتییانەی بەسەر خەڵکی کوردستاندا هاتووە، لە شەڕ و ماڵوێرانی، پەلامار و ئێعدام، کوشتاری بەکۆمەڵ و ژێنۆساید، بۆمباران و ڕاوەدوونان، کۆچی زۆرەملێ و تیرۆری ڕێبەرانی کورد و دەسبەسەرکرانی بەربڵاوی چالاکانی سیاسی،مەدەنییەوە بگرە هەتا مووشەک و درۆنبارانی حیزبەکانی کوردستان کە مەبەست لێی زەبروەشاندن لە بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستان و لاوازکردن و نەهێشتنیەتی، بەڵام سەرنجڕاکێش و خاڵی بەهێزی بزووتنەوەکە ئەوەیە: ئەم گەلە کۆڵی نەداوە و هەروا لەسەر پێ و چالاکە و لە شۆڕشی ژیناشدا بزوێنەر و پێشەنگی شۆڕشەکە بوو و هەیە.

خاڵێکی تری بەهێزیی بزووتنەوەی کوردستان ئەو یەکگرتوویە ڕێژەییەی لەنێو لایەنە سیاسیەکانی کوردستان و بەتایبەت لە ناوەندی هاوکاریدا هەبوو. ناوەندی هاوکاری کە خۆی وەک وڵامدانەوەیەک بە پێویستیی یەکگرتوویی و پێکەوەکارکردن بوو، لە شۆڕشی ژینادا ڕۆڵێکی زۆر باشی گێڕا. بەڵام مەنشووری جۆرج‌تاون و هاتنەئارای بیروڕای جیاواز لە کوردستان ئەو یەکگرتوویییەی ناوەندی هاوکاری لەلایەن کۆمەڵگەی سیاسیی کوردستانەوە هێمای پرسیاری لەسەر دانرا و خوڵقێنەری دۆخێکی نەرێنی بوو کە دەکرێ لە هەڵسەنگاندنی ئەم یەکساڵەی دواییدا ئەمە بە یەکێک لە خەسارەکان ناو ببرێ.

بە حوکمی پێگە و کاریگەریی زیاتری حیزبی دێموکرات لە بزووتنەوەی کوردستان و لە کۆمەڵگەی کوردستان، دەکرێ بگوترێ کە ئەم حیزبە هەر بەو ڕاددیەش بەرپرسایەتیی گرینگی دەکەوێتە سەرشان و وەک ئاڵاهەڵگری پرسی نەتەوەیی لە کوردستان پێویستە خوێندنەوەیەکی تازەتر بۆ هەڵوێست و ڕەفتارە سیاسییەکانی کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بەتایبەتی لاوان وەکوو چینێکی زیندووتری کومەڵگە بکا. حیزبی دێموکراتی کوردستان وەک یەکەم حیزبی مودێڕن لە سەد ساڵەی ڕابردوودا، شانازیی دامەزراندنی یەکەم حکوومەتی کوردی و ڕەسمیەت بەخشین بە هێما نەتەوەییەکانی کوردی، وەکوو ئاڵای کوردستان، سروودی نەتەوەیی و سوپای میللی کوردستان لە دنیادا هەیە. سەرەڕای لەنێوچوونی کۆماری کوردستان بەڵام ئەوەی لەو کۆمارەدا لە پرۆسەی نەتەوەسازییدا کاری بۆ کرا سەرکەوتنێکی باشی وەدەست هێنا و بزوتنەوەی کوردستانی خستە سەر ڕێڕەوێکی وەها کە ئێستا گەشەی ناوسیونالیزم لە کوردستاندا لەوپەڕی خۆی‌دایە.

لە بابەت خۆشەویستی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان و کاریگەرییان لە سەر خەڵکی کوردستان و بەتایبەت نەوی نوێ دەیان و سەدان نموونەی بەرچاو هەیە بەڵام لێرەدا ئەوەندە بەسە ئاماژە بە دوو کەس لە شەهیدانی شۆڕشی ژینا لە شاری پیرانشار بکرێ. باوی شەهید کۆمار دەرئوفتادە لە کاتی ناشتنی تەرمی جگەرگۆشەکەیدا بە گەرووی پڕگریانەوە گوتی: "ئەمن ئەم کوڕەم لە ٢٥ی گەلاوێژدا لە دایک بوو، ناوم نا کۆمار." یان باوکی شەهید کاروان، ئەویش هەر لە کاتی ناشتنی کوڕەکەیدا گوتی: "لە بەر خۆشەویستیی کاروانی شەهیدان ناوی کوڕەکەمم نا کاروان" کە مەبەست بەرنامەی کاروانی شەهیدانی ڕاگەیاندنی حیزبی دێموکراتە کە تێدا ڕێز لە یاد و ناوی شەهیدانی پێشمەرگە دەگیرێ.

بە گشتی هەڵسوکەوتی بنەماڵەی شەهیدانی شۆڕشی ژینا لە کوردستاندا جیا لەوەی دەکرێ بڵێین بێوێنە بوون، لە لایەکی دیکەوە نیشاندەری ئاستێکی بەرز لە وشیاری سیاسی و هەست بە بەرپرسیارەتی لە بەرانبەر دۆزی ڕەوا و مافەکانی گەلەکەیان بوو. مانگرتنە بەردرێژەکانی دوکاندار و بازاڕییەکانی کوردستان، یارمەتیدانی برینداران بە هەموو جۆرەکان و بەتایبەت لەلایەن دوکتور و پەرستارەکان و لە سەرپشت بوونی درگای ماڵان بۆ پەناهێنانی خۆپیشاندەران و بەتەنیا نەهێشتنەوەی بنەماڵەی شەهیدان و چەندین و چەندەها نموونەی دیکە لە هاودڵی و هاوکاریی خەڵکی کوردستان تابلۆیەکی بەربەرینی پڕ لە هیوا و ئومێدیان لە ئاستی بەرزی هەست و ویستی نەتەوەیی لە کوردستان خستە پێش چاوی دونیا. لە یەک ڕستەدا وا باشە بگوترێ کە خەڵکی کوردستان لەم شۆڕشەدا وەک نەتەوە دەرکەوتن. نەتەوەیەک کە بە پێناسە نوێیەکەی نەک تەنیا زمانی هاوبەش و مێژووی هاوبەش و ئایینی هاوبەش و شتی وا، بەڵکوو نەتەوەیەک بە هەست و ویستی هاوبەشەوە. بێگومان بۆ هەڵسەنگاندن و لێکدانەوەی ئێستای کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەتایبەتی لەم شۆڕەشدا و دەرکەوتنە فرەلایەن و مانادارەکانیان پێویست بە لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانیی بەرفراوان هەیە و لە توانای ئەم وتارەدا نییە، بەڵام ئەوەی بەئاشکرا دیارە ئەوەیە،میللەتێک بە هەموو وجوودیەوە داوای مافەکانی خۆی دەکا. ئەم نەتەوەیە لە مافەکانی خۆی تێگەیشتووە و بەباشی ئاگاداری جیاوازییەکانی خۆی لەگەڵ نەتەوەی باڵادەستە کە ساڵانێکە دەسەڵاتدارەکانی حاشایان لێ کردووە و هەوڵیان داوە بیسڕنەوە.

لەوە ئەولاتر ئێستا نەوەیەک پەروەردە بووە و لە مەیدان‌دایە کە سێ و چوار ساڵ لەوەپێش شەهید دوکتور قاسملوو بە جۆرێک لە جۆرەکان پێشبینیی کردبوو. دوکتور قاسملوو لە دوایین قسەکانی لەگەڵ هەیئەتی بەناو وتووێژکاری ئێران دەڵێ، نەوەی ئێمە ئێستا لەبەرانبەر داواکاریی خۆمان کە خودموختارییە بەرپرسیارین، بەڵام ڕەنگە لە دواڕۆژدا و نەوەی دواڕۆژ داوای سەربەخۆیی بکەن.

ئەوەی مەبەستی ئەم وتارەیە ئەوەیە بوترێ چاوخشاندنێکی سەرپێی بە ڕەفتارە سیاسی و مەدەنیەکانی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێمان دەڵێ کە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئاڵوگۆڕی قوڵی بەسەردا هاتووە و لە ئێستا تینووی گوتارێکی تۆختری نەتەوەیی لەچاو ڕابردوویە. ئەوان لە بیروزەینی خۆیاندا سنووری خۆیان لە گەڵ دەرەوەی کوردستان دیاری کردووە،و پێویستە ئەم واقعییەتە لە چاوی هیچ ڕێکخراوێکی بەرپرسەوە ون نەبێ. وەک لە سەرەتاشدا باس کرا، لەم بوارەدا ئەرکی سەرەکی لە سەرشانی حیزبی دێموکراتی کوردستانە. حیزبی دێموکرات ئەو حیزبەیە کە لە هەموو قۆناغە جیاجیاکانی مێژووی بزووتنەوەی کوردستاندا بە هەڵسەنگاندن و دەرکی دروست و واقعبینانە لە ژینگەی سیاسی خۆی، هەنگاوی دروست و پێویستی هەڵگرتووتەوە. حیزبێک کە هەر لە سەرەتاوە دامەزرێنەر و پارێزەری هێما نەتەوەییەکانی نەتەوەی خۆی بووە پێویستە لە ئێستادا کە ناسیونالیزم لە ڕۆژهەڵاتدا لە چڵەپۆپەی خۆیدایە بەباشی دەرک بەم بابەتە بکا و بە گوتارێکی ڕادیکاڵتر لە پێشوو ڕەسالەتی مێژوویی خۆی بەجێ بێنێ.

تێچووی ئێران بۆ یارمەتیدانی ڕووسیە دژی ئۆکراین

کریستیان ساینس مۆنیتۆر – سکات پیترسن

و: کەماڵ حەسەن‌پوور

یەکەم کاریگەریی فڕۆکە بێفڕۆکەوانەکانی ئێران لە جەنگی ئۆکرایندا لە کۆتاییەکانی ئاگوست ئاشکرا بوو، کاتێک ڕووسیە کەڵکی لە شاهید-١٣٦ وەرگرت تا تۆپخانەی جۆری M777ی ئەمریکایی لەنێو بەرێ، کە هێزەکانی ئۆکراین کەڵکیان لێ وەردەگرت. لەو کاتەوە، درۆنە کامیکازە و جۆرەکانی دیکەی ئێرانی، دەورێکی بەرچاویان لە هەڵمەتی ڕووسیە لە ئۆکرایندا گێڕاوە. یەکەم بە هۆی پەشۆکاندنی هێزەکانی ئۆکراینی لە بەرەی جەنگ بە درۆنی هەنگێو کە ٨٠ کیلۆ تەقەمەنی هەڵدەگرن و، پاشان بە ناردنی شەپۆلی ئەوان دژی ئامانجەکانی مەدەنی و ژێرخانی ئەو وڵاتە لە سەرانسەری ئۆکراین.

هێزەکانی ئۆکراینی ئێستا فێری خستنەخوارەوەی درۆنە هێواش و بەژاوەژاوی ئێرانی، کە دەنگی ماتۆڕەکەیان وەک هی ئامێری چیمەنبڕ دەچێ، بوون. لەگەڵ ئەوەشدا، هاوپەیمانیی ئێران-ڕووسیە، بە دروستکردنی ناوەندی بەرهەمهێنانی درۆن بۆ کەرتی کشتوکاڵ، لە ناوچەی تاتارستان کە سەدان کیلۆمیتر لە مۆسکۆ دوورە، خەریکی پەرەئەستاندنە، گوایە ئێستا ئەو شوێنە بۆتە ناوەندی بەرهەمهێنانی هاوبەشی درۆنی ئێرانی. ئەوەش ئاکامەکەی بۆ ئێران جێگای ڕەزامەندی بووە، چونکە دەوری نەریتیی ڕووسیە وەک پارێزەر-مشتەری، پێچەوانە بۆتەوە. ئەوە نیشانەی هاوپشتی دژەئەمریکایی لە ڕووسیە لە کاتی پێویستدا بووە، هەردوو وڵات کەوتوونە ژێر گەمارۆی بەربڵاوی ئەمریکایی و ئوروپاییەوە. ئێران هیوادارە بتوانێ دەسەڵاتی ژیۆپۆلیتیکی خۆی گەشە پێ بدا و ببێتە هۆی دەستڕاگەیشتن بە سیستەمی پێشکەوتووی پارێزگاریی ئاسمانیی S-400 و فڕۆکەی شەڕکەری سوخۆ ٣٥.

لەگەڵ ئەوەشدا، تێچووی ئێران گەلێک زۆر بووە. لایەنگری لە ڕووسیە لە جەنگ دژی ئۆکراین تەنانەت هەڵگرتنی بەشێک لە گەمارۆکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی زۆرتر وەدوا خستووە و، بە لەبەرچاوگرتنی ئەو ڕاستییە کە ئەگەری ڕێککەوتنێک لەمەڕ خاوکردنەوەی گەشەی بەرنامەی ناوکیی ئێران تەنانەت پێش داگیرکاریی ڕووسیە، لاواز ببوو، دوورە دیمەنی داهاتووی ئابووری پڕ لە کێشەی ئێران تاریکە.

عەلی واعیز، سەرۆکی پرۆژەی ئێران سەر بە گرووپی کێشەی نێونەتەوەیی دەڵێ، " ئێران هیچ بژاردەیەکی جێگرەوەی نەبوو و نەیدەتوانی پشتگیریی ڕووسیە نەکات، چونکە ئێران دۆستی زۆر نین." ئاغای واعیز دەڵێ، "ڕووسیە تاقە وڵاتێکە کە کەڵکی لە ڤیتۆ وەرگرتووە تا لە ئەنجومەنی ئاسایش [نەتەوە یەکگرتووەکان] پارێزگاری لە ئێران بکات. تەنیا وڵاتێکە کە لە ساڵانی ڕابردوودا تەکنەلۆژیی بەرگریی داوە بە ئێران؛ و لە سووریە ئێرانی ڕزگار کرد. شوێنێک کە بە بۆچوونی من ئێران لێکدانەوەی هەڵەی کرد... ئەوان ئاستی کاردانەوەی ئوروپاییەکان لەمەڕ پرسی ئۆکراین وەهەروەها چەندە بە سەر ئێراندا دەشکێتەوەیان بە کەم گرت."

کاردانەوە لەسەر دیپلۆماسی ناوکی

وڵاتە یەکگرتووەکان، کە تا ئێستا بایی دەیان میلیارد دۆلار کەرەستەی سەربازیی بۆ ئۆکراین دابین کردووە، وەک "هاوبەشییەکی بێوێنە" باسی پەیوەندییەکانی کرێملین لەگەڵ ئێرانی لە جەنگێکدا کردووە کە ڕووسیە تووشی زەختی سەربازیی و سیاسی بووە.

ڕەنگبێ ئێران وای دانابێ کە شتێکی کەمی بۆ لەکیسدان لە ئوروپا هەیە چونکە بازرگانییەکەی لەگەڵ ئەوێ تێدا چووبوو. هەروەها ئێران متمانەی بە ئوروپا نەمابوو، چونکە لە جێبەجێکردنی بەڵێنییەکانی بۆ بووژاندنەوەی ئابووری ئێران، دوای کشانەوەی سەرکۆمار ترامپ لە ڕێککەوتننامەی ناوکی لە ٢٠١٨، شکستیان هێنابوو. لەگەڵ ئەوەشدا، پشتگیریی ئێران لە ڕووسیە، کاریگەریی لەسەر لێکدانەوەکانی واشینگتۆنیش هەیە.

ئاغای واعیز هەروەها دەڵێ، "ئەوە بۆتە هۆی دژوارتر بوون و لە ڕوانگەی سیاسییەوە پڕتێچووتربوونی دیپلۆماسیی ناوکی. چونکە هەر ڕێککەوتنێک کە لەویدا ئێران لە بواری ئابوورییەوە سوودی پێ بگا، لە ڕوانگەی توندئاژۆیان لە واشینگتۆن وەک دابینکردنی دارایی بۆ ئەو دوو لایەنەی جەنگ لە ئۆکراین سەیر دەکرێ."

ئەو هاوکارییە لەگەڵ مۆسکۆ لە ئاگوستی ساڵی ڕابردوو دەستی پێ کرد، کاتێک ئێران یەکەم درۆنەکانی بۆ دابین کردن. بەگوێرەی ڕاپۆرت، ڕووسیە بە فڕۆکەیەکدا ١٤٥ میلیۆن دۆلار دراوی نەغد و سێ هاژەکی بۆ ئەندازیاریی پێچەوانە نـاردە ئێران: یەکی جاڤەلین و یەکی ستینگەر، هەر دووکیان ئەمریکایی و یەک دانە جیلی داهاتووی چەکی سووکی دژە تانک (NLAW)، هی بریتانیا کە هەموویان بۆ ئۆکراین نێردرابوون بەڵام کەوتبوونە دەست ڕووسیە.

وڵادتە یەکگرتووەکان لە مانگی مایدا گوتی ڕووسیە ٤٠٠ درۆنی ئێرانی وەرگرتوون، ئەگەرچی ئۆکراین دەڵێ ١٧٠٠ دانەن. ڕاگەیاندنە دەوڵەتییەکانی ئێران لە مانگی مارچدا گوتیان گرێبەستی کڕینی فڕۆکەی شەڕکەری سوخۆ ٣٥ تەواو بووە.

پرۆفیسۆر عەبدولڕەسوڵ فەرزام دیوسالار، پسپۆڕی ئێران لە زانکۆی کاتۆلیکا دێل ساکرۆ کڤۆرێ لە میلان دەڵێ، "ئەوانە دوو دەوڵەتن کە ڕوانگەکانیان لەمەڕ هەڕەشە هاوشێوەیە و لە پەیوەندی لەگەڵ یەرمەتیدانی یەکتر لە بواری ئاسایشی وڵاتەوە خۆیان وەک هاوکاری باشی یەکتر دەزانن." ئەو دەڵێ، سەرەڕای مێژووی ڕووسیە لە وەدواخستندا " ڕووسیەییەکان ئەوەی بەڵێنیان دابوو، پێشکەشیان کرد. ئەوان لە پەیوەندی لەگەڵ پشتگیری لە کاکڵەی ئاسایشی ئێران نەگۆڕن."

گەشەی دەیان‌ساڵە

بەرنامەی درۆنی ئێران لە کاتی جەنگی ئێران-عێراق لە هەشتاکانی زایینیدا، وەک ئامرازێکی ستراتیژی ناهاوشێوە بۆ بەرپەرچدانەوەی کێبڕکێکارانی ناوچەیی دەستی پێ کرد کە لە لایەن وڵاتە یەکگرتووەکانەوە تەیار کرابوون و هەروەها بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ خودی وڵاتە یەکگرتووەکان، دەستی پێ کرد.

بەرنامەی ئێران هاوکات لەگەڵ دەستبەسەرداگرتن و ئەندازیاریی پێچەوانەی درۆنی پێشکەوتووی ئەمریکایی کە لە عێراق و ئەفغانستان کەڵکیان لێ وەرگیرابوو، لە ناویاندا درۆنی دژە ڕاداری RQ-170 کە "سی ئای ئەی" کەڵکی لێ وەردەگرتن و بە ساغی لە خاکی ئێران لە ٢٠١١ لە لایەن سوپای پاسدارانەوە بەردرابۆوە، گەشەی کرد.

ئێران ئەزموونەکانی لەگەڵ میلیشیا شیعەکان، لە حیزبوڵڵای لوبنان تا حوسییەکانی یەمەن بەش دەکات هەتا جەنگی ئۆکراین. ترۆپکی نموونەی تواناییەکانی درۆنی ئێرانی لە سێپتەمبەری ٢٠١٩ ئاشکرا بوو، کاتێک بنکەی پاڵاوتنی نەوت لە خۆرهەڵاتی عەڕەبستانی سعودی بە ١٨ درۆنان لە عەبقیق هەنگێوتران.

ئێران بە فەرمی حاشا لە گواستنەوەی درۆن بۆ ڕووسیە لە کاتی جەنگدا دەکات و ئیدیعای بێلایەنی دەکات. بەڵام کەڵکوەرگرتنی ڕووسیە لە "هێزی درۆنی" ئێرانی لە ئۆکراین سەرچاوەی شانازی بووە بۆ ئێران. ئایەتوڵڵا عەلی خامنەیی، ڕێبەری گەورەی ئێران لە ئۆکتۆبری ڕابردوودا گوتی، "چەند ساڵ لەوەپێش [خۆراوا] دەیگوت وێنەکانی درۆنەکانی ئێرانی و هاژەکەکانی نموونەی فۆتۆشاپ کراون. ئێستا دەڵێن درۆنەکانی ئێرانی گەلێک مەترسیدارن س؛ بۆچی ئەوان بە وڵاتێکی تایبەت دەفرۆشن؟"

ڕۆژنامەی توندئاژۆی کەیهان لە فیبرواری بەو "ئالنگارییە" خۆی هەڵناوە کە هەناردەکردنی کەرەستەی سەربازی، بەتایبەتی فڕۆکەی بێفڕۆکەوان بۆ وڵاتە یەکگرتووەکانی دروست کردووە و ئیدیعای کرد "سەرجەم باڵادەستی سەربازیی وڵاتە یەکگرتووەکانی لە دوای جەنگی جیهانیی دووهەمەوە هێناوەتە ژێر پرسیار."

بەڕاستی، بۆ بڕیاردەرانی ئێران، نزیکتر بوونەوە لە ڕووسیە ئاکامی سروشتیی ساڵانێکی زۆر مامەڵەی خراپ لەگەڵ خۆراوایە. هەنگاوی یەکلاکەرەوە کاتێک بوو کە دۆناڵد ترامپ لە ڕێککەوتنی ناوکی ٢٠١٥، کە بە بەرجام ناسراوە، کشایەوە و گەمارۆکانی سەپاندنەوە.

مامەڵەی ڕووسیە-ئێرانیش دژواریی خۆیان هەبووە: بۆ وێنە، لە ساڵەکانی ٢٠٠٠ی زایینی، ڕووسیە بۆ ماوەی چەند ساڵ تەواوکردنی ڕیئاکتۆری وزەی ناوکیی بوشەهر، کە بۆ ئێرانی دروست کردبوو، وەدوا خست. یاساغکردنی چەند ساڵە لەلایەن ڕووسیەوە دژی کڕینی سیستەمی هاژەکی بەرگریی ئاسمانیی S-300 نموونەیەکی دیکەیە.

مۆسکۆ هەروەها پشتیوانیی لە گەمارۆکانی نەتەوە یەکگرتووەکان دژی ئێرانی کرد کە بووە هۆی ڕێککەوتنی ناوکی ٢٠١٥. بەڵام لە هەمان ساڵ، کاتێک هێزە زەمینییەکانی ئێران و میلیشیا هاوپەیمانەکانی بۆ مانەوەی دەسەڵاتی سەرکۆمار بەشار ئەلئەسەد شەڕیان دەکرد، ڕووسیە هێزی سەربازیی نارد تا هەوشانی ئێران، لە سەرکەوتنی ئەسەد دڵنیا بێ.

سنووردانانەکانی ئێران

لەگەڵ ئەوەشدا، وێدەچێ ئێران خۆی سنووردار کردبێ. بەگوێرەی ڕاپۆرت، ئێران ڕاهێنەری ناردنە بنکەکانی ڕووسیە لە دوورگەی کەریمە و ئەولاتر تا ڕاهێنان بە ئەفسەرانی ڕووسیە بکات چۆن کەڵک لە درۆنەکان وەرگرن. بەڵام هاژەکی بالیستیکی هەناردە نەکردوون، سەرەڕای کەمبوونەوەی ڕێژەی هاژەکەکانی ڕووسیە و ڕاپۆرتە سەرەتاییەکان لەمەڕ وتووێژ لەو بوارەدا. هەروەها ئیدیعاکانی ئێران لەمەڕ بێلایەنی، ئەوە دەگەینن کە دەرگای بۆ هاندەرە ئەرێنییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان و هەروەها خۆبواردن لە ڕەخنەی نێوخۆیی بۆ پشتگیریی لە داگیرکردنی وڵاتێک، لە کاتێکدا کە ئێران لە هەشتاکانی زایینیدا لەلایەن عێراقەوە داگیر کرابوو، ئاواڵا هێشتۆتەوە.

ڕۆژنامەی ڕیفۆرخوازی "ئیعتیماد" لە ئۆکتوبردا هۆشداریی دا: "بەڕاستی هەناردەکردنی چەکوچۆڵ بۆ وڵاتێک کە خەریکی جەنگە "هەنگاوێکی گەلێک ڕیسکدارە، بە تایبەتی کاتێک کە وەرگرەکە بەفەرمی وەک لایەنی هێرشبەر ناسراوە." هەروەها نووسیبووی، "ئێمە بۆخۆمان لە کاتی جەنگ لەگەڵ عێراق تووشی هەمان نەهامەتی بووینەوە. ئێران دەبێ چاوەڕوانی کاردانەوەکانی بێ ... بەو گرینگییە ستراتیژیکییەی خۆراوا دەڕوانێتە ئۆکراین، مەسەلەکە گیروگرفتێکی جیددی دیکە بە لیستەی کێشەکانمانەوە زیاد دەکات."

وێدەچێ ڕووسیەش گەیشتبێتە هەمان ئەو سنووردارییە. حەوتووی ڕابردوو بە پشتگیریی لە لێدوانێک لەگەڵ ئەنجومەنی هاوکاریی کەنداو، دوای کۆبوونەوەی ئەو ئەنجومەنە لە مۆسکۆ، دەسەڵاتی ئێرانی بەسەر سێ دوورگەی کەنداوی فارسدا هێنابوو ژێر پرسیار، کە ئیماڕەتەکانی یەکگرتووی عەڕەبی ئیدیعای خاوەندرییەکەیانی دەکات، و ئەوە بووە هۆی تووڕەیی لە ڕادەبەدەری ئێران.

پرۆفیسۆر دیوسالار دەڵێ: "زۆر باسی 'مەزنترین' پشتگیریی ئێران لە ڕووسیە دەکرێ، بەڵام ئەوە دەیتوانی زۆرتر بێ. ئێران وریا بوو کە خاکی ئۆکراین بە هی ڕووسیە نەزانێ؛ ئەو وریا بوو چرای سەوز هەڵنەکات... و ڕووسیە لەوە تووڕە بوو." ناوبراو هەروەها دەڵێ، ئێران تاقمێک ناکۆکی لە سەر خاک لەگەڵ دراوسێکانی هەن کە دانپێدانانی [خاکی ئۆکراین بە هی ڕووسیە] کارێکی پڕ مەترسی دەبێ. "لە ڕوانگەی ڕووسیەوە، پشتیوانی [لە لایەن ئێرانەوە] تەواو نییە. لە ڕوانگەی ئێرانەوە، ئەوە ئەوپەڕی ئەو شتەیە ئەوان دەتوانن پێشکەشی بکەن."

ئاغای واعیز لە گرووپی کێشەی نێونەتەوەیی دەڵێ، بەڕاستی ئەگەر ئێران بە پشتیوانییەکەی لە ڕووسیە گەڕانەوە بۆ جۆرێک ڕێککەوتنی ناوکی ئاڵۆز کردووە، کە بۆتە هۆی سەپاندنی گەمارۆ بەسەر ئەو وڵاتەدا، کشانەوەی ترامپ لە ڕێککەوتنەکەش تێچوویەکی خستۆتە سەر جەنگی ئۆکراین کە بۆ وڵاتە یەکگرتووەکان گەلێک گرینگە.

ئەو دەڵێ، "ئەمن پێموایە، بهاتبا بەرجام بووژاباوە و ئێران شتی زۆرتری بۆ لەکیسچوون هەبا، ئەوکات گەلێک زۆرتر لە پشتگیریی لە ڕووسیە لە جەنگە دەستدرێژیکارانەکەی دژی ئۆکراین، بەگومان دەبوو."

* توێژەرێکی ئێرانی یارمەتیی بەو ڕاپۆرتە کردووە.

دارسمە
دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

پلاسخارت و چەورکردنی ڕووبەری گۆمی قووڵی سیاسەت

زۆر ڕاستە دەڵێن سیاسەت قووڵە. ئەم سیاسەتە سەیر و سەمەرەیە ئەوەندە قووڵە، کەسێک بکەوێتە نێوی بەزەحمەت ڕێگەی ڕاست و چەوت دەدۆزێتەوە. لەنێو ئەم هەموو ڕووداوانەی ڕۆژانە لە دەوروبەرمان ڕوو دەدەن، ئەگەر تەنیا بە قووڵی سەیری ڕووداوێکیان بکەین، دەکرێت زۆر لەبەر یەکی بکێشینەوە. هەر کام لەم ڕووداوانە لە ڕوانینی یەکەمدا سادە و ساکارن. قووڵبوون تەنیا کێشە و ئاستەنگی سیاسەت نییە و ئەم شتە سەیر و سەمەرەیە سەرەڕای قووڵبوونی، خز و لووسیشە. ئەوەندە لووس و خزە، بکەویە نێوی، چەندی خۆت ببزێوی زیاتر بە قووڵاییدا بەرەو خوار دەخزی. سەرەڕای ئەم هەموو قووڵی و لووسی و خزۆکیەی سیاسەت هەیەتی، کەسانێک لەوپەڕی گەمژەییدا سەمای لەسەر دەکەن و تێی ناکەون. ئەوان سیاسەتمەداری هەرامەن. هەرامە هەمان "هەللامە"، "وانێک"،" تشت" یان "هین"ە و لەم سەردەمەدا زۆرجار بۆ ئاماژە بە ئاکار و خوو و خدەی دزێو و ناشرین بەکار دەبرێت. لەبەر ئەوەی لە ڕوومان هەڵنایەت ڕێک و ڕاست ناوی ئاکاری ئەم جۆرە سیاسەتمەدارانە بهێنین، یارمەتیمان لە جێناوی شاش و گومناویی "هەرامە" وەرگرتووە.

وەک لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا لە ئامیر و کەرەستەی ڕاگەیاندنانەوە بڵاو کرایەوە، خاتوون "جنین هنیس پلاسخارت"، نوێنەری تایبەتیی ئەمینداری گشتی یان سکرتیری گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق، لە ڕێکەوتی ٨ی گەلاوێژی ١٤٠٢ی هەتاوی هاتە تاران و لەگەڵ "میرزا وسێن" ئەمیرعەبدوڵڵاهیان کۆ بۆوە. بۆ دەرکەوتنی نێورۆکی کۆبوونەوەی ئەم دوو کەسە پێش ئەوەی باس لەو هەواڵانە بکەین لە ئامێری ڕاگەیاندنی وڵاتی خۆمان لێرە لە ئێرانەوە بڵاو دەبنەوە، واباشە زۆر بەکورتییش بێت ئاوڕێک لە ڕابردووی ئەم دوو دانووستانکارە بدەینەوە. سەرەتا لە وڵاتی خۆمانەوە باس لە وسێن ئەمیرعەبدووڵاهیان دەکەین. دیارە لە بەشێک لەم کوردستانەی خۆمان ناوی "حوسێن" دەکوردێندرێت و دەبێتە "وسێن". ناوەکە بەمجۆرە باشتر دەگەڵ ڕستە و فرێز و هەڤۆکی کوردیدا دەگونجێت. وەک "وسێنە پرتە"، "وسێنەگێل"، "وسێنە شێت"، "وسێنە شەل"،"وسێن پاسدار"، "وسێن دووژنە" و "وسێن بەگ" و... بەم جۆرە "وسێن" لە زمانی کوردیدا هەموو جۆرە ئاکارێکی باش و خراپ وەخۆ دەکات. وسێن ئەمیرعەبدوڵڵاهیان، دوای ئەوەی حەمەجەواد زەریفی وزیری پێشووی دەرەوەی ئێران لە جێگری وەزیرەوە کردی بە باڵیۆزی ئێران لە عەمان و ئەویش قبووڵی نەکرد لەو پایەوە بیخەنە ئەم سایە، لە کابینەی بلەی ڕەئیسیدا دوو شەشی بۆ دەرکەوت و کردیان بە وەزیری دەرەوە و ئێستا کەڵەشێرە بڵقاسمەکەی ئێمەیە.

ئەمجارە با بچینە سەر جنین هنیس پلاسخارت. پلاسخارت شۆڕەژنێکی چاوگەشی دەم بە بزەی دەنێوەچووی ڕووگەشە و زۆر لە وسێنی خۆمان نەرم و نۆلتر دیارە. خەڵکی وڵاتی هولەندە و بە نوێنەرایەتیی لیبراڵ و دیموکراتان ئەندامی پەرلەمانی ئوروپا و ماوەیەکیش وەزیری بەرگریی وڵاتی خۆی بووە و ئێستاش نزیکەی چوار ساڵە لە عێراق نوێنەری تایبەتیی سەرۆکی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانە. بەو جۆرەی بەردەوام پێشانی داوە، لە عێراق داشی سوارە. بە شان و شەوکەت و هەڵسوکەوتی نیوەپیاوانەیەوە دیارە پێشترێ لە سەردەمی وەزارەتی بەرگریدا سەربازانە ژیاوە.

پلاسخارت پێچەوانەی وسێنی خۆمان ماندووە و دایمە لە هاتووچۆ و ڕاوێچکەدایە. قاچێکی لە هەولێر و پێیەکی لە بەغدایە. هەر دوێنێ یان پێرێ و ڕەنگە ڕۆژی پێش پێرێ بێت، لە هەولێر لە کۆنفرانسێکی تایبەت بە کوردانی ئێزدیدا وتارێکی دوورودرێژی پێشکەش کرد. هێندێک جاریش گوێی سەرۆکی لایەنە ناکۆکە کوردەکان دەگرێت و شان بە شانی یەکتر ڕیزیان دەکات و واش هەڵدەکەوێت بە لەچکە شینەکەیەوە لە بەردەم ئایەتوڵڵا سیستانییش چۆک دابدات.

پلاسخارتمان وک ژنێکی باش ناساند و هیچ پێیەوە دیار نییە وەک وسێنی خۆمان لەو باشانە بێت. پلاسخارت لەم سەردانەی دواییدا بۆ ئێران هیچ دیار نەبوو بە چ مەبەستێک لەگەڵ وسێنی خۆماندا کۆ بووەتەوە. لە هەواڵانیشدا تەنیا ئەوەندە بڵاو کرایەوە، نوێنەری تایبەتی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق ڕاپۆرتێکی سەبارەت بە بارودۆخی عێراق پێشکەش کرد و وسێنیش جەختی لە ئاسایشی سنووریی نێوان ئێران و عێراق کردەوە.

ئەوەی ئامێری ڕاگەیاندن و ڕۆژنامەنووسانی بێزانیاری دەستیان کەوت، تەنیا قژی بەدەرەوەی نوێنەری ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بوو. ئەو پلاسخارتەی لە عێراق بە سەروقژی کورتکراوەی جوانیەوە بەدەم سیاسەتمەدارانەوە پێدەکەنێت و هێندێک جار لەچکێکی شینی بۆ ڕۆژی مەبادا بەشانییەوەیە نەوەک بەناچاری بەرەوڕووی مەرجەعێکی ئەهلی تەشەییوع ببێتەوە، لە تاران نیوەی قژی بەدەرەوە بوو. هەی خوا بەقوربانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانی بکات، دەنا ساڵی ڕابردوو لەم سەروبەندەدا ژینا ئەمینی نیوەی نیوەی ئەوەندەی ئەو قژی بەدەرەوە نەبوو، دایانە بەر مست و پێلەقان و ڕوحیان لێ سەند.

پلاسخارتیش لەم هاوینە گەرمەی مانگی گەلاوێژ نیوەی قژی بە لەچکە شینەکەی ڕەنگی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان داپۆشیبوو، بەڵام بە نیوە ڕووتەکەی سەری خزمەتێکی گەورەی بە ڕۆژنامەنووس و ڕاگەیەنکاران کرد و لەجیات بڵاوکردنەوەی هەواڵی نێوەرۆکی سەردانەکەی ئالبوومی وێنەی قژیان بڵاو کردەوە.

پلاسخارت بەم کارەی بیانووی دایە دەست ئەو ڕۆژنامەنووسانەی لەژێر مەترسیی گرتن و کوشتن‌دان و لە بڵاوکردنەوەی ئەو شیمانانە ڕزگاری کردن نەکا ئەم سەردانە پێوەندیی بە هەڕەشەی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کوردانی شۆڕشگێڕی ئێران لە عێراقەوە هەبێت و هینەکە ئەوەندەی دیکە هین بێت. لەم گەمەیەدا هەموو لایەک بۆیان کرا خۆیان لە قووڵایی سیاسەت بپارێزن، ڕووبەرەکەی چەور و لووس بکەن و بیکەن بە مەیدانی خلیسکانێ و خۆشخۆشانێ.

KURDISTAN

Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan

NO:852 6 August 2023

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com
www.kurdch.tv: Yahsat 1A @ 52.5° East MHz 12594
polarization: Vertical -27500 FEc : 2/3
Radiodk59@gmail.com

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

تێرۆریزمی کۆماری ئیسلامی دژی حیزبی دێموکرات

عەلی بداغی

ڕۆژی شەممە، ١٤ی گەلاوێژی ئەمساڵ، دوو ساڵ بە سەر تێرۆری شەهید مووسا باباخانی، ئەندامی ڕێبەریی حیزبی دێموکرات تێپەڕی. تێرۆرکرانی شەهید مووسا باباخانی لە شاری هەولێر لە درێژەی شەپۆلی نوێی کردەوە تێرۆریستییەکانی ڕێژیم ڕووی دا کە بە تەقینەوەی شەوی یەلدای بەردم بنکەی دەفتەری سیاسیی حیزب لە شەوزستانی ١٣٩٥ دەستی پێ کرد و، دواتر تێرۆری کاک قادر قادری، فەرماندەی نیزامی و سەباح ڕەحمانی، ئەندامی حیزبی دێموکرات لە زستانی ساڵی ١٣٩٦ و پاشان هێرشی مووشەکیی ١٧ی خەرمانانی ١٣٩٧ی سپای پاسداران بۆ سەر بنکە و بارەگانی حیزبی دێموکراتی بەدوودا هات. ئەم شەپۆلە نوێیەی تاوانخوڵقێنیی ڕێژیم لە بەردەوامیی خۆیدا مووشەکبارانی ڕەزبەر و خەزەڵوەری پاییزی ساڵی ڕابردووی لێ کەوتەوە کە بووە هۆی شەهیدبوونی ١٣ کادر و پێشمەرگە و تەنانەت منداڵی تەمەن یەک ڕۆژە و؛ بە تێرۆری «لوقمان ئاجی»، «عادڵ موهاجیر» و «سیامەند شابۆیی» لە پووشپەڕی مانگی ڕابردوو درێژەی پێ دراوە.

مووسا باباخانی، خەڵکی کرماشان کە ڕۆژی ١٤ی گەلاوێژی ساڵی ١٤٠٠ی هەتاوی لە هۆتێل سلێمانیی شاری هەولێر تێرۆر کرا، وەک تازەلاوێکی کرماشانیی بەهەست و شۆڕشگێڕی گەلەکەی هەر لە تەمەنی ١٨ ساڵییەوە بۆ خەبات لە پێناو ئازادی و سەربەستیی نەتەوەکەی ڕیزەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانی هەڵبژارد. شەهید مووسا وەک پێشمەرگە و کادرێکی بەوەج لە ماوەی ٢٣ ساڵ تێکۆشانی پێشمەرگانەیدا زۆربەی قۆناغەکانی وێستگەکانی ژیانی حیزبیی بڕی و لە کۆنگرەکانی ١٥، ١٦ و ١٧ی حیزبی دێموکراتدا بە ئەندامی ڕێبەریی حیزب هەڵبژێردرا. مووسا باباخانی لە ئۆرگانەکانی پارێزگاری، تەشکیلات و ڕاگەیاندنی حیزبی دێموکراتدا ماندوویینەناسانە لەپێناو بڵاوکردنەوەی بیروباوەڕ و سیاسەتەکانی حیزبی دێموکرات و، کۆکردنەوەی خەڵک و ڕێکخستنیان لە دەوری ئامانجەکانی حیزب بەتایبەت لە ناوچەی کرماشان تێکۆشا. هەر ئەو چالاکییە بەرچاو و هەڵسووڕانە دیار و شوێندانەرەشی بوو کە ئەوی بۆ دەزگای ئەمنیەتی و تێرۆریستیی کۆماری ئیسلامیی ئێران کردبووە ئامانج کە دواجار توانییان بە تێرۆر کردنی، مەبەستە گڵاوەکەی خۆیان بەدی بێنن.

کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ماوەی ٤٤ ساڵی ڕابردوودا بەبەردەوامیی تێرۆری تێکۆشەرانی حیزبی دێموکراتی لە بەرنامەی کاری خۆیدا بووە و تەنانەت لە سەرووترین ئاستی ڕێبەریی ڕێژیمدا

بڕیار لەسەر تێرۆری ئاستبەرزترین ڕێبەرانی ئەم حیزبە، واتە د. قاسملوو و د. شەرەفکەندی دراوە. بەڵام بەدەر لەوەی کۆماری ئیسلامی خۆی بە دوژمنی قەستەسەری بزووتنەوەی کورد لە ئێران دەزانێ، و هیچ کات و دەرفەتێکی بۆ زەبروەشاندن لە جووڵانەوەی کورد بەفیڕۆ نەداوە؛ لە ئاستی سەرانسەریشدا هەمیشە چەکی تێرۆری لەدژی نەیارانی بەکار هێناوە. بۆ نموونە تەنیا لە دەیەی ٦٠ ڕا هەتا نیوەی یەکەمی دەیەی ٧٠ و هەتا هەراکانی قەتڵە زنجیرەییەکان، لانیکەم ١٨٠ چالاکی سیاسیی دژبەر لە نێوخۆی وڵاتی تێرۆر کردووە.

لە دەرەوەی وڵاتیش بە درێژایی پتر لە چوار دەیەی ڕابردوو، باڵوێزخانە کۆنسوولگەری و نووسینگەکانی نوێنەرایەتیی کۆماری ئیسلامی لە وڵاتان شوێنی دارشتن و جێبەجێکردنی پیلانە تێرۆریستییەکانی ڕێژیم بوون. وەک چۆن وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا لە ڕاپۆرتی مانگی جولای خۆیدا ئاشکرای کرد کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە ماوەی چوار دەیە لە دەسەڵاتدارەتیی خۆیدا ٣٦٠ کردەوەی تێرۆریستیی لە زیاتر لە ٤٠ وڵاتدا کردووە. ئەم ڕاپۆرتە کردەوە تێرۆریستییەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە هەرێمی کوردستانی لەخۆی نەگرتووە کە هەر بەپێی ئامارەکان و لەسۆنگەی بۆشایی ئەمنییەتی و دەستئاوەڵایی کۆماری ئیسلامی لە دەیەی ٧٠ی هەتاویدا زیاتر لە ٤٠٠ تێکۆشەری سیاسیی کوردی دژبەری ڕێژیم لە هەرێمی کوردستانی عێراق لە ڕێگەی تۆڕ و تیمە تێرۆریستییەکانی کۆماری ئیسلامییەوە شەهید کران و سەدان کەسیش بە بریندار گیانیان دەرباز کرد.

ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی ئێران بەپێی ئایدۆلۆژیی خۆی هەموو کاتێک تێرۆری بە چەکێکی پێویست و کاریگەر بۆ نەهێشتن و تێدابردنی نەیارانی خۆی زانیوە. هەروەها بۆ لێدانی مخالفانی خۆی بەتایبەت لە نێو هێزە پێشکەوتنخواز و مافویستەکاندا تێرۆری لە چەشن و شێوازی جۆراوجۆری خۆیدا بەکار هێناوە. هەوڵدان و پیلاندارشتن بەمەبەستی زەبروەشاندنی فیزیکی لە حیزب و لایەنەکان و کەسایەتییە مخالف و جیابیرەکان کە بە ناوی تێرۆریزمی دەوڵەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێران بۆ هەموو لایەک ناسراوە، هیچ سنوور و جوغرافیاییەکی نەناسیوە. بەشێک لە کارنامەی تێرۆریستیی ئەم ڕێژیمە بریتییە لە تێرۆری دەیان کەسایەتیی سیاسیی دژبەری ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران لە وڵاتانی ئورووپایی و؛ بەشداری و تێوەگلانی لە کردەوە تێرۆریستییەکان لە وڵاتانی وەک ئارژانتین، تایلەند، هیند، کێنیا، بەحرەین و عێراق. بەڵام تێرۆریزمی دەوڵەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ماوەی پتر لە چوار دەیە دەسەڵاتداریی ڕەشی خۆیدا دژ بە هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی ئەم ڕێژیمە، بەشی شێری بەر بزووتنەوەی مافخوازانەی کورد و حیزبی دێموکرات کەوتووە.

ئامانجی سەرەکی و گشتیی ڕێژیم لەم تێرۆرانە لاوازکردنی بزووتنەوەی مافخوازانە و نەتەوەیی خەڵکی کوردستان بووە و هەیە و بۆ ئەم مەبەستەش حیزبی دێموکرات وەک لایەنی سەرەکی و شوێندار لەم بزووتنەوەیەدا کراوەتە ئامانج و تا ئێستاش ئەم حیزبە بۆ تێرۆریزمی دەوڵەتیی کۆماری ئیسلامی ئێران وەک هەمیشە ئامانجە. ڕێبەرانی کۆماری ئیسلامی باوەڕیان وایە تەنیا بە توندوتیژی و سەرکوتی خوێناوی دەتوانن تەمەنی دەسەڵاتەکەیان درێژتر بکەنەوە و ئەزموونی کردەوە تێرۆریستییەکانی کۆماری ئیسلامی لە دەرەوەی وڵاتیش سەلماندوویەتی کە «تێرۆر» و «باجئەستێنی» و کردنیانی بە چەکێک لەبەرانبەر وڵاتانی ڕۆژاوادا هەتا ئێستاش بۆ کۆماری ئیسلامی دەسکەوتێکی زۆری بووە. هەر ئەو ئەزموونەش دەریدەخا کە هەڕەشە، شەڕانخێوی و جینایەتەکانی ئەو ڕێژیمە تەنیا کاتێک لە کەمی دەدەن کە تێچووەکانی بۆ کۆماری ئیسلامی زیاتر لە قازانجی بن، بەڵام هەتا ئەو کاتەی کاربەدەستانی ڕێژیم و نێردراوە تێرۆریستەکانیان بە ئیرادەی کۆمەڵگەی جیهانی هەس نەدرێنەوە، لەسەر ئەو خەت و شوێنەیان بەردەوام دەبن.

***

کۆچی دوایی دوکتور سدیق سەفیزادە (بۆرەکەیی)

دوکتور سدیق سەفیزادە (بۆرەکەیی)، نووسەر و لێکۆڵەری ناوداری مێژوو و ئەدەبی کوردی، ڕۆژی پێنجشەممە ٥ی گەلاوێژی ١٤٠٢ی هەتاوی، لە تەمەنی ٨٠ ساڵیدا نەخۆشخانەیەکی شاری تاران کۆچی دوایی کرد. تەرمی دوکتور سدیق لە گردی شاعیران و نووسەران لە شاری مەهاباد بە خاک سپێردرا.

دوکتور سدیق بۆرەکەیی ساڵی ١٣٢٢ی هەتاوی لە گوندی «زەڕینەی وەرمەزیار»ی سەر بە ناوچەی دیواندەرە لەدایک بوو. ئەو لە ماوەی ژیانیدا دەیان کتێب و لێکۆڵینەوەی لەبارەی مێژووی ئەدەبی کوردی نووسی. هەروەها دوکتور سدیق چەندین بەرهەمی لە فارسییەوە کردە کوردی. بەشێک لە بەرهەمە چاپکراوەکانی دوکتور بۆرەکەیی بریتین لە: «فەرهەنگی کوردی-فارسیی ماد»، «مێژووی وێژەی کوردی»، «مێژووی کورد و کوردستان»، «مێژووی ٥ هەزار ساڵەی ئێرانی کەونار»، «ئەهلی حەق، پیر و ناودارەکانی»، «فەرهەنگی وشەی عەرەبی بە کوردی و کوردی بە کوردی»، «مێژووی فەیلەسوفەکانی ئێران»، «فەرهەنگی بۆرکەیی»، «وەرگێڕانی قورئان بۆ سەر زمانی کوردی»، «شانامە»، «دیوانی بێسارانی» و... .

سەفیزادە زۆر توێژینەوەی لە سەر ئایینی یارسان کردووە و نوسخەیەک لە کتێبی «سەرئەنجام»ی لەژێر سەردێڕی «نامەی سەرئەنجام»دا بڵاو کردۆتەوە کە ڕەخنەی زۆری کۆمەڵگەی یارسانی لێ کەوتەوە.

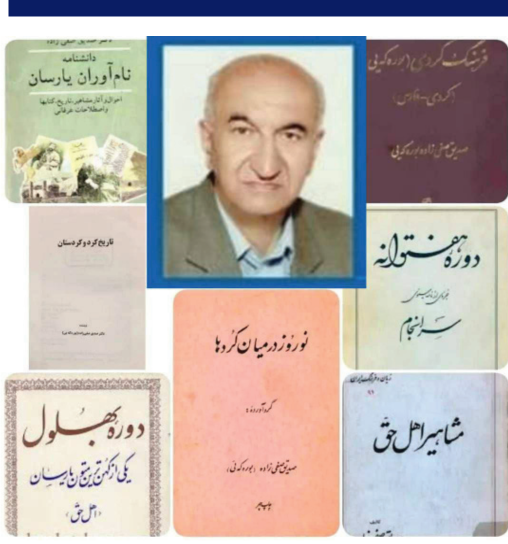

بەر لە ماڵاوایی

ناونیشانی دروست کامەیە؟

ئارمان حوسێنی

ئەو کەسەی لە ئێران ژیابێت یان لەتەک ئێرانییەکاندا پێوەندییەکی بووبێت، دەبێ بەم ڕاستییەی زانیبێت کە ئێران وڵاتێکی فرەڕەنگ و فرەچەشنە. وڵاتێک کە نەتەوە، ئایین، مەزهەب، فیرقە و بیروبڕوای جیاواز و تەنانەت دژبەیەکیشی تێدا. بەڵام پرسە سەرەکییەکە ئەمەیە دوو ڕێژیمی پێشوو (پاڵەوی) و ئێستا (کۆماری ئیسلامی) بەردەوام حاشایان لە بوونی ئەم فرەچەشنییانە کردووە و باسکردن لە پرسی فرەنەتەوە و فرەچەشنی ئێرانیان بە هەوڵێک دژبە ئەمنییەتی خۆیان لێک داوەتەوە.

لەو ماوەیەدا کە سیاسەتی حاشاکردن و لە کۆتاییدا سڕینەوەی فرەچەشنی لەم وڵاتە بەتایبەتی سڕینەوەی فرەنەتەوەییبوون کە لە سەردەمی پاڵەوییەوە تاکوو ئێستا حکوومەتی ناوەندی گرتوویەتە بەر و بەداخەوە کاریگەرییەکی خراپیشی لەسەر کۆمەڵگەی ئێران داناوە، هەر چەشنە باسێک لەسەر بوونی فرەیی لەم وڵاتە وەکوو پرسێکی ئەمنییەتی لێک دراوەتەوە، بەپەلە سەرکوتیان کردووە و ئیزنیان نەداوە سەر دەر بێنێ. بەداخەوە بەهۆی ئەم تێڕوانین و سیاسەتە دواکەوتوو و پێشێلکەری مافی مرۆڤەوە، تا ڕادەیەکیش خەڵکی ئێران بە تایبەتی ناوەندنشینانیش کەوتوونەتە ژێر باندۆڕی ئەم سیاسەتە و ئاوەها لە پرسەکە دەڕوانن کە هەر چەشنە باس و مشتومڕێک لەسەر فرەڕەنگبوونی ئێران -ئەڵبەت بەو چەشنەی کە هەیە نە و بەو شێوەی کە لە ناوەندڕا خوێندنەوەی بۆ دەکرێ- وەکوو هەڕەشە وەردەگیردرێ و لە کۆتاییدا کەشێکیان ڕەخساندووە کە یان دەبێ لە بەرانبەر ئیرادەی تاراندا کۆڵ بدەی، یان بەرەوڕووی تۆمەتگەلێک وەکوو تەجزییەتەڵەب، مرۆڤکوژ، دواکەوتوو و ... دەبیتەوە.

بەداخەوە ئەم دەمارە شێرپەنجەییە ئێرانییەکانی دەرەوەی وڵاتیشی گرتووەتەوە و ئەوانەش کە خۆیان بە ئۆپوزیسیونی ڕێژیم دەزانن و تەنانەت ئۆپوزیسیونی ڕاستەقینەیش تا ڕادەیەک کەوتوونەتە داوی ئەم سیاسەتە و هەر کاتێک باسی فرەچەشن و فرەنەتەوەیی ئێران دێتە گۆڕێ، بەپەلە هەڵوێست دەگرن و لە بەرانبەریدا بەم بیانووە کە دۆخەکە هەڵگری ئەم باسە نییە و لە ئێستادا باش نییە باسی لێوە بکەین، ڕادەوەستن. هۆکاری ئەم خۆدزینەوەش لە ڕاستیدا ڕوونە، ئەوان هەر ئەو تێڕوانینەیان بە نیسبەت نەتەوە، ئایین و بیر و بۆچوونە جیاوازەکان هەیە کە ڕێژیمی پاڵەوی و کۆماری ئیسلامی هەیبوو و هەیەتی. بەڵام بەخۆشییەوە لایەنی بەرانبەر واتە نەتەوە زوڵملێکراوەکان، ئازادیخوازانی ئێرانی، ژنان و زۆرێکی تر لە پێکهاتەکانی وڵات بەهۆی خەبات و بەرخۆدانێکی کەموێنە، ئەوڕۆکە باشتر و ڕێکخراوتر لە پێشوو گەشەیان کردووە و لە هەوڵدان بە پێچەوانەی تێڕوانین ناوەند، بە دانان بە فرەڕەنگبوونی ئێران لە دەوری گوتارێکی پێشکەوتوودا کۆ ببنەوە و سەرەڕای ڕێز لە شوناسە جیاوازەکان و هەوڵنەدان بۆ سڕینەوەیان یان تواندنەوەیان لە شوناسێکی گەورەتردا، ببنە ئادرەسێک و ناونیشانێک بۆ هەموو دێموکراسیخوازان، ئازادیخوازان، بەرابەریخوازان و لایەنگرانی مافی مرۆڤ و لە کۆتاییدا بەرەیەکی بەهێزی فرەڕەنگ پێک بێنن کە ڕەنگە جیاوازەکان تێیدا جێگایان بێتەوە.

لەسەر ئەم تێڕوانینە پێشکەوتنخواز و سەردەمیانەیە و لە بەرەبەری ساڵڕۆژی شۆڕشی «ژینا» (ژن، ژیان، ئازادی)، دوو بەرەی «شوڕای دێموکراسیخوازانی ئێران و یەکگرتوویی بۆ ئازادی و بەرابەری لە ئێران» یەکبوونی خۆیان ڕاگەیاند و لە بەرەیەکی گشتگیرتردا و لە ژێر ناوی «یەکگرتوویی گشتگیر بۆ ئازادی و بەرابەری لە ئێران» درێژە بە چالاکییەکانیان دەدەن. بنەمای ئەم بەرەیە کە خۆی بە «یەکگرتوویی گشتگیر بۆ ئازادی و بەرابەری لە ئێران» ناساندووە، ئەمەیە کە «ئێران وڵاتێکی فرەڕەنگە کە لەوێدا بە شێوەی سیستماتیک ماف و مەوجوودیەتی نەتەوەکان، ئایین و مەزهەبەکان و باقی ڕەنگەکانی تر پێشێل کراوە و ئامانج لە دامەزراندنی ئەم بەرەیەش خەباتە بۆ بەرابەری هەموو نەتەوە، ئایین، ئایینزا و بیر و بڕوا جیاوازەکانی نێو ئێران لە بەرانبەر یاسادا. یاسایەک کە ڕێز لە هەموو خەڵکی ئێران بەو جۆرەی کە هەن بگرێ و مافی یەکسانیان بۆ دابنێ.

ئەڵبەت بوون بە ناو بەرەگەلێک کە بە دزییەوە ناوی فرەچەشنییان لە ئێراندا دەهێنا، بەڵام فرەچەشنییەک کە لەتەک تێڕوانینی کۆماری ئیسلامیدا جیاوازییەکی ئەوتۆی نەبوو و زۆرتر هەوڵی ئەوە بوو کە نەتەوە و ئایین و بیر و بڕوا جیاواز و پێشکەوتنخوازەکان لە نێو خۆیدا بتوێنێتەوە نەک ڕێزیان لێ‌بگرێ بەو چەشنەی کەهەن و شایانین.

لە ئاکامدا و بەهۆی خەباتی بێ‌پسانەوە و فیداکاری و قوربانیدانێکی زۆر و هەروەها بەرپرسیارێتی لایەنەکان ئەوڕۆکە ناونیشان و ئادرەسێکی ڕوون و ناسنامەدار کە تا ڕادەیەکی زۆر گشتگیرە و دانی بە ڕاستییەکانی ئێران وەکوو فرەنەتەوەبوون و هەروەها بوونی هەڵاواردن و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لەو وڵاتە، دروست بووە. دەتوانین بڵێین کە ئەم بەرەیە وەرزێکی نوێیە لە پێوەندی نێوان ئێرانییەکان بەیەکەوە تاکوو بتوانن لە دەوری یەک کۆ ببنەوە و بە قبووڵ کردنی بیر و بڕوای جیاواز و هێندێ جاریش دژ بە یەک، بە تێگەیشتنێکی ئەمڕۆژی و ڕاستەقینە لە ئێران و ئێرانیبوون بگەن کە بەو چەشنەی کە لە بنەمای بەرەکەدا هاتووە، هیوابەخشە. بە واتایەکی تر دەتوانین بڵێین وەرچەرخانێک لە تێڕوانینی ئێرانییەکان بە نیسبەت ئێران و ئێرانی‌بوون هاتووەتە ئاراوە کە هیوابەخشی داهاتوویەکە جیاواز لەوەی لە سەد ساڵی ڕابردووەوە هەبووە. ئێرانێک کە نیشتمانی هاوبەشی هەمووومان و ئێرانی‌بوونێک کە پێک هاتووە لە ناسنامە و شوناسە جیاوازەکانی نەتەوەیی، ئایینی و ڕەگەزی و ... .